

Azərbaycan
Tərcümə
Mərkəzi

ƏSƏR

5 dekabr 2014-cü il № 06 (06) * Həftəlik ədəbi-ictimai qəzet * Qiyməti 50 qəpik

12-13

Sabir Rüstəmxanlı:
“Dil millətin varlığı, tələkkürü,
ruhu və mənəviyyətidir”

Qədim
sufilərin
söylədikləri

»»» səhifə 8

Vahid
Əzizin
yeni şeirləri

»»» səhifə 11

Sözün
köynəyindən
keçən adam

»»» səhifə 15

ANONS

Almaniyalı diplomat
Tərcümə Mərkəzinin
direktoru Afaq
Məsudla görüşüb
»»» səhifə 3

Tənhalaşma faciəsi
»»» səhifə 5

Həbsxanada
yazılmış 10 məşhur
əsər
»»» səhifə 6

“Dörd ilə mükəmməl
tərcüməçi yetişdirmək
asan olmur”
»»» səhifə 7

Hürrəm Sultanın
maktubları
»»» səhifə 14

Qorxmaz
Şıxalıoğlunun
portret yazısı
»»» səhifə 17

Şirkətləri gülünc
vəziyyətə salan
tərcümə xətalari
»»» səhifə 19

Ekranın tənha
kraliçası
»»» səhifə 24

EFİRİMİZİN DİLİ

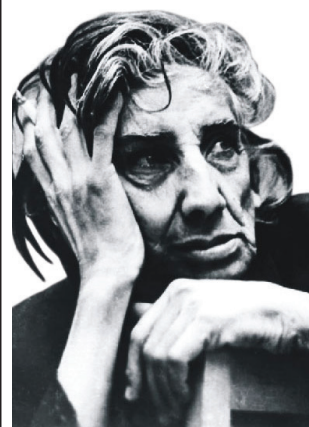
və ya dilimizin “efiri”

»»» səhifə 4

Osip
Mandelştamın
bir şeirinin
beş tərcüməsi

»»» səhifə 18

Səttar
Bəhlulzadənin
ilk dəfə
sərgilənən
rəsmləri

»»» səhifə 21

Azərbaycan Prezidenti fəvvarələr və şalalələr kompleksində işlərin gedişi ilə tanış olub

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Bakının Xətai rayonu ərazisindəki fəvvarələr və şalalələr kompleksində həyata keçirilən tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olub.

Dövlətimizin başçısının tapşırığı ilə Bakı şəhərində parkların və xiyabanların əsaslı şəkildə yenidən qurulması və yeni parkların salınması, sakinlərin və şəhərimizə gələn qonaqların rahatlığı üçün istirahət guşələrinin yaradılması istiqamətində ardıcıl tədbirlər davam etdirilir.

Salınan yeni parklar və yaşılıq zolaqları, bağlarda və xiyabanlarda ən müasir tələblərə cavab verən infrastrukturun yaradılması, müasir iaşə obyektləri Bakının dünyanın ən gözəl şəhərlərindən birinə çevrilməsi məqsədinə xidmət edən əhəmiyyətli tədbirlərdəndir.

Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Hacıbala Abutalıbov görülən işlər barədə dövlətimizin başçısına məlumat verib. Qeyd edilib ki, 150 metr uzunluğunda olan kompleks ən müasir tələblər səviyyəsində qurulacaq. Fəvvarələr və şalalələr kompleksinin altında müasir texniki infrastruktur və idarəetmə mərkəzi yerləşəcək. Müxtəlif rəngli 700-dən artıq işıq effekti fəvvarələrə xüsusi yaraşlıq verəcək. Kompleksin ətraf ərazilərində abadlıq və yaşıllaşdırma işləri aparılacaq, qranit plitələr döşənəcək, ən müasir işıqlandırma sistemi qurulacaq.

Fəvvarələr və şalalələr kompleksində işlərin gedişi ilə yaxından tanış olan Prezident İlham Əliyev müvafiq tapşırıqlarını verib.

Leyla Əliyeva BMT-nin Regional Ofisinin direktoru ilə görüşüb

Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, IDEA İctimai Birliyinin təsisçisi və rəhbəri Leyla Əliyeva dekabrın 3-də Cenevrədə BMT-nin Ətraf Mühit Programının Avropa üzrə Regional Ofisinin direktoru Yan Dusik ilə görüşüb.

Görüşdə Leyla Əliyeva və IDEA İctimai Birliyinin Azərbaycan və regionda təbiətin mühafizəsi və ətraf mühitin qorunması istiqamətində həyata keçirdiyi layihələrdən danışıb.

Leyla Əliyeva IDEA-nın fəaliyyəti ilə UNEP-in mandatı arasında bir çox sahələrdə oxşarıqların olduğunu vurğulayaraq, bu iki təşkilatın iştirakı ilə ətraf mühitin aktual problemlərinin aradan qaldırılmasına yönəlmiş birgə layihələrin həyata keçirilməsini təklif edib.

Leyla Əliyeva, həmçinin IDEA və UNEP-in birgə təşkilatçılığı ilə 2012-ci ildə Azərbaycanda uğurla keçirilmiş "Yaşıl həftə konfransları silsiləsi"nin və bu tipli digər tədbirlərin gələcəkdə də davam etdirilməsinə marağını ifadə edib.

Yan Dusik IDEA-nın fəaliyyəti ilə yaxından tanış olduqlarını, onun reallaşdırdığı layihələri diqqətlə izlədiklərini bildirib. O, ekoloji problemlərin həll edilməsində UNEP-in IDEA-ya daim dəstək verməyə və bu sahədə əməkdaşlıq etməyə hazır olduğunu deyib.

Tərəflər IDEA və UNEP arasındakı əməkdaşlığın daha yüksək mərhələyə qaldırılması məqsədilə ikitərəfli Anlaşma Memorandumunun imzalanması və "Yaşıl iqtisadiyyat" sahəsində Azərbaycanda ilk dəfə birgə pilot layihələrin həyata keçirilməsi məsələlərini müzakirə ediblər.

Əbülfəs Qarayev İran İslam Respublikasının İslam Mədəniyyəti və Əlaqələri Təşkilatının sədrini qəbul edib

Iran İslam Respublikasının İslam Mədəniyyəti və Əlaqələri Təşkilatının sədri Əbuzər İbrahimi Türkmənin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti Azərbaycana rəsmi səfəri çərçivəsində dekabrın 4-də Mədəniyyət və Turizm Nazirliyində olub.

AzərTAC xəbər verir ki, nazir Əbülfəs Qarayev Azərbaycan və İran arasında münasibətlərin genişlənməsindən söz açıb. Ə.Qarayev ölkələrimiz arasında mədəniyyət və din sahələrində əlaqələrin daha da genişləndirilməsinin zəruriliyini diqqətə çatdırıb: "Qardaş ölkələrimiz və xalqlarımız arasında münasibətlər daha intensiv xarakterli olmalıdır. Ona nail olmalıyıq ki, tariximi-

zi, mədəniyyətimizi, kökümüzü, dinimizi, imanımızı birləşdirən amillər daha geniş şəkildə xalqlarımıza çatdırılsın, onlar bir-birini daha yaxından tanısinlar, bir-birinə daha yaxşı münasibətlər bəsləsinlər".

Nazir vurğulayıb ki, Azərbaycan və İran arasında dostluq, qardaşlıq, əməkdaşlıq əlaqələrinin durmadan genişlənməsi xalqlarımıza yalnız xeyir verməkdədir:

"Xüsusilə qeyd etmək istərdim ki, son dövrdə hər iki dövlətin prezidentlərinin münasibətləri bizi bir daha bu yola istiqamətləndirir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin və İran Prezidenti Həsən Ruhaninin qarşılıqlı səfərləri əlaqələrimizin daha intensiv xarakter almasına böyük təkan verib. Bu qarşılıqlı səfərlər münasibətlərimizin daha da genişləndirilməsinin vacibliyini şərtləndirir. Bu baxımdan Sizin səfərinizi də yüksək qiymətləndirirəm. Çox sevindirəm ki, Siz Azərbaycan dilində sərbəst dan-

şırsınız və aramızda tərcüməçiyyə ehtiyac yoxdur".

Səmimi görüşə görə təşəkkürünü bildiren İslam Mədəniyyəti və Əlaqələri Təşkilatının sədri Əbuzər İbrahimi Türkmən Azərbaycanın qədim tarixə və zəngin mədəniyyətə malik ölkə olduğunu deyib: "Biz özümüzü Azərbaycanın millətindən, dövlətindən ayrı təsəvvür etmirik. Bizim hər şeyimiz, o cümlədən mətbəximiz, mədəniyyətimiz, sevincimiz, kədərimiz, hissiyatımız birdir. Xalqlarımızın mədəniyyətlərinin yaxınlığı müvafiq sahədə birgə tədbirlərin keçirilməsinə imkan yaradır".

Görüş ikitərəfli əlaqələrə dair fikir mübadiləsi ilə davam edib.

Yapon teatri Bakıda

Dekabrın 7-də Rəşid Behbudov adına Azərbaycan Dövlət Mahnu Teatrında Takahisa Terutoşinin rəhbərlik etdiyi "Va liqa" qrupu tamaşalarına ənənəvi yapon teatr sənəti - kabukini nümayiş etdirəcək.

Yaponiyanın Azərbaycandakı səfirliyindən AzərTAC-a bildirilib ki, bu qrupun Azərbaycanda ilk çıxışıdır. Qrup indiyədək 53 ölkədə kabuki, əyləncəli rəqs, teatr, yapon barabanı (vodayko), şamisen, yapon folklor musiqisi və müxtəlif janrlarda olan ənənəvi incəsənəti təqdim edib.

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250

Sifariş: 4316

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi, 74

Telefon: 595 16 05

Şahbuz rayonunun Nuruş kəndində Xalq şairi Məmməd Arazın Ev Muzeyinin açılış mərasimi keçirilib

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Vasif Talibov açılış tədbirində iştirak edərək, ədibin muzeyinin foyesindəki portretinin önünə gül dəstələri düzüb. Tədbiri giriş sözü ilə açan Vasif Talibov Məmməd Arazın Azərbaycan ədəbiyyatına verdiyi töhfələrdən bəhs edib: "Hansı vəzifədə işləməsindən asılı olmayaraq, Məmməd Arazın həyatı ədəbiyyatın yüksək məramına xidmətdə keçmiş, bu sahədə misilsiz nailiyyətlər qazanaraq, Azərbaycan lirikasının poetik zirvəsini fəth etmiş və bu zirvədə əbədi yaşamaq haqqı qazanmışdır".

Daha sonra çıxış edən şairin həyat yoldaşı Gülxanım İbrahimova Məmməd Araz irsinin yaşadılmasına göstərilən diqqətə görə öz təşəkkürünü bildirib. O, şairin doğma kəndi olan Nuruşda ev muzeyinin istifadəyə verilməsinin də Məmməd Araz yaradıcılığına verilən qiymət kimi yüksək dəyərə malik olduğunu qeyd edib. Bundan başqa, tədbirdə Qeyd edək ki, muzey

Məmməd Arazın ev muzeyi açılıb

binası iki mərtəbədə ibarətdir. Xalq şairi Məmməd Arazın zəngin irsini əks etdirən eksponatların yerləşdiyi muzey ədibin həyat və yaradıcılığı haqda geniş məlumat almağa imkan verir. Ekspozisiyada şairin müxtəlif illərdə nəşr olunan, eləcə də görkəmli sənət ustasının həyat və yaradıcılığında bəhs edən

kitablar, mənalı həyat yolunun müxtəlif dövrlərini əks etdirən fotoşəkillər sərgilənir. Ali Məclisin Sədri Məmməd Araz yaradıcılığının ətraflı tədqiq olunması, muzeylə ümumtəhsil məktəbləri arasında virtual dərslərin keçirilməsi və şairin irsinin layiqincə təbliğ edilməsi barədə müvafiq tapşırıqlar verib.

Almaniya Federativ Respublikasının Azərbaycanlı Fövqəladə və Səlahiyyətli səfirinin müavini Volfanq Mössinger Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin direktoru Afaq Məsudla görüşüb. Tərcümə Mərkəzində keçirilən görüşdə direktor yeni yaradılmış qurumun fəaliyyəti barədə qısa məlumat verərək, ədəbiyyatlararası mübadilələrin xalqlararası qarşılıqlı anlaşmaya müsbət təsirindən, tərcümə sənətinin unikallığından, bədii tərcüməyə gəlincə isə, bunun ciddi sənət hadisəsi olduğundan danışdı.

Alman-Azərbaycan ədəbiyyatlarının qarşılıqlı mübadiləsi zəminində vacib bilinən işlərdən söz açan Afaq Məsud diplomatı Mərkəzin bu günə qədər tərcümə etdiyi alman ədəbiyyatı nümunələri tərcüməsi gələn il nəzərdə tutulan növbəti layihələrlə tanış edib: "Mərkəz Azərbaycan ədəbiyyatının və elminin dünya müstəvisinə mükəmməl formada və tərcümədə çıxarılmasında, milli ədəbiyyatımızın beynəlxalq aləmdə malik olduğu səviyyədə tanınmasında maraqlıdır. Tərcümənin, əsərin bədii dəyərinin göstəricisi və təyinatçısı olduğunu nəzərə alaraq, bu prosesə tərcümə olunan dilin daşıyıcılarının – bədii tərcümə ustalarının, şair və yazıçıların cəlb edilməsi vacibdir".

Tərcümə sahəsində mövcud olan problemlərin aradan qaldırılması məsələsinə gəlincə, direktor bu sahənin təhsil mərhələsindən başlayaraq təşkil, tərcümə spesi-

Almaniyalı diplomat Tərcümə Mərkəzinin direktoru Afaq Məsudla görüşüb

fikliyinə aktuallaşdırılması, Azərbaycan dilinin tərcümə və yazı prosesində aşınmaya uğradılmasının qarşısının alınması kimi nəzərdə tutulan işlərdən danışdı: "Bu sahədə daha fundamental sahman yaratmaq üçün ölkədə fəaliyyət göstərən tərcüməçilərin və əlaqədar tərcümə qurumlarının peşəkarlığı müəyyən olunmalıdır".

Volfanq Mössinger öz növbəsində Azərbaycanda belə bir dövlət qurumunun yaradılmasının əlamətdar hadisə olduğunu qeyd edərək, tərcümə prosesinə dair bir sıra fikirlərini bölüşüb: "Biz burada tərcümədə yol verilən xətalara tez-tez rastlaşırıq. Belə halların aradan qaldırılması üçün, əlbəttə ki, mütəlx şəkildə ölkənin peşəkar tərcüməçiləri

müəyyən olunmalıdır. Almaniyada tərcüməçilər tərcüməçilik fəaliyyəti göstərmək üçün lisenziya verilir, onların şəxsi möhürü olur və belə bir möhürü olmayan tərcüməçilərin tərcümələri qəbul edilmir. Bu qaydanın, bir dövlət qurumu olaraq, sizin Mərkəz tərəfindən tətbiq edilməsi tərcümə sahəsində baş verən yanlışlıqların qarşısını alardır".

Səfir müavini həmçinin Tərcümə Mərkəzi ilə Höte İnstitutunun birgə həyata keçirə biləcəyi tərcümə layihələrindən söz açıb, institutun hər il keçirdiyi tərcümə seminarlarına gənc azərbaycanlı tərcüməçilərin qatılmasını vacib sayıb: "Bu gün Almaniyada Azərbaycan dilini yüksək səviyyədə bilən peşəkar mütəxəssislər azdır. Ancaq Berlin Universitetində "Azərbaycan dili və ədəbiyyatı" kafedrası mövcuddur. Siz onlarla da əlaqə saxlaya, təcrübə mübadiləsi apara, həmin mütəxəssislərin köməyindən yararlanı bilərsiniz".

Bədii tərcümə çox çətin və incə prosesdir, bu işi sıradan tərcüməçilərə etibar etmək olmaz. Belə demək mümkünsə, tərcümə – incəsənət növüdür, yaradıcı münasibət tələb edir. Bu səbəbdən hər iki dilə tərcümə olunacaq əsərlər üzərində qarşılıqlı əməkdaşlıq vacibdir. Düşünürəm ki, əsasən, yazıçı-şairlərə həvalə edilməlidir".

Daha sonra səfirlik rəsmisi Tərcümə Mərkəzinin Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici vətəndaşlar üçün təşkil etdiyi kurslardan söz açaraq, bunun təqdirəlayiq hadisə olduğunu qeyd edib: "Bu cür kurslara böyük ehtiyac var. Xarici ölkələrin Azərbaycandakı səfirliklərində çalışan vətəndaşları, müxtəlif xarici qurumların Azərbaycanda fəaliyyət göstərən nümayəndələri, xarici şirkətlərin rəhbərləri və əməkdaşları Azərbaycan dilini öyrənmək üçün ayrı-ayrı şəxslərə, yaxud aşağı səviyyəli özəl kurslara müraciət etməli olurlar. İndi isə bu iş peşəkar bir qurum tərəfindən təşkil olunacaq. İnanırıq ki, Tərcümə Mərkəzi ölkənin dil və tərcümə sahəsində hələ keyli təqdirəlayiq işlər görəcək".

"Qarabağın səsi" layihəsi təqdim olunub

Dekabrın 2-də Heydər Əliyev Mərkəzində "Qarabağın səsi" layihəsinin təqdimatı olub.

Heydər Əliyev Fondunun, Gənclər və İdman Nazirliyinin dəstəyi ilə "Virtual Qarabağ" İnformasiya-Kommunikasiya Texnologiyaları Mərkəzinin həyata keçirdiyi bu layihə Azərbaycan milli mədəniyyətinin yaşadılması, inkişaf etdirilməsi və tanınması, eyni zamanda, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı

həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması məqsədi daşıyır.

"Qarabağın səsi" layihəsinə daxil olan musiqi albomundakı kompozisiyalar Azərbaycanın Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altında olan Xocavənd, Xocalı, Zəngilan, Şuşa, Xankəndi, Kəlbəcər, Füzuli, Ağdam, Laçın, Cəbrayıl və Qubadlı bölgələrinə həsr edilib. Kompozisiyaların müəllifi Əməkdar artist Rain Sultanovdur.

Layihənin reallaşmasında Xalq artisti Alim Qasımov, Əməkdar artistlər

Yasəf Eyvazov və Şahin Növrəli, İsveç Dövlət kamera orkestrinin üzvü Linnea Olson, İsveç, Yaponiya və Gürcüstan musiqiçilərindən Peter Nilson, Yasuhiro Mori və İrakli Koiava iştirak ediblər.

Layihə çərçivəsində "Qarabağın səsi" musiqi albomuna daxil olan kataloq da nəşr edilib. Kataloqda Böyük Britaniyadan olan jurnalist İan Pəartın Qarabağın Azərbaycanın tarixi və mədəniyyətində özünəməxsus yerinə dair fikirləri əksini tapıb. Nəşr Azərbaycan, ingilis, rus və ispan dillərində çap edilib. Tədbir çərçivəsində layihə haqqında film nümayiş olunub.

Təqdimat mərasimində yerli və xarici musiqiçilər alboma daxil olan "Xocavənd", "Xocalı", "Zəngilan", "Şuşa", "Xankəndi", "Kəlbəcər", "Füzuli", "Ağdam", "Laçın", "Cəbrayıl", "Qubadlı" kompozisiyalarını ifa ediblər.

"Azərbaycan milli geyimləri rəssamların gözü ilə"

Dekabrın 3-də Muzey Mərkəzində "Azərbaycan milli geyimləri rəssamların gözü ilə" mövzusunda Respublika sərgisi açılıb. Tədbir Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Mədəniyyətşünaslıq üzrə Elmi-Metodik Mərkəzinin təşkilatçılığı keçirilir.

Açılış mərasimində çıxış edən Mədəniyyətşünaslıq üzrə Elmi-Metodik Mərkəzin direktoru Vilayət İsmayılov sərginin əhəmiyyətindən danışdı. Daha sonra Azərbaycanın tanınmış modelyeri Fəxriyyə Xələfova çıxış edərək, sərginin təşkilini yüksək qiymətləndirib. O, burada nümayiş olunan işlərin yüksək mədəni zövq əşlamlarıyla yanaşı, həm də keçmişimizə bir baxış olduğunu qeyd edib: "Azərbaycanın milli geyimləri çox zəngin, nadir, eyni zamanda, elmi mənbədir. Bu sərgi gənc mütəxəssislərin müvafiq mövzuya daha çox maraq göstərmələrinə təkan verəcək. Milli geyimlərimiz müasir dövrümüzdə gəlib çatdığı kimi, gələcək nəsillərə də ötürülməli, proses davamlı olmalı və yeni kolleksiyalar yaradılmalıdır. Azərbaycan kəlağayı sənətinin

UNESCO-nun Qeyri-Maddi Mədəni İrs üzrə Repräsentativ Siyahısına daxil edilməsi çox mühüm hadisədir. Bu, milli geyimimizə xas olan hər atributun öz böyük mənası və dəyəri olduğunu bir daha təsdiqləyir. Bu gün baxdığımız milli geyimlərimiz XIX əsrə və XX yüzilliyin əvvəllərinə aid olub, o dövrün son modelidir. Lakin axtarıqların, zövqün, bacarığın nəticəsi olaraq yeni detallar tapmaq mümkündür".

Tədbirdə çıxış edən professorlar Kübra Əliyeva, Səbira Dünyamalıyeva, modelyer, sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Gülnarə Xəlilova, Azərbaycan Ağsaqqallar Şurası idarə heyətinin üzvü Cahangir Qocayev sərginin milli mədəniyyətimizin nümunələrinin nümayişi baxımından əhəmiyyətini xüsusilə qeyd ediblər.

Sərginin iştirakçılarna fəxri fərmanlar və qiymətli hədiyyələr təqdim edilib.

Nəcəf bəy Vəzirovun işıq üzü görməyən əsəri nəşr edilib

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun əməkdaşları N.B.Vəzirovun şəxsi fondunda saxlanılan meşə təsərrüfatına dair qiymətli vəsait olan "Palıd" elmi əsərini nəşr etdiriblər.

Nəcəf bəy Vəzirovun bu günədək ümumi yaradıcılığı ətrafı öyrənilib, tədqiq edilsə də, bu əsər bir-iki məqaləni çıxarmaqla, indiyə kimi bütöv şəkildə nəşr edilməyib.

Azərbaycan dilində ərəb əlifbası ilə yazılan əsəri M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun şəxsi fondların tədqiq şöbəsinin müdiri, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Mehri Məmmədova işləyərək nəşrə hazırlayıb.

"Palıd" elmi əsəri Azərbaycanda meşəçiliyin inkişafı üçün çox dəyərli vəsaitdir. Əsər çürümüş ağacların böyüməsi, növləri, onlara qulluq, yaşı və xüsusiyyətlərini öyrənmək, meşə torpağının dərinliyi, rütubətliliyi əsasında ağacları təyin etmək, onların yaşını və kölgəyə davamlılığını müəyyənləşdirmək, kölgəyə davamlı ağacları təsvir etmək və s. kimi mövzuları əhatə edir.

Qeyd edək ki, "Palıd" elmi əsəri meşə təsərrüfatı sahəsində çalışanlar və bu istiqamətdə tədqiqat işləri aparan elmi işçilər üçün əvəzsiz vəsaitdir.

Milli Televiziya və Radio Şurası (MTRŞ) AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu ilə birgə ədəbi dil normalarına əməl edilməsi sahəsində müntəzəm monitorinqlər təşkil edir, mövcud nöqsanlarla bağlı hesabatlar yayır. 2014-cü ilin sentyabr-oktyabr aylarını əhatə edən sonuncu monitorinq də milli telekanallarda ədəbi dil normalarına əməl olunması vəziyyətini araşdıran növbəti layihələrdəndir.

Monitorinqin məqsədi milli televiziya kanallarında ədəbi dil normalarının pozulması hallarını müəyyənləşdirmək, statistik baxımdan araşdırmaq, onların aradan qaldırılması istiqamətində təkliflər irəli sürməkdir.

Layihə çərçivəsində monitorinqə milli telekanallarda yayımlanan verilişlərin dili cəlb edilib. Bu məqsədlə 6 telekanalda – İctimai TV, “Xəzər” TV, ANS TV, ATV, “Space” TV və “Lider” TV-də yayımlanan verilişlər, xüsusən xəbər proqramları izlənilərək ədəbi dil normalarının pozulması faktları aşkarlanıb.

Ümumilikdə ədəbi dil normalarının pozulmasını əks etdirən 509 nümunə tədqiqata cəlb olunub. Bunlardan 91-i (17 faiz) “Xəzər” TV-də, 56-sı (11 faiz) İctimai TV-də, 89-u (17 faiz) “Space” TV-də, 97-si (19 faiz) ANS TV-də, 90-i (17 faiz) “Lider” TV-də, 85-i (16 faiz) isə ATV-də müşahidə olunub.

Monitorlar Dilçilik İnstitutunun aparıcı elmi işçiləri, filologiya üzrə fəlsəfə doktorları Nəzakət Qaziyeva və Təranə Şükürlüdür.

Nəzakət Qaziyevanın sözlərinə görə, monitorinq ədəbi dil normalarının bütün səviyyələrdə – istər fonoloji, istər leksik, istərsə də qrammatik səviyyədə pozulduğunu göstərib: “Monitorinq zamanı təhlilə cəlb olunan və normadan sapmanı əks etdirən 509 faktdan 245-i fonoloji, 177-si leksik, 87-si qrammatik səviyyədə normadan kənara çıxma hallarının göstəricisidir. Fonetik norma pozuntuları 47 faiz təşkil etdiyi halda, leksik səviyyədə bu göstərici 37 faiz, qrammatik səviyyədə isə cəmi 15 faizdir”.

O bildirir ki, qrammatik səviyyədə faizin nisbətən aşağı olması dilin qrammatik quruluşundakı sabitlik və dəyişməyə meyilli olmaması ilə izahlınsa da, ədəbi tələffüzlə bağlı norma pozuntularının göstəricisi narahatlıq üçün ciddi əsas verir: “Düzgün tələffüzlə bağlı sözün normativ fonem sisteminin müəyyənləşdirilməsi və fonem allofonlarının ifadə qaydaları fərqləndirilməlidir. Bir çox aparıcıların nitqində Azərbaycan dilinin fonemlər sisteminə olmaq, yad dil elementi kimi diqqəti cəlb edən səslər müşahidə olunur. Məsələn, Allahverdiyev, id’ d’ia, rati-fikasiya və sair. Bu hal xüsusilə xəbər verilişi aparıcılarının nitqində diqqəti cəlb edir”.

Dilçi fonoloji səviyyədə normadan kənara çıxma hallarını əsasən belə səciyyələndirir:

- sözdə samit səsin tələffüzü (“birliyə”, “tutmağdır”, “küləy”);
- yad dilin təsiri nəticəsində bəzi samitlərin səhv tələffüzü (“diggət”, “gəza”, “gida”, “həbər”, “mövge”);
- səslərin kəmiyyət baxımından düzgün tələffüz olunmaması (“tariff” [ta:rif], “xiyaban” [xiya:ban], “xakimiyyətinin” [ha:kimiyyətinin], “istiqa-mətində” [istiqa:mətində]);
- vurğu (“agentliyin”, “sədəcə”, “hər hansı”, “həmsədrələr”) və intonasiya ilə bağlı.

Digər monitor Təranə Şükürlü isə aparıcının ünsiyyət və kommunikasiya anlayışlarına daha çox diqqət yetirməli olduğunu deyir: “Çünki ekran qarşısında aylaşmış tamaşaçı ilə körpü yaradılması, hər hansı informasiyanın auditoriyaya ötürülməsi ünsiyyətin gerçəkləşməsindən asılıdır. Bu zaman aparıcı qonağın səviyyəsini nəzərə almalıdır. Məsələn, ATV telekanalında “Şirin çay” verilişində aparıcı studiyadakı qonaqlara “Albert Eynşteyn kimdir?” sualı ilə müraciət edir. Müzakirələr əsnasında məlum olur ki, verilişdə dəvət olunmuş qonaqlar və aparıcı özü də bu sualın düzgün cavabını bilmir.

də “x” (ih) səsinə aparıcı və müxbirlər istifadə etmirlər. Bu səs dilortası, sürtünən, nəfəsli samitdir. Sonu “k” samiti ilə bitən sözlər “x” səsi ilə tələffüz olunmalıdır. Təəssüf ki, efiərdə “x” səsinə onun cingiltili qarşılığı olan “y” səsi ilə əvəz edirlər.

Televiziya fikri, mənanı düzgün anlatmaqda vurğunun çox mühüm rolu var. Ancaq vurğu ilə bağlı xeyli yayımlara rast gəlmək olur: “fo’to” [foto’], “ha’disa” [hadi-sə]. Rus dilində “fo’to”, “ma’rka”, “la’mpa” kimi deyilən sözlər Azərbaycan dilində “foto’”, “marka’”, “lampa’” kimi tələffüz olunur.

- “Kişilər evdə olmayanda” (“Space” TV)
- “Hələ bu harasıdır” (“Space” TV)
- “Hər şey daxil” (“Xəzər” TV)
- “Animasiya filmi” (“Xəzər” TV)
- “Bozbaş pictures” (ATV)

Leksik normanı xarakterizə edən cəhətlərdən biri də televiziya təkrarların çox işlədilməsidir: “Bugünkü bizim qonaqlarımız kimdir?” “Bu gün biz nədən danışacağıq?” (“Xəzər” TV).

Televiziya rast gəlinən yanlışlıqlardan biri də inversiya ilə bağlıdır. Azərbaycan dilinin qrammatik (sintaktik) normasına əsasən, mübtəda qrupu cümlənin əvvəlində, xəbər qrupu sonunda, ikinci dərəcəli üzvlər isə ortada gəlir. Lakin televiziya verilişlərində bu sıralanma bəzi hallarda pozulur. Məsələn, “Təqdim edirik sizə”, “Baxaq sənə gələn hədiyyəyə” (“Space” TV).

Bəs monitorlar televiziya yola verilən nöqsanların aradan qaldırılması üçün nə təklif edirlər?

Monitorlar təklif edirlər ki:

1. Xəbər təqdim edən aparıcıların ədəbi dil normalarına, düzgün tələffüz qaydalarına, normativ qrammatika ilə bağlı zəruri xüsusiyyətlərə diqqət yetirməsi, dil normalarına həssas yanaşması, bəzi hallarda xüsusi məşq etməsi yaxşı nəticə verə bilər.
2. Aparıcıların danışığında diqqəti cəlb edən məsələlərdən biri də nitqin sürətidir. Normadan artıq sürətli nitq, xüsusən xəbərlərin təqdimatında anlaşılmaqlığa gətirib çıxarır.
3. Şou verilişlərinin aparıcıları (“Xəzər” TV-də “Hər şey daxil”, ATV-də “Gün üzü” və sairə) dialektlə deyil, ədəbi dildə danışmağa üstünlük versinlər.
4. Xəbər proqramlarında balans gözlənilir. Bəzi telekanalların xəbərlərində kriminal xəbərlər üstünlük təşkil edir. Tamaşaçılara daha zəruri mövzuların çatdırılmasını məqsədəuyğun hesab edirik.
5. Əksər aparıcılar efiərdə I şəxsin təkində danışirlar. Təvsiyə edərdik ki, fikirlərini I şəxsin cəmində ifadə etsinlər. Çünki hər bir veriliş kollektiv əməyin məhsuludur.
6. Televiziya Azərbaycan dilindən, eləcə də dilin gözəlliklərindən bəhs edən verilişlərin açılması, dilə aid mövzuların müzakirəyə çıxarılması yaxşı nəticə verər.
7. Xəbər proqramlarının aparıcılarının bəziləri sanki xəbər yox, hökm oxuyurlar. Dilçilikdə “hökm və cümlə”nin fərqi belədir: “Bütün hökmlər cümlə olduğu halda, bütün cümlələr hökm deyil”.

Sevinc FƏDAİ

Efirimizin dili

və ya dilimizin “efiri”

Nəzakət xanımın sözlərinə əsasən, bütün telekanalların verilişlərini əhatə edən bu nöqsanlar, demək olar ki, kiçik faiz fərqi ilə bərabər kəmiyyət göstəricisini ehtiva edir.

Təhlil olunan materiallarda leksik səviyyədə normadan kənara çıxma halları isə nitqin dəqiqliyinin və düzgünlüyünün pozulması kimi özünü göstərib. Bu sahədə norma pozuntuları aşağıdakılardan ibarətdir:

- əcnəbi vahidlərdən, alınmalardan yersiz istifadə;
 - nitqi ağırlaşdıran təkrarlar;
 - jarqonlardan istifadə;
 - sözün mənaya uyğun olma-yan istifadəsi;
 - qeyri-dəqiq ifadələr;
 - – dialekt vahidlərindən istifadə.
- Qrammatik səviyyədə normadan sapmalara nisbətən az təsadüf edil-sə də, morfoloji və sintaktik norma-nın pozulması halları kimi onlardan daha səciyyəvi olanlarını aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq mümkündür:
- artıqlıq (ikiqat şəkilçidən istifadə);
 - idarə əlaqəsinin pozulması (is-min hallarının əvəzlənməsi);
 - uzlaşmanın pozulması;
 - inversiya;
 - dilimizin tipoloji quruluşuna uyğun gəlməyən cümlə tipləri.

Televiziya kütləvi ünsiyyət formalarından biridir. Buna görə də televiziya mövzu seçimi və təqdimatı vacib tələblərdəndir. “Xəzər” TV-də yayımlanan “Bizim gün” verilişindəki mövzunun adına diqqət edək: “Bir insanın yumor hissi yoxdursa, deməli, onun intellektual səviyyəsi yoxdur”. Bu tipli mövzuların adı belə düzgün seçilməyib. Verilişlərə seçilən mövzular televiziya yaradıcılığı qanunlarına, teleün-siyyət qaydalarına uyğunlaşdırılmalıdır”.

Təranə Şükürlünün sözlərinə görə, monitorinq zamanı diqqəti cəlb edən əsas məsələlərdən biri də xəbər başlıqlarıdır: “Xəbər başlığı xəbərin xülasəsi olmalıdır. Monitorinq göstərir ki, baş xəbərin seçilməsində, müəyyən-ləşdirilməsində xəbər xidməti bəzən çətinlik çəkir. Məsələn, 30 oktyabrda “Space” TV-də “Hər gün” informasiya proqramının xəbər başlığına nəzər salağ: Tor-paq 140 evi “uddu”. Bu başlıqda orfoqrafik norma da gözlənilmə-yib.

Monitorinq zamanı rastlaşdığımız fonetik-orfoepik norma-ların gözlənilmədiyinə də rast gəldik. Diqqəti ən çox cəlb edən fakt odur ki, televiziya dilin-

Ədəbi dildə qrammatik qay-dalar kimi, intonasiya da hamı üçün vahid olmalıdır. Bəzən aparıcı və müxbirlərin nitqində müəyyən şivə və dialekt xüs-siyyətləri qalır. Bu isə ilk növbə-də intonasiyada özünü büruzə verir”.

Təranə Şükürlü başqa dillər-dən alınmış sözlərdən düzgün və yerində istifadənin zəruri-liyindən də danışdı: “Dilə da-xil olan hər söz vətəndaşlıq qazana bilmir. Jurnalist və re-daktorlar bu məsələyə həssas yanaşmalıdırlar. Təəssüf ki, alınma sözlər veriliş adlarına da qoyulur”.

Nümunələrə nəzər salağ:

- “Exprofessio” (“Xəzər” TV)
- “Harmoniya” (“Xəzər” TV)
- “Medicatrans” (ANS TV)
- “Fortuna” (“Lider” TV)
- “Barkod” (“Lider” TV)
- “Sport maqazin” (“Lider” TV)
- “Ekonomiks” (“Lider” TV)
- “Tet-a-tet” (“Lider” TV)
- “Fort Boyard” (ATV).

Bəzi verilişlərin adı ədəbi dilin leksik normasına uyğun gəlmir. Bu tipli verilişlərin adları çox bə-sitdir:

Kamran Nəzirli müasir Azərbaycan ədəbiyyatında bir çox povest və hekayələrin müəllifi, habelə dünya ədəbiyyatı klassiklərini orijinaldan dilimizə çevirən peşəkar tərcüməçi kimi tanınır. Yazıcının bir çox hekayələri xarici ölkələrdə nəşr olunan toplu və jurnallarda dərc edilib.

Müəllif həm də pyesləri, radiotamaşaları ilə tamaşaçı və dinləyici rəğbəti qazanıb. Bir müddət bundan əvvəl Sumqayıt Dövlət Musiqili Dram Teatrının səhnəsində yazıçı-dramaturqun "Narkoman" pyesi əsasında hazırlanmış tamaşanın premyerası keçirilib.

Maraqla qarşılanan tamaşanın quruluşçu rejissoru xalq artisti Kamran Quliyev bununla ikinci dəfədir müəllifin yaradıcılığına müraciət edir. O, hələ 2011-ci ilin sentyabrında N.B.Vəzirov adına Lənkəran Dövlət Dram Teatrının səhnəsində Kamran Nəzirlinin "Şeytan işığı" pyesini səhnələşdirib.

Teatrın direktoru İslam Həsənovun sözlərinə görə, Kamran Nəzirlinin "Narkoman" pyesi bəşəriyyətin ən ağır problemlərindən bəhs edən bir mövzuya həsr olunub: "Əsər dünyəvi bəlanı – narkomanıyanın ailələrə gətirdiyi faciəni nümayiş etdirir, "ağ ölüm"ə qətiyyətlə "yox!" deyir. Tamaşanın tərbiyəvi və psixoloji gücü bundadır".

İslam Həsənovun fikrincə, əsərdə dramatik situasiya gözənilməzliyi ilə diqqət çəkir: "Hadisələr tamaşaçı şüurunu elə ilk səhnələrdən səfərbər edir. Bir-birini əvəzləyən qəfil dönüşlər, gərgin psixoloji məqamlarla müşayiət olunan hadisələr, vərdiş etdiyimiz həyat normalarını pozan epataj vəziyyətlər istedadlı quruluşçu rejissorun yozumunda sırf teatral həyat modeli kimi təqdim edilir".

Direktorun bildirdiyinə görə, tamaşanı müşayiət edən sürəkli alqışlar səhnələşdirmənin uğurlu alınmasının bariz göstəricisidir: "Bu alqışlar həm də teatr kollektivi üçün dəyərlidir. Tamaşada teatrın istedadlı aktyorları gözəl oyun göstərə bildilər. Fərsətdən istifadə edib onların adlarını çəkmək istərdim: Yeganə Məmmədəliyeva, Cəlal Məmmədov, Şəhla Məmmədova, İradə Zeynalova, Səvdə Hüseynova, İlqar İbrahimov, Rövşən Əsgərov... Tamaşanın uğurlu həllində, şübhəsiz ki, mühüm rol oynayan quruluşçu rəssam, Naxçıvan Muxtar Respublikasının əməkdar artisti Əbülfəz Axundovun, musiqi tərtibatçısı, əməkdar

Tənhalaşma faciəsi

Yazıçı-dramaturq Kamran Nəzirlinin "Narkoman" pyesinin tamaşası barədə qeydlər

mədəniyyət işçisi İmanqulu Əhmədovun da adlarını qeyd etməliyəm".

Rejissor Kamran Quliyev isə tamaşa barədə belə deyir: "Sumqayıt Dövlət Dram Teatrında yazıçı Kamran Nəzirlinin "Narkoman" əsərini tamaşaya qoymaq dəvətinə tərəddüdsüz razılışdım. Çünki bundan əvvəl dramaturqun "Şeytan işığı" əsərini Lənkəran Dövlət Dram Teatrında hazırlayarkən onun yaradıcılıq dəst-xəttinə dərinləndirilməsi uğurlu alınacaq..."

Sumqayıt Dövlət Musiqili Dram Teatrının truppası çox zəhmətkeş truppadır. Bir gündə dörd tamaşanın məşqini edirlər. Burada istedadlı gənclər çoxdu. Bu tamaşada da gənclərlə işləməyə üstünlük verdim. Zəhmətimiz hədəf getmədi".

"Narkoman" tamaşası ciddi yaradıcı axtarışın məhsuludur. Lakin bir məqamı xüsusilə qeyd etməyə ehtiyac var. Söhbət aktyor ansamblından gedir. Rejissor aktyorlarla çox diqqətlə işləyib, eyni zamanda mizan səhnələrinin hər birini daxildən gələn emosional situasiya ilə qovuşdurub. Səhnədə heç bir hərəkət süni görünmür. Hər jest, hər addım daxili emosional vəziyyəti təcəssüm etdirir, eyni zamanda mövcud mənzərəni açıqlayır.

Tamaşada aktyorların plastikasi situasiyanın kəskinliyini göstərə bilər. Bu isə real görünüşlə təsvirümüzə, xəyalımızda olan cizgiləri aydınlaşdırır, bədbəxtliklə üzləşən, faciə girdabında çabalayan bir ailəni gözümüz önündə canlandırır.

Cəmiyyətin ictimai-sosial, mədəni-əxlaqi problemlərini əks etdirən pyesə rejissorun verdiyi quruluş səhnədə idrak gücünün emosiyaya, psixoloji çalarlarda zəmin tapan lirizmə qovuşmasına imkan yaradır. Əsərdə dramatik situasiyalar tamaşaçıyı daim gərgin saxlayır, rejissor yozumundakı qanadlı fikirlər, epizodlardakı mizan düzümü, obrazların xarak-

terini açan ifadə vasitələrinin rəngarəngliyi diqqət çəkir.

...Ramin (Cəlal Məmmədov) biganə münasibətlər üzündən narkomanıyaya qurşanır. Ali təhsili, savadı, qabiliyyəti, əxlaqi ilə ətrafındakıların diqqətini çəkən Raminin müstəqil həyatda atdığı ilk addımlar uğursuz olur. İxtisasına uyğun işə düzəlmək istəyi baş tutmur. Xaraktercə zəifliyi onun sınımasına, "dərdini dağıtmaq" üçün tədrisçin eys-ışrət məclislərinə ayaq açmasına, nəhayət, narkotik vasitələrdən asılılığına gətirib çıxarır.

Taleyin hökmü ilə urvatsız adamlarla (vəzifəli şəxslərlə) qarşılaşan bu işsiz gənc ruhdan dü-

şür və həyatını narkotika hesabına "canlandırmağa" çalışır. Narkotik maddələrə olan tələbatı isə onu əzablı, alçaldıcı yollara sövq edir. Artıq ev əşyalarını, ailənin zینətlərini satmağa başlayır. Anası onu bu yoldan çəkindirə bilmir, həyat yoldaşı uşağı da götürüb evi tərk edir.

Raminin anası bu dəhşətə tablayıb dünyasını dəyişir. İdarə və müəssisə rəhbərlərindən, ətrafdakı insanlardan zərbələr alan Ramin, nəhayət, özündə güc taparaq canını bu bəladan qurtara bilər.

Finalda Raminin ailəsi də yanına qayıdır. O, anasının ruhu qarşısında bir daha bu yola düşməyəcəyinə and içir...

Fikrimizcə, əsərin uğurla səhnələşdirilməsində pyesin ideya və məzmun cəhətdən sənətkarlıqla qələmə alınması mühüm rol oynayır. Pyesin süjet xəttində, hadisələrin gedişində əlləməçilik nəzərə çarpır. Tamaşaçı səhnə qarşısında dərindən, işıqların nə vaxt yanacağına, pərdənin haçan çəkəcəyinə tələsmir.

Onu da deyim ki, Kamran Nəzirlinin qəhrəmanının (Raminin) rastlaşdığı laqeydliklə mən də qarşılaşmışam. Doğmalarımın birinin işə qəbulla bağlı müsahibədə göz görəsi əngəllənməsindən, qarşısına "kötük diyərləndirməsindən" dəhşətə gəlmişəm. Fikirləşmişəm ki, sənə etimad göstərilə, yüksək vəzifə verilə, əvəzində isə hansısa mənafe müqabilində qarşındakının halal haqqını tapdalayasan...

Halal haqqı tapdalananların necə dəhşətli tale yaşadığı heç kəsə sirr deyil. Sonra da deyirlər ki, "ağ ölüm" nə qədər gənci bədbəxt edir. Bu bəlanın, bədbəxtliyin haradan qaynaqlandığını, rişələndiyinin isə fərqinə varmırıq.

"Narkoman" məhəbbət və nifrət, yaradıcılıq və dağıdıcılıq kimi əks qütblər üzərində qurulan bu təzadlı dünyada tale, bəxt anlayışlarının əslində qarşıya çıxan insanın yaxşı-yamanlığıyla bağlılığını bir daha təsdiqləyir...

Vaqif BAYRAMOV

Muğam Mərkəzində Çingiz Əlioğlunun yubileyi keçiriləcək

Dekabrın 5-i Beynəlxalq Muğam Mərkəzində əməkdar incəsənət xadimi, tanınmış şair Çingiz Əlioğlunun anadan olmasının 70 illiyinə həsr olunmuş yubiley tədbiri keçiriləcək. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşkilatçısı olduğu yubiley mərasimində şairin qələm dostları, ictimai-siyasi xadimlər və media nümayəndələri iştirak edəcəklər. Tədbirdə Çingiz Əlioğlunun həyat və yaradıcılığı barəsində geniş məlumat verilməli, şairin şeirləri oxunacaq.

Çingiz Əlioğlu 1944-cü il iyunun 29-da Füzuli şəhərində anadan olub. M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunun istehsalat proseslərinin

avtomatlaşdırılması və texnologiyası fakültəsində təhsil alıb.

Bədii yaradıcılığa 1967-ci ildə "Gənc qələmlər" toplusunda çıxan "Xatirələr" şeiri ilə başlayıb. O

vaxtdan da fəal ədəbi yaradıcılıqla məşğul olur, dövrü mətbuatda şeir, hekayə, ədəbi-bədii tərcümələr və publisistik məqalələrlə müntəzəm çıxış edir.

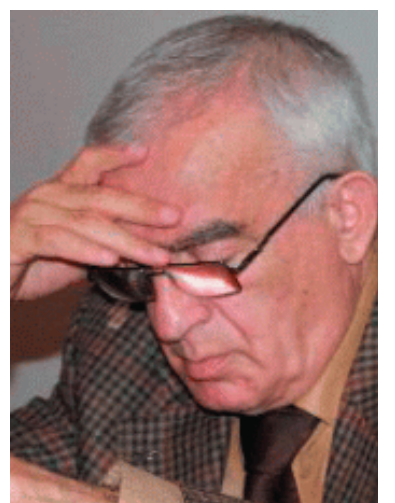
"Nikbinlik", "Ömür ağacı", "Alından ay doğan adam", "Günəşli dayanacaqlar", "Görüşdən ayrılığa", "Tanrını tanı" kitablarının müəllifidir. O, bununla yanaşı İ. Şklyarevskinin "Quş kölgəsi", L.T.Tatyaniçevanın "Bir budaq şimşək", R.Babloyan "İzsiz bahar"

və Ayven Soutollun "Bəs sabah necə?" kitablarını Azərbaycan dilinə tərcümə edib.

Əmək fəaliyyətinə "Gənclik" nəşriyyatında redaktor kimi başlayıb. 1992-2014-cü illərdə isə Azərbaycan Respublikası Mətbuat və İnformasiya Nazirliyində nəşriyyatlar idarəsinin rəisi vəzifəsində çalışıb.

Çingiz Əlioğlunun əsərləri keçmiş SSRİ və bir çox Avropa xalqlarının dillərinə tərcümə olunub.

Rövşən DANYERİ

Həbsxanada yazılmış 10 məşhur əsər

Dünya ədəbiyyatında həbsxanada yazılmış əsərlərin sayı az deyil. Amma elə ədəbi nümunələr də var ki, yazılıqları ölkələrin sərhədlərini çoxdan aşır. Ədəbiyyatşünasların fikrincə, həmin əsərlərin ilk "onluğu" belədir:

10. Erix von Dayneken. "Ulduzlara qayıdış"
Özünü sivilizasiyadan kənar varlıqlara və astronomiyaya həsr etmiş, Allah adlandırdığımızın əslində Ay adamları olduğu iddiası ilə tədqiqatlar aparmış Dayneken bu kitabını dələduzluq və zəhmətsiz qazanc əldə etməkdə təqsirləndirilib həbsxanada yatanda qələmə alıb.

9. Jan Gene. "Çiçəklərin Məryəm anası"
Jan Genenin məhbəs yoldaşlarından kağız-qələm ala-ala yazdığı bu roman bütöv bir nəslə təsir göstərmiş əsərlərdən sayılır. Cəmiyyətdə qəbul olunmayan "üzdəniraqlar"ın, fahişələrin və digər əxlaqsız adamların həyatından bəhs edən roman indi də maraqla oxunur.

8. Martin Lüter Kinq. "Birmingem həbsxanasından məktub"
Zorakılıqdan uzaq, dinc etiraz bildirdiyinə görə həbsxanaya salınan Martin Lüter Kinqin birlik, bərabərlik və kömək üçün din adamlarına müraciət formasında yazdığı bu məktub və ya manifest çox məşhurdur.

Sonralar aforizmə çevrilmiş "Bir yerdə olan ədalətsizlik dünyanın hər yerində ədalətsizliyə təsir göstərir" sözləri həmin məktubdandır.

7. Oskar Uayld. "Dərindən gələn sözlər"
Oskar Uayld 1895-ci ildə yeniyetmə lord Alfred Duqlasla sevgi münasibətinə görə "Riding" həbsxanasına düşmüşdü. Onun həmin həbsxanadan Alfredə yazdığı məktub sahibinə çatmasa da, sonradan üzə çıxarılıb, kitab şəklində çap olunmuş və əsl ünvanına yetişmişdi. Bu məktub, əslində, bədii əsərdir.

Uayld duyğularını belə ifadə edirdi: "Kədər – sevgidən başqa istənilən toxunuşdan qanayan bir yaradır; hərçənd ona sevginin əli toxunanda da qanayır, sadəcə əziyyət çəkmir".

6. Səbahəddin Ali. "Aldırma, könül"
Görkəmli türk yazıçısı Səbahəddin Ali bu şeirini Sinop həbsxanasında yatanda qələmə alıb. Sonralar şeir dildən-dilə düşüb, yayılıb və nəğməyə çevrilib.

5. Adolf Hitler. "Mənim mübarizəm"
Alman faşizminin banisi Adolf Hitler bu avtobioqrafik kitabında özünün ideoloji görüşlərini, həyat amalını, fəaliyyət planını qələmə alıb. İkinci Dünya müharibəsindən sonra kitab qadağan olunsada da, zaman ötdükcə dünyanın bir çox dillərinə tərcümə edilib və bestsellerə çevrilib.

4. Boetius. "Fəlsəfənin təsəllisi"
Məşhur romalı filosof Boetius müxalif fikirlərinə görə mühakimə olunub və məhbəsə salınıb. Məhkəmədə hətta onun özünü müdafiə etməsinə də imkan verəməyiblər. Filosof düşüncələrini həbsxana divarları arasında qələmə almağa məcbur olub. İşgəncələrə məruz qalıb dünyasını dəyişəndən sonra yazdığı qeydlərin mükəmməl fəlsəfi əsər olduğu aydınlaşıb.

3. Mahatma Qandi. "Mənim həyatım"
Hindistanın azadlığı uğrunda mübarizə aparmış Mahatma Qandinin dörd divar arasında qələmə aldığı "Mənim həyatım" əsəri təkə avtobioqrafik səciyyə daşıyır. Qandi kitabda insan azadlığı, müstəqillik, zorakılığa söykənməyən mübarizə yolları ilə bağlı düşüncələrini də bölüşür.

2. Nazim Hikmət. "Yatar Bursa qalasında"
Əqidəsinə görə mühakimə olunan böyük türk şairi Nazim Hikmət bu şeirini ona acıyan Cahit Sıtkı kimi şairlərə cavab kimi qələmə alıb. Sonralar həmin şeir Nazimin poetik toplularından birinin adına çevrilib.

1. Migel de Servantes. "Don Kixot"
İspan ədəbiyyatının klassiki Migel de Servantesin həbsxanada yazdığı "La-Mançlı ağıllı zadəgan Don Kixot" əsəri ədəbiyyat tarixinin ilk realist romanı hesab olunur.

Əsər dünyanın əksər dillərinə tərcümə olunub, Don Kixot obrazı isə insan təbiətinin tipik nümunəsi kimi götürülür və psixoloji kateqoriya kimi qəbul olunur.

Tərcümə və ədəbi əlaqələr şöbəsi

Hər bir kurikulum hazırlarkən, yeni proqramlar tərtib edilərkən beynəlxalq təcrübəyə müraciət olunmalı, nəticə və perspektivlər geniş təhlil edilməlidir. Lakin bu praktika milli kurikulumların hazırlanmasında mütləq şəkildə istifadə edilməməli, milli-mənəvi dəyərlərdən, təhsilin nailiyyətlərindən, keçilmiş yolun uğurlarından bəhrələnmə yolu tutulmalıdır. Azərbaycan bu prosesin hansı forma və məzmununda gerçəkləşdirilməsi ayrıca araşdırma tələb edir.

Dərslilər də eyni qaydada xarici təcrübənin uğurlarından istifadə edilməklə hazırlanmalıdır. Təhlil və araşdırmalar göstərir ki, Azərbaycan dili dərsliləri yazılarkən qismən Türkiyə təcrübəsinə istinad olunub. Lakin bəzi məqamlarda həmin nailiyyətdən geri qalan cəhətlər də var.

Ərazi və mənəvi dəyərlər baxımından bizə daha yaxın qardaş Türkiyə dərsliləri ilə Azərbaycan dərslilərinə müqayisə etmək, zənnimizcə, həm müəlliflər, həm də təhsil ictimaiyyəti üçün faydalı olar.

Hazırda Türkiyədə istifadə edilən "Türkçe" dərslik komplekti "Dərs kitabı", "Öğrenci çalışma kitabı", "Öğretmen kılavuz kitabı"ndan, "Azərbaycan dili" dərslik komplekti isə "Dərslik" və "Müəllim üçün Metodik Vəsait"dən (MMV) ibarətdir.

Əvvəlki illərdə məktəblərdə "İş dəftəri"ndən istifadə edilirdi, bu da Türkiyə təcrübəsindəki "Öğrenci çalışma kitabı"na uyğun gəlirdi. Sonrakı illərdə "İş dəftəri" dərslik komplektindən çıxarıldı. Onu da qeyd edək ki, Türkiyə dərslilərində tapşırıqlar verilmir. Şagirdin işləməsi üçün "Öğrenci çalışma kitabı" var. Bizim təcrübəmizdə isə tapşırıqların müəyyən hissəsi dərslikdə, müəyyən hissəsi isə "İş dəftəri"ndə qeyd olunurdu. Bu hal da qarışıqlıq yaradırdı. Odur ki, "İş dəftəri"nin ləğvi məsələsi gündəmə gəldi.

7-ci sinif "Türkçe" dərsliyi 181 saat üçün, 7-ci sinif "Azərbaycan dili" dərsliyi isə 136 saat üçün nəzərdə tutulub. "Türkçe" dərsliyi "Okuma kültürü", "Atatürk", "Doğa və evren", "Milli kültür", "Kişisel gelişim", "Zaman ve mekan" adlı 6 bölmədən, "Azərbaycan dili" dərsliyi "Fərd və cəmiyyət", "Hər sözün bir taleyi var", "Ana təbiət", "Kamilliyə doğru", "Dəyərlərimiz", "İxtiralar və kəşflər", "Kitabın tarixi" adlı 7 bölmədən ibarətdir.

Şagird "Türkçe"də dinləmə mətnlərini nəzərə almadan 181 saatda 18, "Azərbaycan dili"ndə MMV-dəki dinləmə mətnlərini nəzərə almadan 136 saatda 37 mətnlə işləməlidir. Bu xüsusiyyət Türk

Arif ƏSƏDOV
Təhsil eksperti

7-ci sinif "Azərbaycan dili" dərsliyi və Türkiyə təcrübəsi

dərsliləri ilə işləyən müəllimlərin şagirdlərlə daha geniş və çox məşğul olmasına, standartların reallaşdırılması üçün daha rəngarəng, daha çox sual və tapşırıqlardan istifadə etməsinə şərait yaradır. "Azərbaycan dili" dərsliyində isə mətnlərin çoxluğu dərslər saatlarının bölünməsinə, nəzərdə tutulanların həyata keçirilməsində müəllimlərə mane olur. Tez-tez dəyişən mətnlər şagirdin informasiyaları qavramasını, mənimsəməsini, standartların reallaşdırılmasını əngəlləyir.

"Türkçe" də dinləmə mətnlərinin reallaşdırılmasına ayrıca saatlar ayrılıb, dinləmə mətnləri sistemli şəkildə hər bölmədə bir mətn olmaqla "Öğretmen kılavuz kitabı"nda təqdim olunub. "Azərbaycan dili"ndə bu proses müəyyən qədər qarışıq verilib. Dinləmə mətnləri digər mətnlərdən aydın şəkildə fərqləndirilməyib, həmin məqsədlə verilmiş mətnlərə həm dərslikdə (məsələn, səhifə 21), həm də MMV-də (məsələn, səhifə 52) yer ayrılıb.

Dinləmə mətnlərinin ayrıca təqdim olunması onlar üzərində daha səmərəli və sistemli iş aparmağa, CD-lərdən istifadə etməyə, dərslər saatlarından daha yaxşı faydalanmağa şərait yaradır. Odur ki, təhlil, araşdırma, müəllimlərlə görüş və qiymətləndirmə nəticələrinə nəzər saldıqda dinləmə standartlarının uğurlu nəticələrini görə bilmirik. Düşünürük ki, dərslik müəllifləri və bu iddiada olanlar dərslin təşkilində daha çox faydalı olan ən uğurlu dərslik sistemi formasından istifadə edəcəklər.

"Türkçe"də hər bölmədə 5 mətn verilib. Bu mətnlərdən 3-ü bilavasitə dərslə bağlı, 2-si isə sərbəst oxuma mətnidir.

"Azərbaycan dili" dərsliyində "Türkçe" ilə nisbətə daha az saatların olmasına baxmayaraq, mətnlərin sayı kifayət qədər çoxdur. Deməli, nəzərdə tutulan tapşırıq və standartların reallaşdırılması üçün vaxt çatışmazlığının əsas səbəblərindən biri və ən başlıcası mətnlərin çoxluğuudur.

"Türkçe" dərsliyinin ən böyük üstünlüyü bölmələr üzrə dərslər saatlarının çoxluğuna baxmayaraq, mətnlərin azlığı və sistemlilikdir. Digər üstünlüyü burada hər bölmə daxilində verilmiş mətnlərin fərqli janrdə olmasıdır. Məsələn, "Okuma kültürü" bölməsində əsas mətnlər kimi "Keloğlan", "Sonsuzluk kitabevi" və "Kitap saygısı" verilib. Birinci mətn şeir, ikinci mətn dram əsəri, üçüncü mətn hekayədir. Bu xüsusiyyət "Türkçe"nin bütün bölmələrində sistemli şəkildə davam etdirilir.

Şagirdə eyni bölmə üzrə ardıcıl və sistemli şəkildə hekayə, təmsil, şeir, elmi-kütləvi mətnlər, bioqrafik məlumatlar və s. janr-

lar vastəsilə həm dünyagörüşü və intellekt, həm də bacarıqlar formalaşdırılır. "Azərbaycan dili"ndə isə bu bölgü fəsilər üzrə ayrılıb. I, III və V bölmələrdəki mətnlər bədii, II, IV və VI bölmələrdəki mətnlər elmi-kütləvi xarakterlidir. Şagird hər dəfə təxminən 20 saat müddətində eyni tipli mətnlərlə işləmiş olur. Bu da onun yorulmasına, diqqətinin yayınmasına səbəb ola bilər.

Verilmiş mətnlərin müəllifləri baxımından da Türkiyə dərsliyi Azərbaycan dərsliyi ilə müqayisədə daha irəli gedib. "Azərbaycan dili" dərsliyinin müəllifləri içində tanınmış simalara çox az rast gəlinir.

Bir çox hallarda tərcümə mətnlərindən və dərslik müəlliflərinin özlərinin "bədii yaradıcılığı"ndan istifadə olunub. Məsələn, "Son yarpaq" (O.Henri), "Polyanna" (Eleanor Porte), "Qayıqda döndür nəfər" (Haldun Taner), "Gürzə" (Yuri Sotnik), "İşgüzar təklif" (Morli Kallagen), "Alternativ enerji" ("Community and Environment" təşkilatının vəsaiti əsasında) mətnləri tərcümə mətnləridir. Tərcüməçi, eləcə də mütəxəssis və rəsmi qurum tərəfindən dərslikdə istifadə olunmasına və bədii dəyərinə rəy verilib-verilməyi məlum olmayan bu tərcümə nümunələrinin Azərbaycan dilinin orta məktəblərdə tədrisi üçün hansı dəyərə malik olması, şagirdə ana dilinə və mədəniyyətinə hansı hissi və təbiiyi əsilməsi sual doğurur.

Bundan əlavə, dərslikdəki 7 mətn Rafiq Ələkbəroğluya, 1 mətn dərslik müəllifi Rafiq İsmayılova aiddir. Şəxsən bir araşdırıcı kimi mənə bu müəlliflərin eyni, yaxud fərqli şəxs olması maraqlıdır. Kitabxana və internet resurslarından ciddi axtarışlar aparsam da, heç bir məlumat əldə edə bilmədim.

Türkiyə dərslilərində isə vəziyyət tamamilə fərqlidir. "Öğretmen kılavuz kitabı"nda hər bir mətnin müəllifi, əsərin xüsusiyyətləri, müəllifin başqa hansı bədii əsərlərinin olması haqda lazımlı informasiyalar verilir.

Maraqlı və ən əsas məsələ budur ki, "Türkçe"də mətn müəlliflərinin hər biri haqqında internet resurslarından istifadə etməklə kifayət qədər məlumat almaq mümkündür. Və həmin şəxslərin hər birinin ədəbiyyatla yaxından və sistemli şəkildə məşğul olduqları üzə çıxır.

Tanınmış Azərbaycan yazıçılarının dilimizin ifadə imkanları, xalqımızın milli əxlaqi-mənəvi dəyərləri barədə yazdıqlarını özündə mükəmməl şəkildə əks etdirən Azərbaycan ədəbiyyatının tükənməz xəzinəsi "Azərbaycan dili" dərslilərinin məzmununda və mətn tərkibində qətiyyəni özünü göstərmir. Baxmayaraq ki, kurikulum Azərbaycan yazıçısının dil təfəkkürünün "Azərbaycan dili"ndə əvvəlki dərsliklərdən daha səmərəli şəkildə əks etdirməsinə geniş və hüdudsuz imkanlar yaradır.

Tələbəlik illərində, ərəb dilini öyrəndiyimiz vaxt linqafon cihaz və proyektorlar barədə yalnız kitablardan oxumuşduq. Onda çoxumuz sinxron tərcüməçiləri leyklərin gətirdiyini düşünürdük. Neçə illər sonra isə Qafqaz Universitetinin tərcümə laboratoriyasında sinxron tərcüməçilərin necə, harada və kimlər tərəfindən yetişdirildiyini əyani şəkildə gördüm. Orta məktəblə bir neçə ay əvvəl vidalaşan uşaqlar indi müasir texnika ilə təchiz olunmuş otaqlarda amerikan ləhcəsində səslənən dialoqa qulaq asır, qeydlərini yazır və qızgın müzakirələr aparırlar. Bu müzakirələrdə qavrayışı gücləndirmək üçün ana dilində danışmaq qəti qadağandır.

1993-cü ildən fəaliyyət göstərən Qafqaz Universiteti Təhsil Nazirliyinin verdiyi "pilot ali məktəb" statusu sayəsində bir neçə yeni liyə imza atıb. Burada qabaqcıl ölkələrdə uğurla sınaqdan çıxmış kreditli təhsil sistemi tətbiq edilir. Birinci tədris ilində həyata keçirilən və doqquz ay davam edən dil hazırlığı ilə birgə universitetdə təhsil müddəti beş ildir. Bu vaxt ərzində tələbələr iki və ya üç xarici dili yüksək səviyyədə öyrənmək imkanı əldə edirlər.

Tədris planında nəzərdə tutulmuş əsas və əlavə xarici dillərdən imtahanda tələb olunan keçid balını toplamış, TOEFL və buna bənzər imtahanlarda müvafiq şəhadətnamə almış tələbələr birbaşa II kursda təhsilə başlayırlar. 2002-2003-cü tədris ilindən etibarən Qafqaz Universiteti ixtisas fənlərinin ingilis dilində tədrisinə start verib.

Elə həmin illərdə - 2004-2005 tədris ilində - Qafqaz Universitetində tərcümə bölməsi (ingilis dili) də fəaliyyətə başlayıb. Erdal Karamanın rəhbərlik etdiyi pedaqoji fakültənin tərkibində fəaliyyət göstərən tərcümə bölümü universitetin ixtisaslı tərcüməçilər hazırlayan yeganə bölümüdür. Türk dili və ədəbiyyatı, ingilis dili və ədəbiyyatı üzrə pedaqoji kadrlar hazırlayan kafedralar dil və ədəbiyyat müəllimlərinə olan ehtiyac və zərurətdən yaranıb.

Həmin iki bölüm ixtisaslı müəllim və dilçilərin hazırlanmasına xidmət edir. İngilis dili tərcümə bölməsinin məqsədi müasir dövrün tələblərinə uyğun icimai-siyasi, iqtisadi, elmi-texniki, ədəbi və mədəni mövzularda tərcümə fəaliyyətini həyata keçirəcək peşəkar mütəxəssislər hazırlamaqdır.

Tərcümə kafedrasının rəhbəri, dosent Nərminə Əliyeva deyir ki, bir illik dil hazırlığına baxmayaraq, dörd il ərzində mükəmməl tərcüməçi yetişdirmək çox çətindir. İngilis dili orta məktəbdə lazımı səviyyədə öyrədilmir, qəbul imtahanlarında da şagirdlərin çoxu testi əzbərləyir, dil sanki vərdişə çevrilir. Hazırlıq prosesində şagirdlər ixtisas yox, səviyyələr üzrə bölünürlər, çünki doqquz ay ərzində yalnız bünövrə, baza formalaşdırılır. Halbuki tələbə universitetə gələndə hər iki dili mükəmməl bilməlidir. Magistraturaya ümid baslayanlar da yanılırlar, çünki magistratura dil biliklərini artırır, akademik personal hazırlayır.

Qafqaz Universiteti öz təcrübəsini bölüşür:

“Dörd ilə mükəmməl tərcüməçi yetişdirmək asan olmur”

Qeyd edək ki, Dillər Universitetinin məzunu olan Nərminə Əliyeva daha sonra İngiltərənin Vorvik Universitetində "Dilin tədris metodikası" ixtisası üzrə təhsil alıb. Xarici dilin öyrədilməsində söz balansının vacibliyini vurğulayan xanım Əliyeva ali məktəbin vəzifəsinin söz yox, texnika öyrətmək olduğunu vurğulayır.

Tərcümə bölümündə bakalavr pilləsində 143, magistr pilləsində 6 tələbə təhsil alır. Kafedrada beş müəllim çalışır: Nərminə Əliyeva, Natiq Adilov, Ətrabə Gül, Nüsrət Şıxbabayev və Polad Poladov. Onlarla yanaşı, saat hesabı işləyən və başqa universitetlərdən dəvət olunan ixtisaslı kadrlar da var. Məsələn, bu yaxınlarda Dillər Universitetinin ingilis dili tərcüməsi kafedrasının professoru Qılıncxan Bayramov tələbələrə tərcümə sahəsinin tələbləri, tərcüməçilərin üzlaşdığı çətinliklər, ölkəmizdə tərcümənin tarixi kimi mövzularda, eləcə də öz karyera tərcübələrindən müəyyən maraqlı məqamlarla bağlı mühazirə oxuyub.

Tərcümə bölümündə təhsil alan tələbələr ingilis və Azərbaycan dili ilə yanaşı, 3 il ərzində alman və ərəb dilini öyrənmək imkanına da yiyələniblər. Tərcümə tələbələrinə ikinci dil kimi ilk iki semestr ərəb, sonrakı dörd

semestr isə alman dili tədris olunur. Tələbə iki semestr tədris olunan ərəb dilini başlanğıc, dörd semestr keçilən alman dilini isə orta səviyyədə öyrənir. Kafedra müdirinin sözlərinə görə, onsuz da ikinci əcnəbi dili mükəmməl öyrənmək mümkün olmur, çünki tədris prosesində əsas diqqət ingilis dilinin öyrənilməsinə verilir: "Amma keçən il tələbəmiz Turan Ağayeva "Erasmus-Mundus" proqramı ilə Almaniyaya oxumağa getmişdi. O, deyirdi ki, alman dili ona çox kömək olub. Yəni orta səviyyədə də olsa, ikinci dil öyrənməyin heç kimə ziyanı yoxdur".

Tərcümə bölümünün üç tələbəsi qarşılıqlı mübadilə əsasında Türkiyənin məşhur Hacettepe Universitetində bir semestr ərzində oxumaq imkanı qazanıb. Nərminə Əliyeva olduqca maraqlı nüansa toxunur. Kafedra müdiri bildirir ki, tərcümə ixtisasında təhsil alan tələbələrin xaricdə təhsil və təcrübə məsələsi bir qədər çətindir. Çünki universitet tələbəni xaricə tərcümə məqsədi ilə yox, yalnız dil bazasını artırmağa, söz ehtiyatını möhkəmləndirməyə göndərə bilər. Alman dili müəyyən mənada tələbənin dadına çatır, amma alman dili hansı səviyyədə olmalıdır ki, tələbə ingilisdən almana, almandan ingilisə səlis tərcümə edə bilsin.

Dördillik proqramın ilk iki ilində dil qabiliyyətlərinin inkişafı, ingilis və Azərbaycan dil quruluşlarının və mədəniyyət fərqlərinin öyrənilməsi, tərcümə prosesinə aid fəaliyyətlərin qiymətləndirilməsi istiqamətində dərslər keçilir. Son iki ildə isə daha çox tətbiqi tərcümə proseslərinə üstünlük verilir. Bölmənin tədris planı və fənn proqramları hazırlananda bir sıra xarici ölkələrin və Azərbaycanın müvafiq ixtisas sahəsində əldə olunmuş zəngin təcrübəsi nəzərə alınır.

Seçmə fənn məsələsində ikinci dillə yanaşı, tələbələrə hüquq və məhkəmə sənədlərinin, iqtisadi, siyasi və tibbi mətnlərin, neft-qaz materiallarının tərcüməsi, idiomlar, atalar sözü və zərbi məsələlərin alternativ variantlarının öyrədilməsi də təklif olunur.

Tələbələr çox vaxt dərslərini səkət şəraitdə və kompüter arxasında "Oxu zalı"nda hazırlayırlar. Universitetin kitabxanası bütün ixtisaslara aid kitab, jurnal və elektron vəsaitlərlə təchiz olunub. Tərcümə bölümünün rəhbəri xatırladır ki, təkcə

ötən il ərzində universitet tərcümə ixtisası ilə bağlı kitablara beş min manat vəsait xərcləyib. Tələbələrin bu kitablara, vəsaitlərə marağı nə dərəcədədir, onu demək çətindir.

Yüz ballıq sistemlə aparılan qiymətləndirmə zamanı tələbənin semestr ərzində hazırlığı, yekun nəticələri, davamiyyəti və ən maraqlısı, dərstdən kənar fəallığı da nəzərə alınır.

Dərstdən kənar fəallıq üçün Qafqaz Universitetində seçim imkanları genişdir. Universitetdə tələbələrin fiziki-mənəvi inkişafının təmin olunması, asudə vaxtının təşkili üçün müxtəlif dərnəklər və klublar yaradılıb. Bunların arasında 2007-ci ildən fəaliyyət göstərən "İdman dünyası", gənc yazıçılar üçün "Ədəbiyyat", tələbələr arasında ekoloji təbliğatı və maarifləndirməni gücləndirən "Ekologiya", gənc riyaziyyatçıları birləşdirən "Pi", xeyriyyəçilik mədəniyyətinin formalaşmasına xidmət edən "Hacı Zeynalabdin Tağıyev" klubları var.

Tərcümə bölümü tələbələr üçün müxtəlif görüşlər keçirilir, mühazirələr təşkil olunur. Bölmənin Azərbaycan Gənc Tərcüməçilər Assosiasiyası ilə əlaqələri genişdir. Assosiasiya üzvləri, peşəkar tərcüməçilər tez-tez universitetdə olur, tələbələr də onların keçirdiyi forumlarda, tədbirlərdə fəal iştirak edir. Tərcümə bölümünün tələbəsi Elvin İbrahimzadə AGTA-nın universitetlər üzrə koordinatorudur.

Hər il aprel ayında universitetdə tələbə elmi konfransı keçirilir və tədbir beynəlxalq xarakter daşıyır. Dünyanın müxtəlif universitetlərindən gələn tələbə və müəllimlər Qafqaz Universitetində görüşür, fikir mübadiləsi aparır və ünsiyyət yaradırlar.

Tərcümə bölümü demək olar ki, hər ay keçirilən bilik və söz yarışları ilə məşhurdur. Məsələn, bir neçə gün öncə bölümün 1-ci kurs tələbələri arasında "Söz zənciri" adlı yarış keçirilib. Bu yarışmalarda məqsəd tələbələrin söz ehtiyatının gücləndirilməsi, sözlərin oxunuş və yazılışının möhkəmləndirilməsidir.

Leyla ƏLİYEVA

Bütün insanlıq yuxudadı. Adı insanın yuxudan oyanmasının isə, bir kimsəyə faydası yoxdu.

Nəsrəddin

Hər bir kəsin içində öz doğruluşunu gözləyən İsa Məsih var.

Cəlaləddin Rumi

Bir təxəyyül o biri təxəyyülü dəf edir, bir fikir o birinə qida verir...

Cəlaləddin Rumi

Fikir quşunun uçub Allahın hüzuruna çatmaq qüdrəti yoxdu.

Səadi

Allahdan savayı hər şey bizi yoldan azdırır.

Cəlaləddin Rumi

Müəyyənlik, yalnız bizim görülməz aləmdə gördüyümüz işlərdən yaranır.

Bahuddin

Hər müəllim həqiqəti öz üsulu ilə aqır və yoxa çıxır

Fərid əd-din Əttar

Peyğəmbərlərin bəsirət gözü, şüurdan yayınanları görməkdən ötrü açıqdır.

Əl Qəzali

Dünya, üstü mələk hücrələri ilə dolu altı qatda yaradılıb. Yer üzü bu qatların birincisidi.

Bahəddin

Özünü üz tutduğun yolun son mənzilinə – özünə yönəlt.

Əftal əd-din Kəşani

Ruhən irəli gedib kamilləşənlər, daim iç dünyalarında işləyənlərdir.

İbn Abbad

İztirabı özünə durulub saflaşma bil.

Hafiz

Bal arının iynəsinə dəyər.

Cəlaləddin Rumi

Elə ki, sən sənə gələn dərdbəlanı sidq-ürəklə qəbul etdin, göylərin qapıları üzünə açılar.

Cəlaləddin Rumi

Qəbul Allahdandı.

Cəlaləddin Rumi

Sevgilimin (Allahın) istədikləri mənim bütün qəm-qüssəmi, kə-dərim yoxa çıxardı.

Cəlaləddin Rumi

İnsanlardan mənimsədiyini yadından çıxart. Allahdan mənimsədiyini ol.

Cəlaləddin Rumi

Axmaq ürəyində: «Allah yoxdu» - deyir.

Cəlaləddin Rumi

Oxuduğu vərəqdə yazılanın mənasını hamı bilmir.

Hafiz

Alçaq xislət o qədər mütəşəkkildir ki, ondan Allahın köməyi olmadan qurtulmaq mümkün deyil.

Qədim sufi kəlamı

Bax, yerin təkindən göylərə ucalan bu ecazkar rəqsə tamaşa et...

Cəlaləddin Rumi

Davamlı səylər və çalışmalar Axtarana mələk halını qazandırır.

Fərid əd-din Əttar

Sən tək deyilsən. Allah sənində. Sənə görə döyüşənlər var.

Cəlaləddin Rumi

Allahın «Ol» hökmündən sonra bu Sözü özündən yaxşı ol.

Cəlaləddin Rumi

Mühakimə etmək Şeytanın vərdişidi, insanı o biriləri anlamağa imkan verməz.

Cəlaləddin Rumi

Qədim sufilərin söylədikləri

Hafiz daim öz yanar ırağını Kainat ənginliklərində saxlayacaq və sənin ruhunu ilahi işığın rahatlığına qərç edəcək.

Hafiz

Əgər xilas barədə bu gün düşünürsünüzsə, bəs nə vaxt düşünəcəksiz? Bu zəncirləri bu gün qırmaqcaqsınızsa, nə vaxt qıraqsız?

Əl Qəzali

Bir də qayıt və özünü yadına sal.

Cəlaləddin Rumi

Alçaq xislətinin istəklərini dö-nə-dönə yerinə yetirmə.

Cəlaləddin Rumi

Xırda işlərdə ardıcillıq böyük işləri mükəmməl edir.

Cəlaləddin Rumi

Siz hər biriniz çobansız və hər biriniz öz sürünüzə cavabdehsiz.

İbn Ərəbi

Ey Allaha inananlar, Allaha inanırsınızımı?

Əl Qəzali

Mənim şeirlərimə Allah mənə verir.

Cəlaləddin Rumi

Bu dünya - zəhərdir. Bu zəhər-in şəfəsi - Allahdır.

Cəlaləddin Rumi

Az-az adamlar alovun ortasında otura bilirlər.

Cəlaləddin Rumi

Tərki-insanlıq zahirlə əlaqəsi olmayan ruhi haldır.

Hücviri

Tərcümə: Afaq MƏSUD

○ “Qonağa nazik bir sini verdi-lər. O, dərhal dikəlib bardaş qurdu. Qalan müridlər də ar-vadlı-kişili dizi üstə oturdul-ar. Molla Sadıq da diz çök-dü. Şahnigar xanım böyük təəccüblə qonağın asta-asta sini çalmasına baxdı. Birdən kişi yaşına uyğun olmayan zil və məlahətli səslə oxudu. Oturanlar onun sözünü bir ağızdan təkrar edib, yerlərin-də yırğalandılar.

*Ay baba, gödək baba,
Meyxanaya gedək baba.*

Şahnigar xanım yanındakı ar-vadların da dingildədiyini gör-dü. Hamı titrəməli kimi silkə-lənir, asta-asta sağa-sola ləngər vururdu. O nə edəcəyini bilmə-diyindən donub yerində qal-mışdı. Kimsə onun böyrünə to-xundu. “Meyxana başlanıb, sən niyə oxumursan?” - deyər pıçıl-dadı.

Şahnigar xanım heç nə anla-mırdı. Ona elə gəlirdi ki, sehr-li bir aləmə düşmüşdür. Səslər getdikcə güclənir, otağa boğuc bir gumbultu düşüb, divarı cin-gildədir.

Hacı Əmrah əfəndi qızısb si-nini daha bərkdən danqıldadır, cuşa gəlib zil səslə oxuyurdu. Divar boyu çömbəlmə oturan müridlərin saqqalları tərənirdi. Onlar gərili yay kimi titrəyir, sıç-rayıb ortalığa atılmağa him ax-tarır kimi yerlərində güclə qərar tuturdular”.

Yəqin xatırladınız – İsmayıl Şıxlının “Dəli Kür” əsərindəndir. Rejissor Hüseyn Seyidzadənin böyük istedadı sayəsində bu səhnə eyniadlı filmə ustalıqla canlandırılıb. Amma biz uzun il-lər filmdəki meyxana məclisinin hansı ənənədən doğduğunu bil-məmişik. Romanda buna müəy-yən qədər aydınlıq gətirilsə də, mahiyyət tam açılmır. Bugünkü baxış bucağından yanaşanda isə mövzu mübahisə doğurur. Tari-xi araşdıranların da rəyləri bir-mənalı deyil.

İsmayıl Şıxlının oğlu El-çin Şıxlı deyir ki, atasından bu məclislər barədə bəzi şey-lər eşidib: “Atam danışır ki, həmin dövrdə Qazaxın bəzi kəndlərində həqiqətən də belə məclislər qurulmuş. Ora qadınlar da, kişilər də gedər-mişlər. Amma məclislərdə nə-lər baş verdiyi barədə dəqiq məlumat olmayıb. Ona görə də romanda yazıcı təxəyyülünə yer verilməsi təsəvvürə daha üstündür. Molla Sadıq Cahand-ər ağadan qisas almaq üçün kişiyə yaraşmayan üsula əl at-malıydı. Əsərdə də, filmə də həmin məclis əxlaqsızlıq yuva-sı kimi təqdim olunmalıydı”.

Bəs yazıcı tarixi adlar çəkibse?..

İsmayıl Şıxlı əsərdə Seyid Ni-garinin adını çəkib və bu məclisi onun müridlərinin qurduğunu qeyd edib. Ona görə də, zənni-mizcə, Azərbaycanda keçirilən sufi məclislərində nələr baş ver-diyini araşdırmağa dəyər.

“Dəli Kür”dəki meyxana

EYŞ-İŞRƏT,

YOXSAXSA İLAHİ EŞQ?

Əvvəlcə başlayaq Azərbaycanda daha çox məşhur olan, elə İsmayıl Şıxlının da əsərdə adını çəkdiyi Seyid Nigaridən və onun müridlərinin keçirdiyi məclislərdən.

Seyid Nigari Qarabağının araşdırıcısı, filologiya üzrə fəlsə-fə doktoru Nəzakət Məmmədli: “Mövləvi təriqətində rəqs edən dərvişlərin musiqili mərasimlə-rini, yəni səma məclisləri qur-maq ənənəsi var. Dua edilir, zikr olunur və ilahi məzmunlu şeirlər, qəzəllər oxunur. Şərabdan danışılmasına gəlincə, adi şərab nəzərdə tutulmur, müridi vəh-dəti-vücuda, Allaha qovuşduran ilahi meydən söz açılır. Həmin məclislərdə ilahi musiqi səslənir, ilahi məzmunlu qəzəllər oxunur. İnsanın mənəviyyatını zəngin-ləşdirən, onu ali həqiqətlərdən xəbərdar edən şeirlər deyilir. Şeirlər xüsusi ritm və avazla ifa olunur. Axırda da peyğəmbərə, onun əshabələrinə dualar oxu-nur, məclis yekunlaşır. Səma məclislərinə hər adam buraxıl-mır. Gərək buna mürsid icazə ver-ər”.

Məclislərdə əxlaqə zidd hərəkətlər olubmu?

Nəzakət Məmmədli deyir ki, olmayıb: “Orada Seyid Nigari-nin, digər nəqşibəndi şairlərin

qəzəllərini oxuya-oxuya ahənglə rəqs edirdilər. Dinə, əxlaqə zidd heç bir hərəkətə yol verilmirdi. Qadınlarla kişilər arasına pərdə çəkilib. Sözsüz, hər təriqətin batil tərəfi də olur. Yalançı mol-lalar, fırıldaqçı din xadimləri din adından sui-istifadə ediblər. Bə-zı əxlaqsız adamlar öz hərəkətlərini pərdələmək üçün müxtəlif yollara əl atıblar. Ancaq bu, o demək deyil ki, nəqşibəndi və ya Seyid Nigari müridləri o sayaq davranıblar”.

Nigarini niyə “vurublar”?

Nəzakət Məmmədli deyir ki, nüfuzlu seydiləri, din xadimlə-rini xalq arasında gözdən sal-maq sovet hökumətinin siyasəti olub: “Qəti şəkildə deyə bilərik ki, nəqşibəndi təriqətində əxla-qa zidd heç bir əmələ, hərəkə-tə yol verilməyib. Seyid Nigari böyük bir övliyadır, kəramət sahibidir, nəsil şəcərəsi İmam Hüseynə gedib çıxan bir şəxsi-yətdir. Nigarinin də tənqid hə-dəfi fırıldaqçı mollalar, dindən gəlir məqsədi ilə istifadə edən insanlar olub.

Məlumdur ki, sovet hakimi-yəti milli məsələlərdə çar döv-rünün siyasətini davam etdirib. Seyid Nigari milli-azadlıq, cihad ideyasını irəli sürdüyünə görə çar hökuməti tərəfindən təqib olunub.

Şeyx Şamil hərəkətinin ideoloji təməlinə Seyid Nigarinin mürsi-di, nəqşibəndi təriqətinin görkəm-li nümayəndələrindən biri olan İsmayıl Şirvaninin təlimi dururdu. Şeyx Şamilin, Şeyx Məhəmməd Yaraqlının, müridizm hərəkəti başçılarından hamısının müəllimi və ustası İsmayıl Şirvani idi. On-lar Kürdəmirdə İsmayıl əfəndi-dən təlim almış, sonra Dağıstana qayıdıb mübarizəyə qoşulmuşdu-lar. Seyid Nigari şeirlərində Şeyx Şamilə işarəylə deyirdi:

*Mərdi-mərdanə o qaplınsifəti
Moskof ilə*

*Eyləmək cəngü-cədəl
şirü-Dağıstana düşər”.*

Folklor İnstitutunun şöbə müdi-ri Ağaverdi Xəlilov da sufi ayinlə-rində heç bir qeyri-əxlaqə məqam olmadığını deyir: “Bir sıra qədim mərasimlər sonralar dəyişikliyə uğrayır, müxtəlif ənənələrə trans-formasiya olunur və onların içində yaşayır. Sufi ayinlərinə də xalqın qə-dim mərasimləri ötürülüb, bölgələr üzrə ayrı-ayrı formaları gəlib çatıb.

Qeyri-əxlaqə hərəkətlərin yer al-dığı məclislərə gəlincə, bu, lokal ha-disədir və müəyyən ərazi ilə bağlı olub. Əxlaqə zidd başqa səbəbləri də ola bilər, amma bu səbəblər tə-səvvüfdən qaynaqlanır. Təsəv-vüf praktikasının əsas yükü sosial yönümlüdür, cəmiyyətə əxlaqə də-yərləri təqin edir və onları bir növ populyarlaşdırır”.

Bəs şərab?..
Ağaverdi Xəlilov deyir ki, əl-bəttə, müsəlman cəmiyyəti üçün şərab haram sayılır: “Amma me-yin təsəvvüfdəki mənası ilə adi içki arasında heç bir əlaqə yoxdur. Mey məclisləri, meyxanalar təsəv-vüfdən öncə də olub”.

Fəlsəfə elmləri doktoru Könül Bünyadzadə isə təriqətlərin isla-ma görə təhrif xarakteri daşdı-ğını vurğulayır: “Həmin təhrifin nəticəsi olaraq təriqət ayinlərində islamdan kənara çıxan məqamlar da yer alıb. Məsələn, Quran oxu-maq əvəzinə, mahnı-şeyr oxunub, eşqdən bəhs olunub. Düzdür, bu-nu ilahi eşq kimi izah ediblər... Azərbaycanda keçirilən oxşar məclislər haqqında da bunu de-mək olar. Həmin təriqətlər zaman ötdükcə islam prinsiplərindən kə-nara çıxıblar. Bəlkə də hansısa təd-qiqatçı orada müsibət tərəflər tapa bilər. Amma kökündən araşdıran-da məlum olur ki, əxlaqə zidd hərəkətlərlə müşayiət olunan mə-rasimlər güclü təhrifə məruz qalmış sufi-səma məclisləridir.

Əvvəllər həmin məclislərdə islami dəyərlər üzərində qu-rulmuş ümumi sufi prinsipləri aparıcı rol oynayırdısa, getdik-cə təriqətlərin sayı artdı, hər təriqətin başında öz mürsidi durdu. Hər mürsid də öz prin-siplərini müəyyənləşdirib tətbiq etdi. Beləliklə, Qurani-Kərimdən qaynaqlanan dəyərlər ayrı-ayrı şəxslərin iradəsi ilə dəyişdirildi. İslam yeganə dindir ki, Allahla

bəndə arasında peyğəmbərdən başqa vasitəçi tanınır. Mürsid-lər isə Allahla bəndə arasında bir növ yeni vasitəçiyə çevrildi-lər. Təriqətə qoşulan mürid ilk növbədə mürsidinə bənzəməli, onun dediyi ilə oturub-durmalı, nəhayət, mürsidi icazə verərsə, Allaha üz tutmalıdır”.

Qocaman ağacın “bic” şitilləri

Könül Bünyadzadənin sözlə-rinə görə, sufizm adından isti-fadə edən fırıldaqçılar da olub: “Böyük sufi müttəfəkkiri Cüneyd Bağdadi yeni başlayan müridlə-rin səma məclislərinə daxil olma-sını qəti qadağan etmişdi. Həsab olunurdu ki, bu, çox ağır məclis-dir, ilahi hikməti qəbul etməyə, onun təsiri altında tablamağa ciddi hazırlıq və iradə lazımdır”.

Bəs xalq arasında “Tumantök-dü” adlandırılan məclislərin sufi-zimlə əlaqəsi varmı?

Könül Bünyadzadə deyir ki, belə məclisləri təsəvvüfə aid elə-mək düz deyil: “Hərçənd həmin məclislərin də kökü hansısa sufi təriqətinə gedib çıxır. Ancaq nə-zərə alsaq ki, sufi təriqətləri ara-sında bidət halları həddən artıq çox olub, onda həmin məclislə-rin adını elə öz şeyxləri ilə bağ-lamaq daha dəqiq olar. Yəni belə məclislər bəzən qocaman ağac-ların kökü üzərində bitən “bic” şitillərə bənzəyir”.

Qızılgül ABDİNOVA

İki il öncə fəaliyyətə başlamış, bu yaxınlarda, təzə binaya köçmüş Mirzə Ələkbər Sabir Fondunun rəhbəri, şairin nəvəsi Sevda Tahirli belə bir fondun çoxdan yaranmalı olduğunu düşünür. Amma vaxt-vədə 2012-ci ildə tamama yetib. Həmin il böyük satirikin 150 illiyi idi.

Prezident İlham Əliyev 2009-cu ildə Mirzə Ələkbər Sabirin vəfatının 100, doğumunun 150 illiyi ilə bağlı bir sıra tədbirlərin keçirilməsi haqda Sərəncam imzaladı. Şairin yubileyi Rusiyada, Kırmda, Almaniyada təntənəli şəkildə qeyd edildi. Bunları xatırladan Sevda Tahirli deyir, Mirzə Ələkbər Sabirin ailəsi olaraq oturub müzakirə ediblər ki, şairin yubileyi ilə bağlı onlar hansı işləri görə bilərlər: "Qərar aldığımız ki, yaranmasına ehtiyac duyulan Mirzə Ələkbər Sabir Fondunu təsis edək. 2012-ci ilin iyul ayında fond Ədliyyə Nazirliyində qeydə alındı".

"Onun əşyalarını bir yerə toplayacağıq"

Sevda Tahirli Bakıda Sabirə muzey yaratmaq istədiklərini deyir. Bu ideya Sevda xanımın atası Məmmədsəlim Tahirzadəyə məxsus olub, ancaq onu gerçəkləşdirməyə ömrü yetməyib: "Mirzə Ələkbər Sabirə aid əşyaları, haqqında yazılan kitabları bir məkana toplamağa çalışırıq. Çox istədik, Bakıda Sabirin muzeyi olsun. Atam həтта yaşadığımız evi Sabirin muzeyi üçün bağışlamağa da hazır idi. Öyrənmişdi ki, babam bir müddət bizim məhəllədə yaşayıb. Danışılardan həтта belə məlum olurdu ki, Sabir məhz bizim binada qalıb. Həmin binada cəmi üç ev olub. Ona görə atam həmişə deyirdi ki, böyük ehtimalla Sabir məhz bizim məhəllədə yaşayıb.

Atam çox erkən yaşda atasını, qısa müddət sonra anasını itirib. Onu bacısı böyüdü və həmişə ona atasından, anasından danışsın, atamın onları unutmamasına imkan verməyib.

Mirzə Ələkbər Sabirin elektron muzeyini yaratmağı da düşünürük. İndi texnologiya əsridir. Hər hansı eksponata uzaq məmləkətdən gəlib baxmağa ehtiyac qalmır".

"Qüsurlar adıləşməsin..."

Söhbət zamanı fondun fəaliyyət istiqamətləri və gördüyü işlərlə maraqlandıq. Sevda Tahirlinin sözlərinə görə, fondun əsas qayəsi milli dəyərlərə sahib çıxmaq, onların təbliğatını aparmaqdır. Özü də daha çox gənclərə işləməyi məqsəd seçiblər: "Cəmiyyətin aparıcı qüvvəsi gənclərdir. Onların doğru istiqamətlənməsi, düzgün yola köklənməsi bütövlükdə toplumun gələcəyinin müsbət səmtə yönəlməsi deməkdir. Bu baxımdan gənclərə milli dəyərlərimizi aşılamağı vacib hesab edirik. İlk addımımız başqa milli dəyərlərimizdən birinin - dilimizin təbiqində yol verilən qüsurların aradılması, cəmiyyətin diqqətinə çatdırılması oldu. Monitorinqlər apardıq. Nəticələrini

televiziyalarda, mətbuatda, sosial şəbəkələrdə yaydıq və bu iş davam edir. Aşkarladığımız qüsurları sosial şəbəkələrdə paylaşırıq, bu isə böyük marağa və müzakirələrə səbəb olur. Bilirsiz, nöqsanlar əvvəlcə gözdən yayınır, vaxt ötdükcə isə adıləşir. Gərək qüsurlar adıləşməsin".

İxtisasca biolog olan, uzun müddətdir Bakı Dövlət Universitetində ixtisası üzrə dərslər deyən Sevda Tahirli Azərbaycan dilinə diqqətinin səbəbini belə izah edir: "Doğrudur, mən ixtisasca filoloq deyiləm. Amma ana dilimi sadə

ailədə övladlarımızın dil duyumuna, ana dilini sevməsinə xüsusi diqqət yetirək. Çünki sonra gec olur - yad dilləri sonradan öyrənmək mümkündür, amma doğma dil gərək körpəlikdən öyrənilsin.

Gəlin baxaq, indi analar layla deyirmi? Bizim vaxtımızda nənələr, babalar nağıllar danışdı. Milli ruha nağıllardan, laylalarından gələn elementləri sonrakı illərdə heç bir vasitə ilə qata bilmirik. Dilin koloriti məhz uşaq çağlarında mənimsənilir. Buna görə də balalarımıza nağıl, dastan, bayatı öyrətməliyik.

ğulanda babam həyyətdə bir ağac əkib. Həmin ağac da maketdədir. Digər tikili isə babamın sabun bişirdiyi emalatxanadır. Tiyanlar da olduğu kimi yerləşdirilib".

"Hophopnamə"nin tarixçəsindən danışan şairin nəvəsi əslində bu toplunun günümüzdə gəlib çıxmasının təsadüfə bağlı olduğunu söyləyir. Sən demə, bu işdə Sabirin qızı Səriyyəsolmanın xüsusi rolu varmış: "Yəni "Hophopnamə"nin bu günün oxucusuna gəlib çıxması şairin qızının xidmətidir. Bir dəfə bibim gəlir evə, görür atası bikefidir. Həmin vaxt

"Cütçü" nün maraqlı tarixçəsi

Sevda xanım Sabir haqqında cəmiyyətdə formalaşmış bəzi səhv fikirlərdən narahatlıq keçirdiklərini bildirir: "Çox vaxt deyirlər, Sabir kasıb olub. Atam bu yanlışlığa daim etiraz edirdi. Deyirdi ki, bizim evdə həmişə bütüm bozbaşı bişirdi.

Həтта babamın sabun bişirib satmasını da faciəyə çevirirlər. Axı sabun bişirib satmaq biznes növü, Sabir də, necə deyirlər, biznesmen idi. Ömrünün sonuna yaxın xəstəliyi ucubandan maddi durumu bir az pisləşmişdi. Bu da məlum məsələdir, xəstə olanda

Mirzə Ələkbər Sabirin nəvəsi:

"Babamın elektron muzeyini yaradacağıq"

bir vətəndaş kimi çox sevirəm. Televiziya və radio verilişlərində, elektron və çap mətbuatında dilimiz eroziyaya uğradılır. Biz bunu bəzən gözdən qaçıırıq.

Biri var ağı fonun üzərinə qara fon yapışsın - bunu dərhal hiss etməyə olur. Biri də var ağı üzərinə damcı-damcı qara ləkə düşsün - bunu bəzən gec görürsən, ya da görüb əhəmiyyət vermirsən.

Məsələn, dilimizdə artıq "xoşbəxtlik" sözünün əvəzinə "xoşbəxtçilik", "narahatlıq"ın yerinə "narahatçılıq" yazır və deyirik. Bir dəfə tələbələrimdən biri "daxlisi yoxdur" ifadəsi işlətdi. Ona irad tutdum ki, dilimizdə "daxlisi" sözü yoxdur. Ümumiyyətlə, gərək iki azərbaycanlı söhbətləşəndə öz dilində danışsın. Amma bəzən başqa dillərdə, o cümlədən rus dilində danışsınlar. Sanki özlərini göstərirlər. Televiziya dünyamızda da aparıcılar rus kəlmələri işlədirlər. Biz belə halların qəti əleyhinəyik".

Fondun apardığı monitorinqlərin nəticələri ilə tanış olduq. Sevda xanımdan dildəki "parazit" sözlərlə necə mübarizə aparmalı olduğumuzu soruşduq. Deyir, hər şeyi qısa müddətdə həll etməyə üçün savaşa çıxmağa bəlkə də ehtiyac yoxdur: "Əgər bir şeyi sevirik, onu itirməkdən qorxuruqsa, ən əvvəl onu qorumağa çalışmalıyıq. Dilimizə də belə münasibət göstərməliyik. Gərək

bibim ailəliymiş. Atasından kefsizliyinin səbəbini soruşur. Mirzə də şeirlərindən ibarət kitab çıxarmaq istədiyini, ancaq pulu çatmadığını deyir. Bu söhbətdən üç-dörd gün sonra qızı əlində bir boğça ata evinə gəlir. Babamın qarşısında boğçanı açır, içərisindəki qızilları ona verib deyir ki, kitabı mütləq çap etdir. Əlbəttə, Sabir əvvəlcə razılaşmır. Ancaq qızının təkidindən sonra qızilları götürür.

Sonra məlum olur ki, kitabın çapına bu qızilları da bəs deyil. Onda Sabir qızı ilə birlikdə şeirləri seçir. Birinci kitab üçün bəzi şeirlərdən imtina etməli olurlar. Ancaq Sabirin səhhətində yaranan problemə görə kitabın çapı yarımçıq qalır. Bir növ baş qarışıq və kitab arxa plana keçir.

Babam rəhmətə gedəndə evə bir qadın molla gəlir. Güman olunur ki, onu öyrədirib göndərmişlər. Həmin qadın deyir ki, gətirin Mirzənin mərsiyələrini, elə onun mərsiyələrindən oxuyaq. Şeirlərin toplandıqı boğça gətirilir, molla mərsiyələri götürüb yas məclisində oxuyur. Məclis dağılandıqdan sonra baxırlar ki, boğça yoxdur. Boğçanın sonrakı taleyi isə məlum deyil. "Hophopnamə"nin bir üzü Səriyyəsolmanda olduğuna görə qalıb. Atam bacısının qəbrinin üstünə bu sözləri yazdırıb: "Sabirin sevimli qızı və "Hophopnamə"nin xilaskarı Səriyyəsolman".

işləyə bilməyib, həkimə, davadərmana pul lazım olub.

Sabir dükənini satıb həmin pula Şamaxıda məktəb açmış adamdır. Şamaxıdan Bakıya isə təzyiqlərdən bezdiyinə görə üz tutub. Babam həm də yaxşı müəllim olub, Balaxanı məktəbində uzun müddət dərslər deyib. Həтта deyilənə görə, o dövrdə Sabirin dərslərinin effektivliyini görə valideynlər uşaqlarını başqa məktəblərdən çıxarıb onun yanına aparırmışlar. Yaxşı işlədiyinə görə məktəb müdiriyyəti onun maaşına 20 manat əlavə edibmiş. Həmin 20 manat indiki pulla yetərincə böyük məbləğdir. Heç maaşı almasaydı belə, ailəsini 20 manatla dolandıra bilərdi".

"Cütçü" şeirinin də maraqlı tarixçəsi varmış. Şeir Sevda xanımın atasının doğumu ilə əlaqədar yazılıbmış: "Babamın 11 övladı olub. Amma o dövrdə az yaşlı uşaqların ölümü adi hal idi. Sabirin uşaqları körpə-körpə tələf olubmuş. İlk övladı da oğlan olmuş, ancaq çox yaşamayıb. Atam isə sonuncu övladı idi. Sabir oğlu olması niyyəti ilə qurban deyir. Atam dünyaya gələndən sonra səhər tezdən qurban kəsməyə gedəndə görür ki, bir nəfər tarlada yer şumlayır. Elə yoldaca o şeiri yazır. Şeirdəki nikbin ruh oradan qaynaqlanıb".

Rövşən DANYERİ

Vahid ƏZİZ

Gözlər

Eşqin könlü qırıq, özü bihaldı –
Bilməzdim evləri yıxandı gözlər.
Uçub qanad kimi qaşları çaldı –
Ömrümü daşlara çaxandı gözlər.

Hər zaman sanardım – ilk bahardılar,
Küsəndə gizlicə ağlayardılar.
Əvvəldən zəhmli hökmdardılar –
Həm sultan, həm şahdı, həm xandı gözlər!

Ürək çırpınmaqda düşdüydü odda,
Baxarmı? Lap elə özünü odda!
Süngüdə kəsərli kirpiklər altı
Cananı qoruyan qalxandı gözlər.

Adam da onlara qaralar yaxar?
İlahi gözəllik evlərimi yıxar?
Baxmayın yanaqlar üstünnən baxar –
Ürəyə hər şeydən yaxındı gözlər.

Nədən kəc baxarlar dərdlər duyana,
Mən sözə çəkərdəm, onlar üsyana.
Özün yandırdığın iman bir yana,
Adicə rəhmin də yoxundu, gözlər?

Çiçəyim, qoymursan yaxına, qoyma!
Onsuz da şikəstdi, canıma qıyma...
Daha Vahid Əziz, mərhəmət uyma,
Görmürsən söyləyər: "Xalxındı gözlər..."

28.XI.2014

Ocağı soyudu, qalıbdı külü

Ocağı soyudu, qalıbdı külü –
Neynim yazıq-yazıq üzümə baxsa?
Bir ilin içində qocalan ili
Nə cür yola salaq – piyada, yoxsa?..

Hərdən ələk-vələk edib şəhəri,
Yanıma qoşuram xatirələri;
Qəfil rütbə olsa, maymağın biri
Dolaşaq böyründə-başında, yoxsa?..

Baxıram, elə bil yağmur çisəklər,
Durnamı vurulub? Yağır lələklər.
Görəndə yan baxsa güllər-çiçəklər,
Təqsir qocalanın yaşında, yoxsa?..

Bilmirəm, qişməti harda axtarım?
Nə çoxdur həyatdan alacaqlarım!
Görəsən, qırğıtək süzən çağlarım
Könül verdiyimim huşunda, yoxsa?..

Soldu yarpızlarım, çeşmə qurudu,
Dünya güclü imiş, məni də yordu...
Ya rəngi qurudu, ya ovçu vurdu –
Kəlik bu dağların daşında yoxsa...

30.XI.2014

Biri də mənəm

Gözləri illərlə yol çəkənlərin
Hamısı üsüyər, biri də mənəm.
Tələsən qatara gecikənlərin
Yarısı töyüşər, biri də mənəm.

Hanı, "Qız qalası", itən daşların?
O daşlar yenişə axan göz yaşın...
Yurdun dar günündə vətəndaşların
Bir azı döyüşər, biri də mənəm.

Kür axar Xəzərə başıalovlu,
Tərtərin Sərsəngdə qolu buxovlu.
Vətənin bir neçə püskürən odlu
Arazı döyüşər, biri də mənəm.

Ey qadir Allahım, yaradanımsan,
Rəhmin qarşısında heç nədir ad-san.
Bəxti-taleyiynən o qədər insan
Narazı döyüşər, biri də mənəm.

Tapın, içindəyəm, gecikənlərin,
Müqəddəs torpağa and içənlərin,
Saçına – duyğulu, dərd çəkənlərin
Dənlər erkən düşər, biri də mənəm...

05.08.2014

Gül dastanı

Bülbül qısqanırdı qızıl gülləri,
Elə düşünürdü: "Güləb çəkəcək".
Yazıq nə biləydi – gülün neştəri
Haçansa onunla hesab çəkəcək.

Bülbül havasında istəklərinin,
Ömrü səfasında çiçəklərinin...
Çəkib alovuna ləçəklərinin
Gül-bülbül bağrınnan kabab çəkəcək.

Susmaram, çağlayıb-daşdığım üçün,
Ruhum ulduzlara uçduğu üçün.
Məndən, gül sirrini açdığım üçün,
Qovğanı sevdalı rübab çəkəcək.

Görəsən, bu eşqin gizliymiş nəyi?
Hətta xəbərdarmış meşənin bəyi! –
Doldurub qalyana bu xəzəlliği,
Fikirdən beş-altı qülləb çəkəcək...

Boşaltdım könlümü "Gül dastanında",
Qarovul çəkərdəm söz bostanında,
Bülbülsüz qalanlar gülüstanında
Qızılgül yerinə əzab çəkəcək...

01.XII.2014

Həyatla o qədər

işim varıdı

Bu eşq sındıran kimin gözüydü?
Zalım ömrümüzü nə günə saldı?!
Sənə dediklərim dilin sözüydü,
Demək istədiyim qəlbimdə qaldı.

Niyə istədin ki, duram hönkürəm?
Getdin ki, mən qalıb heyran hönkürəm?
İstədim sənənlə ağ günlər görəm,
Görmək istədiyim telimdə qaldı.

Ömrə "yox!" deyərəm günün birində,
Qoy qalsın bu zalım – zalım yerində.
Sən yoxsan; çəmən də, çiçəkləri də
Hətta yaddan çıxıb ölüm də qaldı!

Səsləndim, dinmədi, bəxtim karıdı!
Gələnlər dərd idi, gedən yarıdı.
Həyatla o qədər işim varıdı...
Hamısı yarımçıq əlimdə qaldı.

Arzular – sümüyə dirənən bıçaq,
Eşqin yandırdığı sönməyən ocaq,
Olsun ki, görənlər şəbnəm sayacaq –
Ağlatdı, göz yaşım gülümdə qaldı...

24.XI.2014

Sənə dediklərim dilin sözüydü, Demək istədiyim qəlbimdə qaldı

Ağladıq halına durna olanın

Gün vurdu, isindi üzü daşların,
Evimin damınnan çiskin sürüşər.
Ünvanım köçəri qaranquşların
Bahardan-bahara yadına düşər.

Dünənnən eyvanım səslə-haraylı,
Səhər yeməyini mənimlə yeyər.
Süfrə mürəbbəli, pendirli, çaylı –
Üstəlik, sərçənin payına dəyər.

Yazıqlar toxudu dünənə kimi!
Budaqda oynayıb, çəpərdə yatdı,
Bu üzüdünlük gələni kimi
Arabir sərçələr başımı qatdı.

Nə acı taledən giley etməyi,
Nə də ki mənasız deyilməyi var.
Düşünün altında bir çimdik piyi,
Axı, bu yazığın özgə nəyi var?

Ağladıq halına durna olanın,
O isə qatarın düzüb-sovuşub.
Amma ki, camaat burda qalanın
"qarnının piyine" lətifə qoşub!

İndi kefə baxır durna Güneydə,
Bunlarsa Vətəndə şaxtadan donur.
Gözəldir bülbül də, qartal da, ley də –
Məni kövrəldənlər sərçələr olur...

30.XI.2014

Heyif ki, gec gəldi ona yazığım

Çəkilib bir küncə nəgmə yazırdım,
Miyoltu dağıtdı fikirlərimi.
Elə bil haçansa azdırdığımdı,
Arayıb-axtarıb tapıbdı məni.

Nahaq dəyişmədim yayda sınında,
Düşündüm: "Vaxta var, sonra düzələr".
İndi pəncərəmin yaralarından
Küləyin qəribə səsləri gələr.

Heyif ki, gec gəldi ona yazığım,
Qnadım torbada aparmağımı.
Olsun ki, o zaman azdırdığımın
Ahu qarışdırar yuxularımı.

İllərimi bu sayaq kövrək eləyib,
İnsafımı tanıyıb haqqın yolunu?
İndi ölsəm belə, ürək eləyib
Taleyin hökmünə atmazdım onu.

Amma bir şansımı dostlar da bilər –
Xeyli gülüşərik yemək zamanı.
Dadlı tikələr də atsa özgələr,
Pişiklər kəsdirər mənim yanımı.

İndi hardan bilər o yazıq qərib,
O vaxtdan içimdə nələr çəkmişəm?
Bəlkə azdırdığım xəbər göndərüb:
"Böyüklər tapşırıb, mən eləmişəm..."

27.XI.2014

Bu gecə sulu qar çəpəki yağır

Vədinə baxmadı sinoptiklərin –
Dünənnən başlayan hələ ki yağır.
Tutub ətəyinnən sərt küləklərin,
Bu gecə sulu qar çəpəki yağır.

Eyvannan baxıram islanan çölə,
Küçəylə yenişə şığıyan selə,
Hava səhərədək çətin düzələ,
İnanma açla – belə ki yağır!

Payızdan qaçmaram durnalar kimi,
Günəş buludlarda şirin nar kimi,
Damlalar toxumluq buğdalar kimi,
Sünbüllər əmələ gələ ki, yağır.

Gah sürmə çıxarır, gah ətir – gözəl,
Yağmurdan üzünü gizlədir gözəl.
Dünya dağılırsa, nə çətir, gözəl?
Bulvarda çiçəyə, gülə ki yağır!

Çovğun qarışdırıb qatır aləmi,
İçimdə sözlərin yetişir dəmi.
Gərək xəbər verim ləngiməyimi –
Yolumu gözləyən bil ki, yağır.

Yar məni səsləsə belə bir gündə,
Əvvəllər uçardım quş dimdiyində.
Adam ömrü-günü bildiyinin də,
İstəmir dərdindən öl ki, yağır...

27.XI.2014

- Sabir bəy, Dil Qurumu İctimai Birliyinə rəhbərlik edirsiniz. Bir anlıq özünüzi kənar müşahidəçi yerinə qoyun. Qurumun dilimizə salığıyla bağlı fəaliyyəti zilyal kimi sizə qane edirmi?

- Dil Qurumu 2006-cı ildə yarandı. Ötən səkkiz ildə qurum dilimizə münasibətin dəyişməsində xüsusi rol oynayıb. Yarandıqı ilk illərdə zəif fəaliyyət göstərsə də, son zamanlarda, xüsusən son bir ildə fəaliyyətimizdə xeyli inkişaf var. Qurum qeyri-hökumət təşkilatı kimi monitorinqlər keçirməli, rəsmi internet saytını idarə etməli, müəyyən tədbirlərin təşkilatçısı olmalıdır. Bütün bu işlərsə maliyyə vəsaiti tələb edir. İndiyədək Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasından iki dəfə az miqdarda vəsait almışıq. Bu da fəaliyyətimizə müsbət təsir göstərib. Həmin vəsaitlə idarə üçün bilgisayar və digər lazımı avadanlıqlar alınıb, televiziya kanalları, xüsusilə İctimai Televiziya ilə sıx əməkdaşlığımız olub, paytaxtda bir neçə monitorinq keçirmişik. Dediym kimi, qurumun fəaliyyətinin son bir ilini uğurlu hesab edirəm. İl ərzində 10-a yaxın mühüm toplantılar keçirmişik. Bu tədbirlər təkcə ədəbi dilin problemləri ilə yox, ümumilikdə milli taleyimizlə bağlı olub. Rəsmi saytımda ilk dəfə Azərbaycanın izahlı lüğətinin yerləşdirmişik. Qabartdığımız məsələlərin müəyyən qurumların və kütləvi informasiya vasitələrinin diqqətini cəlb etməsi, ideyalarımızın inkişaf etdirilməsi bizi sevindirir. Fikrimiz, millətin tale məsələsi olan yerdə şəxslərin eposu kənarında dayanmalıdır.

- Bəs Azərbaycan ədəbi dilinin qorunması məsələsində yaranan problemlərin həllini nədə görürsünüz?

- Ədəbi dillə bağlı yalnız elmi araşdırmaların aparılması yetərli deyil, bu sahə üzrə praktik addımlar da atılmalıdır. Orfoqrafiya lüğəti ildə bir, ola bilsin, həttə iki dəfə çap edilməlidir. Bizim dilimizə çətin lüğəti var, ancaq Azərbaycan ədəbi dilinin ümumi lüğəti yoxdur. Dədə Qorquddan üzübəri Azərbaycan türkcəsinin 1300 illik tarixi lüğəti tərtib edilməyib. Ruslar XIII, XIV, XV əsrlərin dil lüğətini hazırlayıblar. Bizdə isə hələ də Nəsimi, Bühranəddin, Füzuli lüğəti yoxdur. Onların istifadə etdiyi sözlər arxaik ola bilər, ancaq yeni əslin ədəbiyyatı başa düşməsi üçün həmin əsrlərin lüğətlərindən yararlanmaq zəruridir. Dilçilik İnstitutu bu məsələ ilə məşğul olmalıdır. İnstitutun Monitorinq şöbəsinin yaradılması uğurlu addımdır. Ümumiyyətlə, dilin qorunması, dillə bağlı gündəlik payğulların həllinə qeyri-hökumət təşkilatlarının cəlb olunması daha effektiv və səmərəli nəticə verir. Milli Televiziya və Radio Şurasının apardığı monitorinqlər də məqbul və müsbət hadisədir. Bu işin davam etdirilməsini arzulayıram. Gələcəkdə Şura və digər müvafiq qurumlarla əlaqələri möhkəmləndirmək niyyətindəyik.

Sabir Rüstəmxanlı:

- Bir müddət əvvəl də dilimizin söz ehtiyatının fəal danışıq dilinə qoşulmaması problemini qabartmışdınız. Sizcə, bəzi arxaik sözlərin bərpa olunaraq orfoqrafiya lüğətinə salınması onların canlı danışıq dilinə yox tapmasına kömək edəcəkmidi?

- Məncə, kömək edəcək. Rəsmi idarələrin əməkdaşlarının bir qismini Azərbaycan dilini canlı xalq dilindən, təbii kökdən yox, kitabdən öyrənirlər. Bu gün dövlət qurumlarında çalışanların müəyyən hissəsi rusdillidir, Azərbaycan dilini ancaq kitablar əsasında öyrənirlər. Həmin şəxslər qanunları digər dillərdən tərcümə əsasında hazırlayırlar. Məsələn, "təxliyə" müəyyən təhlükə yarananda insanların bir yerdən başqa bir yərə köçürülməsidir. Canlı dil bir yana, heç mətbuat dilində də "təxliyə" sözü işlədilmir. Bu sözü lüğətdən axtarıb tapıblar. Başqa dillərdən tərcümə prosesində dilimizdən arıq çıxmaqda olan arxaik sözlərin hamısı yenidən dilə gətirilir. Məsələn, "Təhsil haqqında qanun" ifadəsi işlədirlər. Bu, rus dilindən tərcümədir. Bizim dilimizdə belə ifadə yoxdur, bizdə Təhsil qanunu var. Bu mənada qanunlarımızın dili qüsurludur. Bu məsələ ilə bağlı işçi qrupu yaradılmalı və qanunların dilinə baxış keçirilməlidir. Dilin zənginləşməsi məsələsinə həmişə diqqətli yanaşılmalıdır. Orta məktəb dərslərlərinin də dilimizə çox ciddi təsiri var. Orta məktəb dərslərini hazırla-

yanların çoxu Azərbaycan dilini yaxşı bilmir. Dərslərlərə klassik ədəbiyyatımızdan nə qədər çox söz daxil edilsə, bir o qədər faydalı olar. "Təxliyə" sözünün əvəzinə onun türkcə qarşılığı yazılsa, həmin söz öyrəniləcək və istifadə ediləcək. Canlı dildə "müvəffəqiyyət" sözü yoxdur, "uğur" deyirik. Ancaq kitabdən götürüldüyünə görə hökmən "müvəffəqiyyət" sözü işlədilir. Qanunlarımızda nəzər salsaq, ora daxil olmayan arxaik sözlərin gətirilməsinin şahidi olarıq. Monitorinqlər zamanı mütəxəssislər Türkiyə türkcəsində olan sözlərin istifadəsini qüsur kimi qiymətləndirirlər. Bəzən belə bir fikir səslənir ki, türk dili bizim dilimizə türk dili deyil? Fikrimcə, türk dil-lərinin, təmiz türk kəlmələrinin hesabına dilimiz lüğət fondunu zənginləşdirməliyik. Lüğətimizdə olmayan, qarşılığını tapmadığımız sözlərin əvəzinə Anadolu türkcəsindən, özbəklərdən, türkmənlərdən götürməliyik. Onlar da bizdən yararlı ola bilərlər. Vaxtilə Atatürk arəb-fars kəlmələrinin əvəzinə karam dilindən köhnə sözlər, Krım türklərinin, qaqauzlardan dilindən yeni sözlər götürüb dilini təmizləyirdi. Bu gün bizim dilimizdə də həmin proses getməlidir. Dil millətin varlığı, sifəti, təfəkkürü, ruhu və mənaiviyyatıdır. Bu sahə daimi nəzarətdə, həərəkətdə olmalı, yenilənməlidir. Mən deyəndə ki, "Dil polisi" yaradılmalıdır, bu fikri ironiya ilə qarşıladılar. Deyəndə ki,

"Dil süzəgəci" formalaşdıraq, bu fikrə də müxtəlif cür yanaşıldı. Almaniya da nöinki "Dil polisi", hətta "Dil gömrüyü" də var. Qidaların təmizliyinə, keyfiyyətinə nəzarət edirik, ancaq dilimizə yük olacaq kəlmələrin gəlişini ciddi qəbul etmirik. Sanki dilimizdə türklük şüuru o yadın, türklük mitologiyasına və folkloruna söykənən sözlər qəsdən kənara qoyulur, arəb-fars sözləri isə daha geniş işlədilir.

- Bu məsələdə ədəbiyyat tariximizin rolunu necə qiymətləndirirsiniz?

- Ədəbiyyat tariximizə yanaşma konsepsiyası da doğru deyil. Biz Azərbaycan ədəbiyyatını "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanından başlamaqdansa, arəbdilli, farsdilli ədəbiyyatdan başlayırıq. Sanki arəbcə dil açmışıq. Guya öz ədəbiyyatımı-

- Bu, sadəcə siyasi proseslərin nəticəsidir. Necə ki 30 il bundan əvvəl Azərbaycanda əksəriyyət rus dilində danışırdı, idarələrdə bütün yazışmalar rusca aparılırdı, neçə əsrlər əvvəl də Qacarlar, Sə-kəlmələrin gəlişini ciddi qəbul et-mirik. Sanki dilimizdə türklük şüuru o yadın, türklük mitologiyasına və folkloruna söykənən sözlər qəsdən kənara qoyulur, arəb-fars sözləri isə daha geniş işlədilir. Təmiz Azərbaycan dilində terminologiyanın inkişafını dü-şünməliyik. Türk dövlətləri ilə ümumi Terminologiya Komitəsi yaradılmalıdır. Yeni sözləri birgə alsaq, bir-birimizi daha yaxşı başa düşərik. Məsələn, Türkiyə "bilgi-sayar" deyir. Bunun nöyi pisdır, niyə Türkiyə türkcəsindən istifa-dədən çəkinirik? Azərbaycanda

intervü

- Bir vaxtlar "Azərbaycan" adlı nüfuzlu qəzet buraxmışınız, mətbuat və informasiya naziri vəzifəsində çalışmışınız. O dövrlə müqayisədə mətbuatın bugünkü durumu haqqında nə deyə bilərsiniz?

- "Azərbaycan" qəzetini mən milli qəzet kimi çıxarmağa çalışırdım. Sonrakı dövrlərdə isə milli mətbuat əvəzinə müxtəlif zümərələrə xidmət edən qəzetlər yarandı. Bu gün ən böyük problem milli hədəflərə xidmət edən mətbuat orqanlarının sayca azalmasıdır. Mən mətbuat naziri olanda Mətbuat və İnformasiya Bankı yaratmaq istəyirdim. Onun nümunəsi ilə bəzi xarici ölkələrdə tanışıq olmuşdum. Bu sistem dünyada baş verən hadisələri izləmək və bütün yeni xəbərləri müəyyən qaydalarla yaddaşda saxlamaqdan ibarətdir. Məsələn, Misirdə

du" kimi xəbərlərdən ibarət olur. Mətbuat səhifələri başdan-ayağa qara xəbərlərlə doldurulur. Mətbuat bundan ötrü deyil axı. Yaxud baxırsan ki, bir qəzet bir neçə ay eyni adam haqqında mənfə yazılar verir. Aydın məsələdir, bu kimi yazılar qərəzli olur və ya maddi məqsəd güdür. Millətin gözünün içinə baxa-baxa belə qəzet buraxmaq olmaz. Ancaq müstəqillik dövründə mətbuatımızın inkişafını da danmaq mümkündür deyil. Sahə qəzetlərinin – idman, ədəbiyyat, uşaq qəzet və jurnallarının yaranması müsbət haldır. Azərbaycanı tanıdan jurnalların nəşr edilməsi böyük uğurdur. Böyük bir jurnalist orduyu yaramıb, onların arasında xeyli istedadlısı da var. Halbuki, bir vaxtlar az sayda mətbuat orqanına işçi tapmaq müşkül məsələ idi.

qurumun fəaliyyətinə böyük bir institutun, akademiyanın işi kimi baxıram. Təbii ki, əsas istiqamət yəni də bədii ədəbiyyatın tərcüməsi olacaqdır. Tərcümə Mərkəzinin dünyanı bizə tanımaqdan əlavə, bizi dünyaya tanıtmaqda da böyük rol olacaqdır. Ona görə də xarici dil mütəxəssisləri bu qurum ətrafında toplanmalı, müəyyən proqramla tədrisən Azərbaycan ədəbiyyatını dünya dillərinə çevirməlidirlər.

- Siz daha çox şair kimi tanınmışınız. Ancaq hekayələriniz, povestləriniz, romanlarınız, ssenari müəllifi olduğunuz filmlər var. Bəs niyə poeziyanız nəsrinizi üstələyib?

- Əslində, mənim nəsrim də bir az şeir kimi yazılıb. Hamısı-na şeir kimi baxıram. Ümumiyyətlə, ədəbiyyat elə poeziyadır.

“Dil millətin varlığı, sifəti, təfəkkürü, ruhu və mənaiviyyatıdır”

“Aydın yol” qəzetinin suallarını şair-publisist, millət vəkili Sabir Rüstəmxanlı cavablandırır

zı yalnız XIII-XIV əsrdə yaratmışıq. Bu, yolverilməzdir. Axı III-IV əsrdə artıq Qafqazda türk dili geniş yayılmışdı. Hətta erməni filoloq Hracıya Acaryan yazırdı ki, V-VI əsrlərdə türk dilinin təsiri ilə qədim erməni dili dəyişərək orta çağ erməni dilinə çevrilib. Yeni o dövrdə türk dili o qədər güclü idi ki, qonşu xalqların dilinə də təsir edirdi. Çar Rusiyası ideologiyası türkləri əzmək, aşğılamaq, gözənd salmaq, onun qədim tarixini, əlifbasını məhv etməkdən ibarət idi. Təəssüf ki, sovet yanasmasından gələn bəzi səhvlər bu gün də davam etdirilir, saxtalaşdırılmış faktlar üzərində zamanı yazılır. Ədəbiyyata yanaşma prinsipləri də dəyişməlidir. “Dədə Qorqud” dilindən gələn dadlı-duzlu sözlər canlı dilimizə qayıtmalıdır. Burda da ədəbiyyatın, dərslərlərinin rolunu çətinləşdirir. Mən “Göy Tanrı” romanında yüzlərlə qədim türk sözlərindən istifadə etmişəm. O sözlər yerindədir və əsərə əski çağların rəngini gətirir.

- Küçə reklamları və xidmət obyektlərinin adlarında da vəziyyət yənidir.

- Bu da Qarabağın işğalı kimi bir şeydir. Bakını yad dillər işğal ələyib. Paytaxt küçələrindəki reklamların 93-94 faizi əcnəbi dildir, Azərbaycan dilinə yer qalmayıb. “Dövlət dili haqqında” Qanun hər addımbaşı pozulur. Bu durum ürəyimi ağrıdır. Dil Qurumu bununla bağlı dəfələrlə dilindən gələn dadlı-duzlu sözlər yazılır, qarşılığını tapmadığımız sözlərin əvəzinə Anadolu türkcəsindən, özbəklərdən, türkmənlərdən götürməliyik. Onlar da bizdən yararlı ola bilərlər. Vaxtilə Atatürk arəb-fars kəlmələrinin əvəzinə karam dilindən köhnə sözlər, Krım türklərinin, qaqauzlardan dilindən yeni sözlər götürüb dilini təmizləyirdi. Bu gün bizim dilimizdə də həmin proses getməlidir. Dil millətin varlığı, sifəti, təfəkkürü, ruhu və mənaiviyyatıdır. Bu sahə daimi nəzarətdə, həərəkətdə olmalı, yenilənməlidir. Mən deyəndə ki, “Dil polisi” yaradılmalıdır, bu fikri ironiya ilə qarşıladılar. Deyəndə ki,

- Mütəxəssislərin fikrinə, bu gün dilimiz rəqabətdə arəb dilinə uduzur. Bu məğlubiyyət dilimizin gücsüzlüyüdür, yoxsa yanasmanın natamam olmasının nəticəsi?

hələ “kompüter” sözünü necə yazmağı öyrənə bilməyiblər. “Alış-veriş” sözü qala-qala “şopping”, “dükan” əvəzinə “market” sözündən istifadə edirlər. Belə sözlər çağırılmamış qonaq kimidir, onların bizim ölkədə nə işi var axı?

- Küçə reklamları və xidmət obyektlərinin adlarında da vəziyyət yənidir.

- Bu da Qarabağın işğalı kimi bir şeydir. Bakını yad dillər işğal ələyib. Paytaxt küçələrindəki reklamların 93-94 faizi əcnəbi dildir, Azərbaycan dilinə yer qalmayıb. “Dövlət dili haqqında” Qanun hər addımbaşı pozulur. Bu durum ürəyimi ağrıdır. Dil Qurumu bununla bağlı dəfələrlə dilindən gələn dadlı-duzlu sözlər yazılır, qarşılığını tapmadığımız sözlərin əvəzinə Anadolu türkcəsindən, özbəklərdən, türkmənlərdən götürməliyik. Onlar da bizdən yararlı ola bilərlər. Vaxtilə Atatürk arəb-fars kəlmələrinin əvəzinə karam dilindən köhnə sözlər, Krım türklərinin, qaqauzlardan dilindən yeni sözlər götürüb dilini təmizləyirdi. Bu gün bizim dilimizdə də həmin proses getməlidir. Dil millətin varlığı, sifəti, təfəkkürü, ruhu və mənaiviyyatıdır. Bu sahə daimi nəzarətdə, həərəkətdə olmalı, yenilənməlidir. Mən deyəndə ki, “Dil polisi” yaradılmalıdır, bu fikri ironiya ilə qarşıladılar. Deyəndə ki,

- Mütəxəssislərin fikrinə, bu gün dilimiz rəqabətdə arəb dilinə uduzur. Bu məğlubiyyət dilimizin gücsüzlüyüdür, yoxsa yanasmanın natamam olmasının nəticəsi?

bu cür İnformasiya Bankı var. Burda sənə lazım olan informasiyaları asanlıqla tapırsan. Doğrudur, indi internetin mövcudluğu bu problemi həll edib. Ancaq mənə elə gəlir ki, müharibə şəraitində yaşayan Azərbaycanda Qarabağla bağlı hər şey gündəlik qeydə alınmalı, hamısı həmin Bankda yerləşdirilməli idi. Bu, daha sonra ensiklopediyaya da çevrilə bilərdi. Bu gün Azərbaycan dilindəki Vikipediya bizim əleyhimizə işləyən materiallarla doludur. Çünki özümüz nəzarət etmirdik. Mən nazir olanda mətbuatda adların Azərbaycan dilində yazılmasına ciddi nəzarət edir, qəzetlərin mütəxəssislər tərəfindən təsis edilməsinə xüsusi önəm verirdim. Müstəqil mətbuat orqanlarının, televiziyaaların qeydə alınması da mənim üçün vacib idi. Ancaq o vaxt ağılma gəlməzdi ki, mətbuat bu qədər dağıdıcı funksiya daşıya bilər. Tarixən Azərbaycan mətbuatı milli birliyə xidmət edib. Bu gün isə kütləvi informasiya vasitələri əksini icra edir. Mətbuata göz gəzdirəndə qarşılaşdığım mənzərə “Filankas boğuldu”, “Filankas öldürülməzdir. Mən bu

- Vaxtilə tərcümə ilə də məşğul olmusunuz. Tərcümə Mərkəzi yeni statusda fəaliyyətini davam etdirir. Azərbaycanda tərcümə prosesini, qurumun fəaliyyətini necə qiymətləndirirsiniz?

- Tərcümə ilə daha çox “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində və “Yazıçı” nəşriyyatında işləyəndə məşğul olmuşam. Tərcümə Mərkəzinin yaradılması çox gözəl addımdır. Biz sovet dövründən Tərcümə Mərkəzinin yaradılması məsələsinə təklif edirdik, bu ideya çoxdan var idi. Rəhmətlik Aydın Məmmədovun təşəbbüsü ilə yaradılmış Tərcümə Mərkəzi daha çox bədii ədəbiyyatın tərcüməsi ilə məşğul idi. İndi Afaq Məsudun rəhbərlik etdiyi bu qurum artıq dövlət orqanıdır və o, təkcə bədii tərcüməyə yox, Azərbaycan dilinə tərcümə olunan bütün materiallara nəzarət etməlidir. Əgər qanunlarımız başqa dildən tərcümə edilirsə, onlar da Tərcümə Mərkəzindən keçməlidir. Çünki bu qurum tərcümənin vahid terminologiyası əsasında işləyəcək. Tərcümə Mərkəzi tərcümə prosesi ilə bağlı dövlət proqramlarını həyata keçirməlidir. Mən bu

Uşağa əvvəl layla deyirlər, sonra nağıl danışirlər. Son vaxtlar cəmi bir şeir kitabım çıxıb – “Əbədi səvda”. Ümumilikdə, altı roman çap etdirmişəm. “Atamın ruhu” adlı hekayələr, povestlər, pyeslər kitabım, ardınca “Xətai yurdu” adlı xatirə romanım çıxdı. Sonra Oğuz xan haqqında “Göy Tanrı”-ni, Cavad xandan bəhs edən və əsasında film çəkilən “Ölüm zirvəsi” romanını, sonra Əhməd Ağaoğlunun yaratdığı “Difai” partiya-sı və erməni terrorundan bəhs edən “Difai fədailəri”-ni, sonra kosmosdan gələn və insan təbiətindəki sunamidən danışan “Sunami” romanını yazdım. “Şair” adlı bir romanı da bitirmişəm. “Astar” adlı romanım var, hələ çap olunmayıb. Nəsr xeyli vaxtımı alıb. Şeirləri yolda-rizdə, təyyarədə – hər yerdə yazırsən, amma nəsr yazmaq rahat məkan, vaxt tələb edir. Hər yeni nəsr kitabından sonra özümə söz verirəm ki, bir də nəsr əsəri yazmayacağam. Hər-dən uzun müddət nəsrə məşğul olanda elə bilirdim ki, o şeirləri mən yazmamışam, bir daha şeir yazma bilməyəcəm.

- Gəncliyi 80-ci illərə təsadüf edən nəsil “Ömür kitabı”-nız kimi əsərlərlə böyüyüb Siz müasir ədəbiyyatımız haqqında hansı qənaətdəsiniz, gənclərin yaratdığı səviyyəsinə nəzərincinizi?

- “Ömür kitabı” tale kitabıdır. 1985-ci ildə münasib hava yarandı və hiss ələdim ki, vaxtdır, öz içim-dəkiləri yazma bilərəm. O vaxta qədər ermənilərin bizim haqqımızda yazdığı çoxlu kitab var idi. İçimdə belə bir istək vardı ki, hansı yolla olur-olsun, onlara cavab verməliyik. Mənim vətənimə necə dərk etdiyimi, o vaxta kimi oxuduqlarımı, gördüklərimi sistemləşdirib bir yerə yığmaq üçün şərait yetişmişdi. Millətin içində də bir oyanma, dərkətmə prosesi gedirdi. O kitab vətən haqqında işıqlı bir nəğmə idi və məhz dövrün kitabıydı deyə, yerinə düşdü. “Ömür kitabı” insana güc, qüdrət, işıq

- Ssenari müəllifi olduğunuz “Cavad xan” filmindən gözənlər böyük idi, ancaq bəzi tənqidlər də səsləndi...

verir. Təəssüf ki, bu gün yazılan kitabların əksəriyyətində o siqlət yoxdur, əksinə, vətəndən küskünlük, ümidləsizlik, özünə biganəlik, Avropaya heyranlıq var. Səbəbi budur ki, biz müharibədə hələ ki, uduzan tərəfik. Gənclərimizin çoxu özlərindən yaşlı nəsiləndən – biz-dən də küsüblər. Biz də özümüzəndən əvvəlki Azərbaycanın bölünmə-sindən narazılıq edirdik, dədə-ba-balarımızı günahlandırırıq. Bir çox problemlərin kökünü burda görürəm. İşğala son qoyulması hər şeyi həll edə bilər. Atatürk deyirdi ki, xəttin önəmi yoxdur, səthin önəmi var. Yəni cəbhə xəttinin hardan keçməsi vacib deyil, səth vacibdir, o da vətən torpağıdır. O xətt bu gün var, sabah yox. Biz o vətən torpağını düşməndən təmizləməliyik, ondan sonra hər şey öz yerini tapacaq. Gənclər arasında istedadlıları var. Hamı-dan bizim kimi düşünməyi tələb etmək olmaz. Son dövrdə dünyanı müxtəlif xalqların ədəbiyyatına baxıram, görürəm ki, bizdəki proseslər dünyanın çox yerində müşahidə olunur. Ədəbiyyatda kökə etinasızlıq var, şeirin səfərbəlik gücündən çox ümidləsliyə çıxaran əsəri var. Dünyanın böyük hadisələrindən, böyük haqlardan daha çox insan daxilindəki xəstə ruhun ifadəsi özünü göstərir. Bu vəziyyətdə olan millətin şairlərinin dünyadan küskün yaşamağa, taleyə təslim olmağa haqqı yoxdur. Əksinə, gələcəyimizi qurmaq istəyiriksə, bu çətin vəziyyətdə ədəbiyyat gücümüzün toparlan-masına, milli birliyə xidmət etməli-dir. Hər yeni nəsr kitabından sonra özümə söz verirəm ki, bir də nəsr əsəri yazmayacağam. Hər-dən uzun müddət nəsrə məşğul olanda elə bilirdim ki, o şeirləri mən yazmamışam, bir daha şeir yazma bilməyəcəm.

- Övvəllər tez-tez şəhərdə görünürdünüz. İndi görünmədiyinizə səbəb artan yaş, qocalıq deyil ki?

- Övvəl səhərlər tez-tez bul-vara çıxırdım. Hökumət Evinin qarşısındakı bayraqdan “Azneft” meydanındakı bayraqa qədər gedib-qaçırdım. Zarafatla birinin adını “Bakı”, o birinin adını “Təbriz” qoymuşdum. Elə bil, hər səhər Bakıdan Təbrizə qədər yol gedirdim. Bu, mənə böyük zövq verirdi. Sonra vərdisim üzrə gə-ruxün ifadəsi özünü göstərir. Bu vəziyyətdə olan millətin şairlərinin dünyadan küskün yaşamağa, taleyə təslim olmağa haqqı yoxdur. Əksinə, gələcəyimizi qurmaq istəyiriksə, bu çətin vəziyyətdə ədəbiyyat gücümüzün toparlan-masına, milli birliyə xidmət etməli-dir. Bunun əksinə olan ədəbiyyatın xəyanətkarlıqdan ələ bir fərqi yoxdur. Ürəkəcan maqamlar da az deyil. Məsələn, Aslan Quliyev “Ağrı” romanını oxuyuram, bəyənirəm. Vaqif Bəhməlinin şeir kitabını oxuyub sevindim. Məm-

məd İsmayılın yeni çıxan şeir kitabını vərəqləyib gördüm ki, yəni də gənclik enerjisi ilə yazır. Kamal Abdullanın hekayələri dəyərlidir. Orta məktəb dərslərlərinə klassika adına elə şeylər salınır ki, onların heç bir dayırı yoxdur. Mən istərdim ki, onun əvəzinə müasir ədəbiyyatımızdan bəzi nümunələr dərslərlərə salınsın. Uşaqlarımız bu günün təfəkkürü ilə yaşama-lıdırlarsa, qoy elə müasirlərimizi oxusunlar. Musa Yaqubu əzbər bilirsə, dərsliyə də elə Musa Yaqub salınsın. Orta əsrlərdən zirvədəkilər tələb edilsə, kifayətdir. Şagirdlərə o dövrün ortabab şairlərinin, yazıçılarınin yerinə bu günün ədəbiyyatı öyrətilsə, daha yaxşı olar.

- Ssenari müəllifi olduğunuz “Cavad xan” filmindən gözənlər böyük idi, ancaq bəzi tənqidlər də səsləndi...

- Mən kino sahəsində təcrübə-siz idim. Rejissor və prodüser mərkəzinə arxaıyın oldum. Prodüser mərkəzi, demək olar ki, bizi aldatdı. Onuz da filma ayrılan maliyyə vəsaiti az, o vəsaitin xərclənməsinə nəzarət imkanım isə yox idi. Öldə qalan vəsaitlə nələrinə əlavə olu-nacağı mənə vad verə-verə mənə vacib məqamlarda pul olmadığını de-dilər. Mənə üç kamera ilə işləmək vəd ediləndə, filmim sonuna kimi çəkiliş bir kamera ilə aparıldı. Filmin materialının böyük bir hissəsi bu gün də İrandadır. Montaj belə kifayət qədər səliqəli aparılmadı. Filmin qalan materiallarını gətir-məklə üç-dörd seriyalı filmə çevirmək olar. Ancaq bu işi heç kim boynuna götürmür. Əvvəlcədən prodüser mərkəzi seçimi yanlış idi.

- Övvəl tez-tez şəhərdə görünürdünüz. İndi görünmədiyinizə səbəb artan yaş, qocalıq deyil ki?

Söhbəti yazdı: Sevinc FƏDAİ

Sabahdan uğradım onun yurduna,
Dayanılmaz firqətina, dərdinə...
Yıxılması qarlı dağlar ardına
Aşar gedər bir gözləri sürməlim.

Söyləmələrində, qoşqularında yurdu, qürbəti, gözəli, təbiət gözəlliklərini bənzərsiz deyim və təşbehləriylə dilə gətirən ünlü xalq ozanı Qaracoğlanın XVII yüzildə yaşadığı güman edilir. Şeirləri hələ öz sağlığında dillər əzbəri olan, həyatı, ömrü dastanlaşan bu el aşığının harda doğulduğu, harda dünyadan köçdü-yü də əfsanələşib. Aradan keçən yüzillərin bu başından baxanda doğum, ölüm tarixi, yeri-yurdu ilk baxışda yada düşür. Adama elə gəlir Qaracoğlan (təkcə Qaracoğlan yox, ustadlarımızın hamısı) elə öz qoşqularında doğulub, hələ də bağrından qopan sözlərin tükənməz enerjisində, o təmiz və işıqlı mühitdə yaşamaqdadır.

masıdır. Qaracoğlanın dili Azərbaycan türkcəsinə daha yaxın olduğundan işlətdiyi bəzi söz və ifadələri türkiyəli oxucu lüğətsiz anlaya bilmir. Yəni Qaracoğlan dili bu gün bərpə

lini də dərinləndirir, hətta «Üfqi» təxəllüsüylə türkçə şeirlər yazır. İstedadı ona İstanbul sarayında da şöhrət gətirir – Bobovski əndərun məktəbində saray elitasının uşaqlarına musiqi dərsi verməyə başlayır. Daha sonra dövlətin baş tərçüməçisi olur. Əndərunda çalışdığı 18 il ərzində 400-dən çox xalq mahnısı-

Cavabın aldım dilindən,
Öldüm sevdanın dərdindən.
Əlvida camun əlimdən
Al imdi, dilbər, al imdi.

Uğrayıb ulu yerlərə,
Gedəm gerçək orənlərə.
Bən gedincə əngəllərə
Qal imdi, dilbər, qal imdi.

Dövlətin baş tərçüməni

və Qaracoğlanın iki qoşqusu

Anadoluda, Kozan dağları ətəyində, Varsaq kəndində dünyaya gəldiyini yazan araşdırıcılar Qaracoğlanın əsl adının Hasan olduğunu, qonar-köçər türkmən boylarından çıxdığını qeyd edirlər:

Kozan dağında nəslimiz,
Arı Türkməndir əslimiz.
Varsaqdır duraq yerimiz -
Qürbətdə yar əylər bizi.

Məşhur türkoloq Radlovun XIX əsrin sonlarında nəşr etdirdiyi bir Krım rəvayətinə görə, Qaracoğlanın Belqradlı olduğu üzə çıxır. Anadolunun çox yerində Qaracoğlanı həmyerli sayan, bir-birindən uzaq və fərqli coğrafi bölgələrə aid köylər, obalar, oymaqlar çoxdur. Bütün bunlar zamanında el şairinin yaxın-uzaq elləri diyarbadıyar doluşmasıyla bağlıdır.

Qaracoğlanın əcəm ellərini, yuxarı elləri - yəni Azərbaycanı da gəzdirdiyi öz şeirlərindən bəlli olur.

Qoşmalarının ruhu və nəfəsi baxımından Abbas Tufarqanlı ilə Qaracoğlan bir-birinə çox yaxındır. Bu mənada hər ikisinin eyni dövrdə yaşadığını güman etmək olar. Qaracoğlanın elə şeirləri var ki, bizim aşıqların yaddaşında bu günə qədər gəlib çatıb. Aşıqlıq elmi, aşıqlıq gələniyə ortada qırıldığından, çox təəssüf ki, ağır itkilərlə çulunu sudan çıxara bildi. Cümlələrdə, əlyazmalarda daha çox divan ədəbiyyatından nümunələr qeydə alındı, xalq şeiri xalq yaddaşının umuduna buraxıldı. Qəribədir ki, xalq şeirindən, aşıq ədəbiyyatından bir çox nümunəni daha çox yadlar, yabançılar qeydə alıb: Elyas Muşeq, Təbrizli Arakel... Biz içində olduğumuzdan havanı udub fərqi nə varmadığımız kimi, bunun da fərqi nə varmamışıq.

İndi Qaracoğlanın haqqında danışacağımız iki şeirini də öz zamanında polyak əsilli bir musiqiçi yazıya alıb. Bu şeirlərin ən qiymətli cəhətlərindən biri Qaracoğlan şivəsini olduğu kimi saxla-

etmək istədiyimiz ümumtürk dilinin ən təmiz və duru çağlarından bizə gəlib çatanlardır. Üç yüz, dörd yüz ilin o başından gəlib bu günümüzdə yetişən bu iki yarpaq sözün ən böyük dəyərini də burda axtarmaq lazımdır.

...Krım xanı Sultan İbrahim zamanında (hakimiyyəti 1640-dan 1649-cu ilə qədər sürüb) Albert Bobovski adlı bir polyak tatarlara əsir düşür. Özünün yazdığına görə, bu vaxt onun 30 yaşı varmış. Polyak əsir qabiliyyəti, istedadıyla tez bir zamanda dövlət adamlarının da diqqətini çəkir. Bir müddət sonra onu İstanbul sarayına satırlar. Əli adını götürərək müsəlman olan Albert Bobovski öz vətəninə yaxşı təhsil görübmiş, alman, ingilis, italyan və fransız dillərini rahat danışa bilmək səviyyəsində öyrənibmiş. Bununla yanaşı, mükəmməl musiqi təhsili, mahnı bəstələmək qabiliyyəti də varmış. İstanbulda qaldığı 15-20 il ərzində o, türk di-

ni nota köçürür. Türk mədəniyyəti üçün olduqca böyük əhəmiyyətli bu toplu «Məcmuayi sazı-söz» adını daşıyır.

Tədqiqatçıların məlumatına görə, hazırda bu qiymətli əsərin əlyazması Londondadır. Əlyazmada o dövrün onlarca saz şairinin şeirləri, xalq mahnılarının mətnləri, oyun havaları, padşahlar məclisində söylənən türkülər nota alınıb.

Bu dəyərli məcmuədə iki şeir də Qaracoğlanı aiddir. Şeirlərdən biri Anadoluda «səmai» adlandırılan gəraylı, o biri qoşmadır. Həmin şeirləri olduğu kimi təqdim edirik:

Mədət, Allahı sevərsən,
Gəl imdi, dilbər, gəl imdi.
Həsərdindən ciyərciyim
Dəlindi, dilbər, dəlindi.

Can səni görməyə evər,
Nə rəhmim, nə təsəllin var.
Bənciləyin səni sevrər,
Bul imdi, dilbər, bul imdi.

Coşdu Qaracoğlan, coşdu,
Eşq dəryası boydan aşdı.
Bir gül idin, çağın keçdi,
Sol imdi, dilbər, sol imdi.

Qoşma

Şəftalı istərəm, məhrum göndərmə
İki ləblərdən, bir gərđanımdan.
Könül haqq evidir, sakın söndürmə
İki ləblərdən, bir yanağından.

Hər qanda gedərsən səni bulurum,
Sərrafınam, qiymətini bilirəm.
Sən bir bəzircənsən, bacın alıram
İki ləblərdən, bir yanağından.

Ağlım aldın gözlərini süzəli,
Bənzimə düşmüşdür heyva qəzəli.
Sana derəm, ehey, adam gözəli,
İki ləblərdən, bir yanağından.

Qaracoğlan eydür: yarım gəlirsən,
Dəli könlü istədiyim bulursan,
Danışlarım, icazətin olursa,
İki ləblərdən, bir yanağından.

Əhməd OĞUZ

Hürrəm Sultanın məktubları

“Sizə göz yaşım da islanmış bir paltar göndərirəm...”

Bütün dünya onu Qanuni Süleyman kimi tanıyırdı. Həm ölkələr fəth edirdi, həm də incə ruhlu zərif şeirlər yazırdı. 72 illik ömrünün 45 il 11 ay 7 gününü hakimiyyətdə olmuş, ömrünün üst-üstə 10 ilini səfərlərdə keçirmişdi.

Ancaq təkcə bunlarla yox, həm də Hürrəm Sultana olan eşqiylə adını tarixə yazmışdı. Şeirlərini “Mühəbbət”, “Mühəbbi”, “Məftuhi” imzaları ilə möhürləyirdi.

Sultandan 3 min qəzəl, 18 müxəmməs, 30 mü-rəbbədə ibarət divan qalmış, onu XIX əsrdə son Osmanlı şairlərindən olan Adilə çap etdirmişdi.

...Anastasiya La Rossa (Hürrəm Sultan) da başqa cariyələr kimi əsir alınmışdı. Avropanın tarix kitablarında Rokselana kimi adı keçən, Sultan Süleymanın “onisim, məhrəminim, varım, gözəllər şahı sultanım” deyə əzizlədiyi, şeirlər həsr etdiyi bu cariyə sonralar Osmanlı tarixində iz qoyacaq hadisələrə təsir göstərmişdi. Əsir düşəndə on dörd-on beş yaş olardı, amma az keçmiş sarayın birinci xanımına çevrildi.

Padşahın dərin sevgisini qazanmış Hürrəm Sultan səfərlərdə olan Sultan Süleymana xitabən “Canımın parası sultanım”, “Canımın parası, mübarək izlərini öpdüyüm sultanım”, “Mənim dövlətimin və səadətimin günəşi, həzrəti sultanım” başlıqlı məktublar yazırdı.

Hürrəm Sultanın Sultan Süleymana yazdığı 6 məktub hazırda Topqarı sarayında saxlanılır.

Məktublardan birində o, padşahdan öz adına tikdirdiyi hamam üçün pul istəyir. Bir başqa məktubunda isə oğlu Mehmed taxt-tacın varisi kimi görməyi arzulayır. Məktublarda Hürrəm Sultan özünü “aciz, kasıb, çirkin cariyə” kimi təqdim edir, “mən yazığı yerdən qaldırım” kimi ifadələr işlədir.

Məktublardan birində keçmiş cariyə belə yazır: “Canımın parası Sultanım! Elə bir ad sahibisin ki, səhər yeli kimi mərhəmət artır-artıra yayılar, elə bir salam göndərəm ki, iki dodağın qovuşması kimidir, elə dualar edərəm ki, aşıqların avazı kimi yanıqlı olar, elə təriflər deyərəm ki, ürək sözləri kimi alovu şölələndirər. Mənim Yusif simalım, şirin sözlüm, nəcib Sultanım! Allahın dərgahında üzümü süpürgə yerinə qoyub niyaz edərəm ki, bu ayrılıq bizə haram olsun, Allah mübarək simanızı qısa müddətdə mənə göstərsin”.

Hürrəmin daha bir məktubundan: “Həyatım, əzizim, Sultanım! Allahdan tək arzum sizə təkrar qovuşmaq və nur saçan üzünüzdə bir daha baxa bilməkdir. Rəbbimdən diləyirəm ki, mənim Sultanım, ürəkdən və candan sevdiyim şahım dünyada və axirətdə hər zaman xoşbəxt olsun.

Mənim şahım bu köləsini gördü, sevdi, onu xoşbəxt etdi, ona hüzur bəxş elədi. Odu ki, xoşbəxt olacağım gün sizə qovuşacağım gündür. Sizə göz yaşım da islanmış bir paltar göndərirəm. Mənim xətrimə geyinin. Yoxsul və dəyərsiz cariyəniz Hürrəm”.

Ən gözəl şeirlərini Hürrəmin eşqi ilə yazan cahan padşahı Qanuni Süleyman bir neçə dilin, dünya tarixi və mədəniyyətinin gözəl bilicisi idi. Şeirə verdiyi dəyər o, belə ifadə edirdi:

Hər sözümdə nazikü rəngin məanı buluna,
Eşidənlər deyələr söz degül düri semin.
(Gərək hər sözün o qədər incə mənalar ifadə etsin ki,
eşidən desin söz deyil, ləl-cəvahiratdır)

Sultanın xanımına yazdığı bir şeirə nəzər yetirək:

Qarşında mən pərvanəyəm,
sən, şəmi tabansan mənə,
Eşqinlə mən divanəyəm,
sən afəti-cansan mənə.

Cövrü-cəfa, qəhri-sitəm,
məhri-vəfa, cudü-kərəm,
Mən bəndeyi-fərmanınam,
sən şahı sultansan mənə.

Zülfünə könlüm xəstə,
ahım göyə peyvəstədir,
Cana, Mühəbbi xəstədir,
sən dərdə dərmansan mənə.

Bir daha xatırladıq ki, bu misraları hökmü üç qitədə keçən cahan sultanı Süleyman Qanuni yazmışdı...

Təsvir olunduğu rəsmlərdə çox da gözəl görünməyən Hürrəm Sultan padşahın qəlbini gülər üzü və zəkasıyla, necə deyərlər, qadın diplomatiyasıyla qazanmışdı. Ona candan bağlı olan Süleyman padşah sevimli cariyəsinin vəfatından sonra keçirdiyi dərin sarsıntıni belə qələmə almışdı:

Gündə bir dəfə görməsəm,
halım nolar deyərdim mən,
Bir il oldu görməz oldum,

anı andım ağladım...
Qəmə ALXANOVA

“İnsan heç vaxt heç nədən imtina eləmir...”

Ziqmund Freydin bizi özümüzə tanıdan tezləri

Ziqmund Freyd XX əsrin psixologiya, təbabət, sosiologiya, antropologiya, ədəbiyyat və incəsənətinə təsir göstərmiş psixanaliz elminin yaradıcısıdır. Alimin nəzəriyyəsinə maraqlı bu gün də böyükdür.

Ziqmund Freydin bizi özümüzə tanıdan qısa və faydalı tezlərini təqdim edirik.

- Zahirən qüsursuz insanın daxilində şeytanlar bir o qədər çox olur.
- Bizim heç bir seçimimiz təsadüf deyil... Biz həmişə şüurlatımızda olanları seçirik.
- Bədbəxtlik ucbatından susdurulmuş hisslər tələf olmur. Məcburən susur və insana təsir göstərməkdə davam eləyirlər.
- İnsanı xoşbəxt eləmək dünyanı yaratmaq planlarına daxil deyildi...
- Dünyaya tənha gəlir, elə tənha da gedir.
- Çoxlarını sevən qadınları tanıyır, bir nəfəri sevmənin sevgisinə vaqif olur.
- Gücü və inamı kənardə yox, özümüzdə axtarmalıyıq. Onlar həmişə elə orada olublar...
- Əksəriyyət doğrudan da azadlığı istəmir, çünki azadlıq məsuliyyəti nəzərdə tutur; məsuliyyətsə adamların çoxuna dəhşətli görünür.
- Məşğul adamların yanına avaralar çox nadir hallarda gəlirlər; qaynayan qazana milçəklər yaxın durmaz...
- Əsrin ortalarında mənim özümü yandırardılar, indisə yalnız kitablarımı yandırır.
- Bəzən siqar baş qatmaqdan başqa bir şey deyil.
- Sevgi və iş – bəşəriyyətin məhək daşdır.
- Həsədin dağıdıcı gücü var.
- Biz başqalarında güldüyümüz səhvlərdən heç də həmişə uzaq deyilik.
- Xəstəliyi vecə almamaqdan qiymətli heç nə yoxdur.
- Kütlələr heç vaxt həqiqət yanğısının nə olduğunu bilməyiblər. Onlar həmişə illüziya tələb eləyirlər; çünki illüziyasız yaşamaq onların işi deyil.
- Həyatda insana heç nə xəstəlik və səfehlik qədər baha başa gəlmir.
- Sivilizasiyanın yaradıcısı ilk dəfə daş atmaq əvəzinə söyüş söyən adamdır.
- Səfehliyin ilk əlaməti utanc hissinin yoxluğu.
- Hər adamın başqalarından gizlətdiyi, hətta özünə belə etiraf etməkdə aciz qaldığı arzusu olur.
- Əli çatmadığına daha uca dəyər vermək və ona can atmaq xüsusiyyəti insana xasdır.
- Özünü müqayisə etməli olduğunuz adam keçmişdəki sizsiniz. Daha yaxşı olmalı adamsa indiki özünüzsüz.
- İnsan heç vaxt heç nədən imtina eləmir, sadəcə zövqünü dəyişir.

Tərcümə və ədəbi əlaqələr şöbəsi

Unudulmaz Natiq Səfərovun 70 yaşı ötən ilin yayında səssiz-səmirsiz ötüb keçdi...

Onu az qala 20 ildə tanıyırdım, ömrünün son iki ilini Azərbaycan Tərcümə və Ədəbi Əlaqələr Mərkəzində birgə işləmişdik. Ağıma gəlməzdi ki, dünyadan vaxtsız-vədəsiz köçəcək, ömrün yetmişinə yetişə bilməyəcək. Heç onu da bilmirdim ki, Natiq Səfərov Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü olmuşdu, ya yox; çünki hər cür rəsmi qurumdan kənar gəzdiyini, tənqidləri-filanı sevmədiyini onu tanıdığım illər ə-

Neçə il əvvəl oxumağa maraqlı bir şey tapmaq üçün kitabxanama araşdıranda əlimə “Azərbaycan” jurnalının bir sayı keçmişdi. Jurnalı nəyə görə saxladığımı yadıma salmağa çalışı-çalışı vərəqlərini çevirmiş, axtardığımı tapmışdım. Həmin məqamda Natiq Səfərovun tərcüməsində məşhur Kolumbiya yazıçısı Qabriyel Qarsia Markesin son dəfəcə maraqlı müsahibəsinin və hekayələrinin yaratdığı ovqatı, ədəbiyyata can atan qələm dostlarımla bununla bağlı uzun-uzadı söhbətlərimizi xatırlamışdım. Bizlərdən - o zaman dünya mə-

başlangıcından bəri ardıcıl oxuduğumuz əsərlər bu missiyanın uğurlu sonucuydu. Onun sayəsində bir-birindən fərqli üslublarda yazılmış, amma böyük istedadın məhsulu olan roman, povest və hekayələrlə tanış olurdum.

Tərcüməçinin qələmindən çıxan İlya İlf və Yevgeni Petrovun “Qızıl dana” romanı, Redyard Kiplinqin “Öz kefinə gəzən pişik”, Vasili Şukşinin “Qırmızı kalina”, Sətimcan Sanbayevin “Ağ arvana”, Hrant Matevosyanın “Kəhər ilki” povestləri ədəbi həyatımızda maraqla qarşılandı. Sonra Natiq Səfərovun

nə dərhal varmışdım və onda bu uğurun Natiq Səfərovun payına düşdüyünü mən də ağıma gətirməzdim.

1980-ci illərin ortalarından bədi tərcümə sahəsiylə sıx təmasda olduğumdan bu sahənin xüsusiyyətlərinə və tələblərinə az-çox bələdəm. Şair, nasir, publisist, dramaturq... üslub seçməkdə, öz duyumunu ifadə etməkdə sərbəstdir, yəni istədiyi mövzunu, qəlbə yaxın formanı, lazım bildiyi təhkiyəni seçə bilər. Amma tərcüməçinin müraciət elədiyi orijinal əsər ona bu azadlığı vermir, bu səbəbdən də, tərcüməçi çevir-

Sözün köynəyindən keçən adam

zində sezmışdim. 60 illiyi ərafəsində bəhanə gətirib bir balaca dərdləşmək, ədəbi proses ətrafında söhbət etməyə istəmişdim. Neçə illərdən bəri özünə qapılıb ancaq yazı-pozusuyla məşğul olan Natiq Səfərov əvvəlcə razılıq vermişdi, sonra da səhhəti və ədəbi aləmdən bezgənliyi ilə bağlı günü-günə satmışdı.

Yaxşı ki, əlimizdə onun yaradıcılığıyla bağlı bilgilər, tərcümə elədiyi əsərlər və şəxsi münasibətlərdən doğan qənaətlər vardı, yoxsa onun haqqında demək istədiklərimiz yarımçıq olardı.

Natiq Səfərov 1943-cü il iyunun 27-də Naxçıvanda ziyalı ailəsində doğulmuşdu. 1961-ci ildə 4 saylı şəhər orta məktəbini, 1967-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirmişdi. Elə o vaxtdan Dövlət Televiziya və Radio Veriləşləri Komitəsində, “Azərbaycan” jurnalında, “Yazıçı” nəşriyyatında çalışmış, 1989-cu ildə yaradılan Respublika Tərcümə və Ədəbi Əlaqələr Mərkəzində şöbə müdiri, sədr müavini, “Xəzər” jurnalının baş redaktor müavini, sonralar “Qanun” jurnalının baş redaktoru işləmişdi.

Bütün bunları ona görə xatırladırdı ki, Natiq Səfərov haqqında tez-tez yazılan, həftə səkkiz-mən doqquz qəzet-jurnallara müsahibələr verən, yubileyi təntənəylə qeyd olunan bəxtəvərlərdən deyildi. Bu da qiymətindən idi ki, 50 yaşı 1993-cü ilin təlatümlü iyun ayına düşmüşdü, o qarışıqlıqda namuslu bir yaradıcının yüzün yarısını haqladığı kimsənin yadına düşməmişdi.

Sonralar öyrəndim ki, Natiq Səfərov Yazıçılar Birliyinə 45 yaşında, bu qurum öz imtiyazlarını itirdiyi bir vaxtda üzv olmuşdu; yəqin ki, bu da onu istəyənlərin təkidilə baş tutmuşdu. Gündən artıb-çoxalan qəzet-jurnallarda da Natiq Səfərovun məqalələrinə, rəsmi-müstəqil telekanallarda və radiolarda çıxışlarına rast gəlmək müşkül iş idi. Hər bir yaradıcı adamın özünə hesabət məqamı yetişəndə də Natiq Səfərov özünə sadıq qalması bacarmışdı...

dəniyyətinə yeganə açarımız olan rus dilini hələ əməlli-başlı mənimsəmiş kəsərdən ötrü Natiq Səfərovun tərcümələri nəfəslik kimiydi.

Elə o vaxtlarda tərcüməçinin Nobel mükafatı laureatı Uilyam Folknerdən çevirmələri də işıq üzünü görmüşdü. Bu əsərləri oxuyanlar Folknerin ədəbi dühasının siqlətiylə bərabər dilimizin imkanlarını da hiss eləmişdilər. Peşkar tərcüməçi kimi Natiq Səfərovun uğuru da elə bundaydı.

Sovet çağları ədəbiyyatının maraqlı bir cəhəti vardı: demək olar, əksər şairlər, nasirlər, dramaturqlar tərcüməylə məşğul olmağı, “Əyləşirəm hər cümə, əyləyirəm tərcümə...” prinsipini elə bil, yaradıcılığın ayrılmaz atributu sayırdılar. Elə o vaxtlar da peşkar tərcüməçiləri barmaqla sayırdılar - hər halda, Azərbaycan ədəbiyyatında vəziyyət bu cür idi. Yaxın qonşumuz Gürcüstanda Tərcümə Mərkəzinin ötən əsrin 30-cu illərində yaranmasına, fəaliyyətini artıq formalaşmış əsərlər üzərində davam etdirməsinə baxmayaraq, bizdə bu proses təxminən 20 il sonra başlandı və təəssüf ki, formalaşma fürsəti qazanmadı. Halbuki məsələn, İshaq İbrahimov, Natiq Səfərov kimi peşkarlar bütöv bir məktəb yarada bilərdilər.

Natiq Səfərov dünya ədəbiyyatının nümunələrini dilimizə ruscadan çevirirdi. Mən həmişə Naxçıvanda doğulub-böyümüş, Bakıda təhsil almış adamın rus dilini bunca gözəl duymasına heyvətlənmişəm. Təbii ki, ədəbi tərcümədə hər iki dilin imkanlarını dərinləndirib bilmək bacarığı və bədii təfəkkür tərzilə başlıca şərtidir. Natiq Səfərov ana dilimizə gözəl bələd olan qələm adamıydı, üstəlik, həsəd aparılması bədii təfəkkürü və zövqü vardı.

Əgər nəsr yazsaydı, onun ən yaxşı nasirlərimizdən ola biləcəyinə indinin özündə də şübhə eləmirəm. Amma o, tərcüməçi taleyini seçib dünya ədəbiyyatının nümunələrini dilimizə çevirmək missiyasını üzərinə götürdü. Natiq Səfərovun tərcüməsində 70-ci illərin

çevirməsində “Mahabharata və ya Bharata övladlarının böyük vuruşları haqqında dastan” (1988) adlı hind eposu, V.Tukunovun “Canilər” (1992), “Hind müfləri” (1993) kitabları işıq üzünü gördü.

Onun böyük qazax şairi Oljas Süleymanovun elmi-bədii, publisistik üslubda yazılmış məşhur “Az i ya” əsərini Azərbaycan türkcəsinə çevirməsi (1993) tərcümə mədəniyyətimizin böyük uğurlarından biridir. Türkiyədə və Azərbaycanda işıq üzünü gören “Az i ya” Natiq Səfərovun yüksək səviyyəli peşkar tərcüməçi olduğunu bir daha sübuta yetirmişdi. Amma yenə təəssüf ki, əsərin çapdan çıxması ədəbiyyata diqqət baxımından əlverişsiz bir dövrə düşdü və bu sanballı mədəniyyət faktı mətbuatda yetərinə işıqlandırılmadı.

Natiq Səfərovun dünya dramaturgiyasından tərcümələri haqqında çox adamın məlumatı yoxdur. Çünki səhnə əsərləri tamaşaya qoyulanda çox vaxt tərcüməçinin adı, zəhməti xatırlanmır. Ona görə də teatrımızda qurulmuş verilmiş Jan Anuyun “Medeya”, Vsevolod Vişnevskinin “Nikbin faciə”, Aleksandr Vampilovun “Qarğa qarılısı” pyeslərini dilimizə Natiq Səfərovun çevirdiyini az adam bilir.

Neçə illər öncə Akademik Milli Dram Teatrının səhnəsində “Medeya” tamaşasına baxanda əsərin ustalıqla tərcümə edildiyinin fərqi-

diyi poeziya və nəsr nümunəsinin ölçülərini mümkün qədər saxlamağa çalışır. Əsər müəllifinin üslubunu, ruhunu dəqiqliklə tutmağı, tərcüməni orijinala mümkün qədər yaxınlaşdırmağı da bura əlavə eləsək, tərcüməçinin üzərinə nə qədər ağır yük düşdüyünü təsəvvür etməyə olar. Natiq Səfərovun qələmindən çıxan örnəkləri oxuculara sevdiren cəhətlər də elə budur.

Təbii ki, peşkar tərcüməçi üçün dünya ədəbiyyatını yetərinə bilmək də ilkin şərtlərdəndir. Bu mənada Natiq Səfərov mənim tanıdığım azsaylı qələm adamlarından biriydi. Onun ədəbi proses, ədəbi əsərlər və ədəbi cərəyanlar barədə bilgisinə həsəd aparmaq olardı.

O da təsadüf deyil ki, Natiq Səfərov Azərbaycan ədəbiyyatını nəşə əlahiddə, ayrıca götürülmüş bir mövcudluq saymır, əksinə, Azərbaycan ədəbiyyatına dünya ədəbiyyatı kontekstində baxırdı. Bəlkə elə buna görədir ki, çoxlarının, hətta tənqidçilərin belə bəyənilmə qəbul elədiyi əsərləri ona bəyəndirmək müşkül iş idi. Üstəlik, Natiq Səfərov nəyinsə, kiminsə xətrinə düşündüklərini gizlədən, malalayan söz adamı deyildi. Buna görə onu “çətin adam” sayanlar, inciyənlər az olmamışdı.

Natiq Səfərov həyatın xırdalıklarına sənətin uralığından baxmağı bacarırdı. Bəlkə bu səbəbdəndir ki, gündəlik qayğılar onu hövsələdən çıxarırdı, hətta bezdirirdi. Onunla yalnız Böyük Sənət haqqında söhbət etməyə mümkün idi. Natiq Səfərov bu ölçülərdən qıraqla olan şeylərə ötrü, bir qədər də kinayəylə baxırdı. Zaman sənətcə və ziyalı taleyinə gətirdiyi çətinliklər onun da həyatında iz buraxmamış deyildi. Bu səbəbdən, ömrünün son on ildə Natiq Səfərovun bədii sözdən, tərcümə sənətindən uzaqlaşması bizim üçün böyük itki idi.

Natiq Səfərov haqqında daha çox ünsiyyətdə olduğu, daha yaxından dostluq elədiyi qələm adamları, şübhəsiz, daha sanballı yazardılar. Məqsədimiz həyata gözü açılan vaxtdan sözün köynəyindən keçmiş bir qələm adamının yaradıcılığını geniş təhlil etməyə yox, sadəcə, Natiq Səfərovun ədəbiyyatımızdakı yerini xatırlatmaq idi. İnanırıq ki, ədəbi mühitimiz bədii sözün cəfakəsi olan ustad tərcüməçinin haqqını itirməyəcək.

Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI

ATAQAM

Bir-birimizi "dostcan" çağırırıq. Bizim dünyamızda adın dəyəri yoxdu, çünki ad insanları ayırmaq üçün.

Yay aylarında gecədən xeyli keçmiş qədər yataqxananın yanındakı parkda gəzib söhbətləşməkdən doymuruq. Bizi içində "dünya" sözü olan suallar birləşdirir.

- Dostcan, dünyada ən qoca ağac hardadı, bilirsən? - bugünün ilk sualını verir.

Bu sualı bir dəfə radioda eşitmişəm, cavabını bilirəm, amma söhbəti korlamamaq... ah, yox, söhbətin tamamı qaçırmamaq üçün deyirəm:

- Bilirəm, dostcan, hardadı? - və onun qumışdığını, üzünə uşaq sevinci qonduğunu hiss edirəm.

- Livanda¹ - deyir, Nuhun zeytun bacılarını adbaad sadalayır, en-boylarını metrə qədər söyləyir.

Cavabdan məəttəl qaldığımı sezdirmək üçün içimi çəkirəm.

Qaydamız var: indi sual vermək sırası mənədə.

- Dostcan, dünyada ən gözəl insan səsi hansıdır?

O, hörüb sinəsinə salladığı bir tay qulac saçını arxaya atır. Hörüyünün ucu üzümə deyir.

- Mənimki baritonlarla tutur, - deyir, - bas səsi məni darıxdırır, soprano qıvcıqlandırır.

- Bilirsənmi baslar ayyaş, baritonlar şorğöz olur? - gülürəm.

- Hə, eşitmişəm. Tenorların da abdal olduğunu deyirlər. Baslarla baritonlar tenorlara həmişə paxilliq eləyir.

O, parkın hər daşını tanıyır, çünki çoxdan burdadı. Mən isə yataqxanaya təzə gəlmişəm. Sənədlərimi tanışlıq üçün yataqxana müdirinə verib gözləmə otağına keçəndə müdir mənədən dəhlizdəki xanımı çağırmağı xahiş eləmişdi, mən də dəhlizə çıxıb: "Müdiri gözləyən xanım kimdi?" soruşmuşdum. O, yavaşca qoluma toxunub minnətdarlıq etmişdi.

Hə, gizlətmirəm, sənəmə vuruldum; alabəzək gözək kimi bir-birinə sarınmış üçqatlı səsi Baxın Fa minor xoral prelüdiyasının orqan borusunda boğulan son notuna bənzəyirdi. İndiyə qədər də onun səsinin bütün çalarlarını sezmək üçün çənəmi qabağa uzadıb boynumu qısıram.

Adamların çoxu təksəs olur. Heyf. Nə qədər ağıllı, amma ölüsə adama rast gəlməmişəm! Onları dinləmək cəhənnəm əzabı imiş.

Həyatın yalnız səslərdən ibarət olduğunu qavrayıb qəbul eləyəndən sonra yaşadığım yeni hissələr içində ən gözəli çoxsəsli adamların cazibəsi oldu.

"İnsanları bir-birinə çəkən onların səsi. Səsi keyimmiş, yanmış, solub bozarmış adamlar var, amma səssiz adam yoxdu. Səadət də elə gözəl səslərin qarşılıqlı köklənməsidir", - dostcandan bunu ilk dəfə eşidəndə dodağım qaçmışdı. Sonralar səsin tilsimini özüm öz canımla duyurdum.

Yaxınlıqda bir park da var, amma bu park ondan qat-qat rahatdı, çünki burda daşları yerə səliqəli düzülüb - hamar, çıxıntısız, daşların arası sıx. Ayağımız bir dəfə də ilişmir. Gülləri də qəşəngdi. Parkda bir dənə də qızılgül kolu olmaması ikimizi də sevindirir.

Qoca çinarın yanından keçəndə dayanırıq. Çinarın xışiltısı ayrı cür gəlir. İkimiz də səsin fərqli olduğunu əlbətdə duyuruq. Üstəgəl, ətrafdakı qoxu da fərqlidi. "Dostcan, ehtiyatlı ol, - deyib qolumdan dartır, - deyəsən ustaçalar çalarım ağzını yenə açıq qoyublar, - şikayətlənir, - mənə baxma, mən yolları şeir kimi əzbərləmişəm, tək çıxanda çubuğunu götür". Dalınca da azaylanır: "Dünyanın heç yerində ağcağaz ağac tapmazsan, dostcan. Ağcağazın ən fəğrı isə çınardı. Onları dinləmək üçün ürəyinin qapısını açan az adam tapılır".

Sevimli oturacağımıza yanaşırıq. Tutulub. Dayanırıq. Oturanlar bizi görüb gülürlər. Uzaqlaşırıq. Onlar daha bərk gülürlər. Yuxarı sinif şagirdləridi - oğlanla qız; gülüşlərinin tembrindən bilirik. Ayrılıqda şirin gülüşləri var, amma bir yerdə güləndə səslərinin amplitudu bir-birini döyüb gülüşü qağayı qığıldaşmasına çevirir. Birləşsələr, ömürləri qovğa içində çürüyəcək.

O biri oturacaq çayxananın şüşə divarına bitişikdi, yerindən tərpətmək də olmur, ayaqlarını betonlayıblar. Küylü, ruhsuz, maqnitəz yerdi. Səsin qədrini bilməyəndə küyə çevrilir. Bir neçə dəfə orda oturmağa məcbur olmuşuq. Çayxanada bütün danışqların bomboz olduğunu bilirik.

Burda bizi yaxşı tanıyırlar. Bizə hələ ad da qoyublar - "cüt gecəqəşu". İncimirik.

Bir uşaq şüşəni taqqıldadıb cır səslə bizi içəri çağırır.

- İlahi, belə acı səslə bu uşaq həyatda özünə necə yer tapacaq?! - dostcan qulağıma pıçıldayır.

Gecəgörən

- Allah səsinə yetirsən! - deyirəm. - Bişər səsi, inşallah.

- Uşağa "yox" deyirik.

Bir az keçmiş uşaq qarşımızda dayanır: - Əmi, müdirimiz iftar süfrəsi açıb, bir azdan xozeyin də gələcək. Dedi sizi də çağırıram.

- Lütfü artıq olsun müdirin, bala, qoşularıq, - deyirəm.

- Dostcan, gedim baxım görüm bizim oturacaq boşalıbmı? - deyib qalxır, tez də qaçıdı cavanların getdiyini bildirir.

Qapalı dünyamızın kiçik duracağına qayıdırıq. Yerimizi tutan kimi soruşur:

- Dostcan, bütün dünya indi professor Herminde Duanın tapıntısından danışır, sən nə düşünürsən? Səncə, bizi ayrı dünyaya aparmaq mümkün olacaqmı?

- Bilirəm, - professorun beşqatlı gözədə tapdığı altıncı qatın nəyisə dəyişəcəyinə inamsızlığımı gizləyib dostcanın ümidini qırmaq üçün səsimin enerjisini majora kökləməli oluram, - hər halda, həbsxana divarının bir kərpici də götürülmüş olar.

- Mən başqa dünyaya qayıtsam, tetraxromat² olmaq istərdim, - ulduzlarla danışmış kimi üzünü göyə tutur.

- Hə, dostcan, heyf ki, ancaq qadınlar tetraxromat ola bilər. Mənim şansım yoxdu. Eyni yox, mənə üçxromatlıq da yətdər... Daltonik olmağa da hazırım.

Son cümləni nəhaq yerə dediyimi dərhal anlayıram. Axı mən təzəyəm. Başqa dünyadan bu dünyaya ikicə il öncə, dostcandan otuz bir il sonra gəlmişəm. Bu dünyanın qaydaları ilə hələ də barışa bilmirəm. Dostcan isə elə bu dünyada doğulub, burda deyilən hər sözün fəkisini ürəyi ilə ölçür. Yaxşı ki, üzə vurmur. Qadınlar qəribədi. Bizim dünyanın qadınları isə ikiqat qəribədi; hissərdən tor qurmağın sirrini Tanrı qədər dərindən bilirlər.

- Məncə, Tanrı qadındı, dostcan, - susub susub deyir.

Bayaqdan bununçün susurmuş demək; neşteri aortama yeritmək üçün ən iti silah axtarırmış.

- Müdir sizi çağırır, deyir gəlin, iftarımızı açırıq, indi xozeyin də gələcək, - uşaq çanağına mikrofon yapışdırılmış saz səsilə canımı dostcanın çaynağından qurtarıram.

- İftar süfrəsinə çox adam toplaşdı. Onların kimliyini bilmək asan deyil, çünki səsləri çürük sap kimi dolaşdıb düyün düşüb, çözmək olmur.

Bardaş qurub otururuq. Ətrafı dinləyirik. Dostcan yavaşca qoluma toxunur, daha doğrusu, barmağını çiynimə dayayıb qolum boyu aşağı çəkir. Bu, bizim dünyamızda is-tehza işarəsidir.

- Nədi, dostcan, - soruşuram, - iftarın ruhu səni tutub?

- Eşidirsən, - qulağıma deyir, - o başda bizdən danışrlar.

- Doğrudan? Nəyimizdən danışrlar? - boynumu qısıb çiyinlərimi qaldırıram. Bicişimsiz küyü əlçimləyib səsləri ayırmaq istəyirəm, alınmur. Mən hələ bunu bacarmıram. Öyrənə bilməmişəm. O isə istədiyi səsin ucunu qulağının membranına bağlayıb asanca özünə tərəf çəkə bilir.

- Orda iki qara səs var, dostcan, - deyir, - biri çox iyrəncdi, bəlgəmi yara-yara gəlir. O biri səs isə ömür boyu gündən qaranlığa qaçan adamın səsi, dinlə bir!

Birdən xozeyin qəhqəhə çəkir. Hamı susur. Nə baş verdiyini anlamağa çalışıram. Xozeyinin qəhqəhası çox uzun sürür. Arada sakitləşir, nəşə demək istəyir, amma beyninin qoşa gülüş oyucağı yenidən qıvcıqlanır. Axırda gülməyini birtəhər qısır, pıçıldaya-pıçıldaya: "Rəhmətlik atam deyirdi ki, kor Allaha necə baxırsa, Allah da kora elə baxır", - deyir.

Beynimdə səmimi gülən iftarçılarla süni gülənlərin nisbətini hesablayıram. Dostcan qoluma çırtma vurur. Bu, "getdik" işarəsidir.

Yavaşca ayağa dururam. Yandaşım qolumdan yapışır:

- Məclis hələ bitməyib, xozeyin durmamış hara durursunuz?!

Onun əlini qolumdan aralayıram. Çıxışıda ayaqqabılarımızı axtarıb tapana qədər iftarçılar sakitləşir.

Xozeyinin yenidən qəhqəhə çəkdiyini eşidirəm.

- Gecənin bu ələmində nə ədəbazlıqdı belə?! Ey, sizinləyəm, qara eynəklilər!

Sualın bizə aid olduğunu indi anlayıram. Eynəklərimizi çıxarıyıq. Eynəkli əllərimiz bir-birinə toxunur.

Xozeyin içini çəkir:

- Adə, bunlar kor imiş ki!

Mən dostcanın gözlərinin yerindəki bir cüt oyuğa baxan xozeyinin ağzının necə əylidiyini aydın görürəm.

- Biz kor deyilik, xozeyin, - dostcan üçqatlı səsi ilə cavab verir və mən onun səs çalarlarının ayrıldığını, hər bir çalarım partlamaq həddinə qədər şişdiyini duyuram, - biz gecəgörənlik!

İftarçılar narazı küyünü eşidirik.

Çıxırıq. O məni evinə qonaq çağırır. Bilirəm, bu, sadəcə, xorun anlaşıqlığını birlikdə dəfn etmək üçündür.

Otağa giren kimi işığı yandırır.

- İşıq nəyə lazım, dostcan, artıq xərcdi, - deyirəm.

- Nə danışsən, mən həmişə işığı yandırırım, sən də yandır, yoxsa dünya bizi ölmüş bilər.

Qonşularım yenə sözlərin bəzilərini burunlarına sala-sala danışrlar. "Deyəsən xozeyin xubdu, bayaqdan xurmaya gərişib". O biri təsdiqləyir: "O həmişə hallı olur, bax, gör arada sifətini necə ləzzətlə ovuşdurur! Gözləri də qıpcırmızıdı".

Bir azdan qışıqların cingiltisi kəsilir, hədis danışan adamın dediklərini aydın eşidirəm. O, şəriət buyruqlarının gözəlliyindən danışır, tez-tez də xozeyinə tərəf baxır. Bunu xozeyinin marçılıta bənzəyən təqdir səsinəndən anlayıram.

- Şəriət buyruqlarını pozanların cəzasını Allah verəcək, - hədisçi belə deyir.

Yer-yerdən "amin!" səsləri ucalır. Amin deyənlər arasında xozeyinin də səsi var.

Hədisçi daha bəlağətlə danışır. Arada xozeyin onun sözünü kəsir:

- Elə korafəhmləri biz özümüz də cəzalandıra bilərik.

Hədisçi onun şəninə uzun-uzun təriflər yağdırandan sonra yenə gözlərini qapayır ilahi qüdrəti görməyənləri lənətləyir.

Birdən xozeyin qəhqəhə çəkir. Hamı susur. Nə baş verdiyini anlamağa çalışıram. Xozeyinin qəhqəhası çox uzun sürür. Arada sakitləşir, nəşə demək istəyir, amma beyninin qoşa gülüş oyucağı yenidən qıvcıqlanır. Axırda gülməyini birtəhər qısır, pıçıldaya-pıçıldaya: "Rəhmətlik atam deyirdi ki, kor Allaha necə baxırsa, Allah da kora elə baxır", - deyir.

Beynimdə səmimi gülən iftarçılarla süni gülənlərin nisbətini hesablayıram. Dostcan qoluma çırtma vurur. Bu, "getdik" işarəsidir.

Yavaşca ayağa dururam. Yandaşım qolumdan yapışır:

- Məclis hələ bitməyib, xozeyin durmamış hara durursunuz?!

Onun əlini qolumdan aralayıram. Çıxışıda ayaqqabılarımızı axtarıb tapana qədər iftarçılar sakitləşir.

Xozeyinin yenidən qəhqəhə çəkdiyini eşidirəm.

- Gecənin bu ələmində nə ədəbazlıqdı belə?! Ey, sizinləyəm, qara eynəklilər!

Sualın bizə aid olduğunu indi anlayıram. Eynəklərimizi çıxarıyıq. Eynəkli əllərimiz bir-birinə toxunur.

Xozeyin içini çəkir:

- Adə, bunlar kor imiş ki!

Mən dostcanın gözlərinin yerindəki bir cüt oyuğa baxan xozeyinin ağzının necə əylidiyini aydın görürəm.

- Biz kor deyilik, xozeyin, - dostcan üçqatlı səsi ilə cavab verir və mən onun səs çalarlarının ayrıldığını, hər bir çalarım partlamaq həddinə qədər şişdiyini duyuram, - biz gecəgörənlik!

İftarçılar narazı küyünü eşidirik.

Çıxırıq. O məni evinə qonaq çağırır. Bilirəm, bu, sadəcə, xorun anlaşıqlığını birlikdə dəfn etmək üçündür.

Otağa giren kimi işığı yandırır.

- İşıq nəyə lazım, dostcan, artıq xərcdi, - deyirəm.

- Nə danışsən, mən həmişə işığı yandırırım, sən də yandır, yoxsa dünya bizi ölmüş bilər.

Birdən xozeyin qəhqəhə çəkir. Hamı susur. Nə baş verdiyini anlamağa çalışıram. Xozeyinin qəhqəhası çox uzun sürür. Arada sakitləşir, nəşə demək istəyir, amma beyninin qoşa gülüş oyucağı yenidən qıvcıqlanır. Axırda gülməyini birtəhər qısır, pıçıldaya-pıçıldaya: "Rəhmətlik atam deyirdi ki, kor Allaha necə baxırsa, Allah da kora elə baxır", - deyir.

Beynimdə səmimi gülən iftarçılarla süni gülənlərin nisbətini hesablayıram. Dostcan qoluma çırtma vurur. Bu, "getdik" işarəsidir.

Yavaşca ayağa dururam. Yandaşım qolumdan yapışır:

- Məclis hələ bitməyib, xozeyin durmamış hara durursunuz?!

Onun əlini qolumdan aralayıram. Çıxışıda ayaqqabılarımızı axtarıb tapana qədər iftarçılar sakitləşir.

Xozeyinin yenidən qəhqəhə çəkdiyini eşidirəm.

- Gecənin bu ələmində nə ədəbazlıqdı belə?! Ey, sizinləyəm, qara eynəklilər!

Sualın bizə aid olduğunu indi anlayıram. Eynəklərimizi çıxarıyıq. Eynəkli əllərimiz bir-birinə toxunur.

Xozeyin içini çəkir:

- Adə, bunlar kor imiş ki!

Mən dostcanın gözlərinin yerindəki bir cüt oyuğa baxan xozeyinin ağzının necə əylidiyini aydın görürəm.

- Biz kor deyilik, xozeyin, - dostcan üçqatlı səsi ilə cavab verir və mən onun səs çalarlarının ayrıldığını, hər bir çalarım partlamaq həddinə qədər şişdiyini duyuram, - biz gecəgörənlik!

İftarçılar narazı küyünü eşidirik.

Çıxırıq. O məni evinə qonaq çağırır. Bilirəm, bu, sadəcə, xorun anlaşıqlığını birlikdə dəfn etmək üçündür.

Otağa giren kimi işığı yandırır.

- İşıq nəyə lazım, dostcan, artıq xərcdi, - deyirəm.

- Nə danışsən, mən həmişə işığı yandırırım, sən də yandır, yoxsa dünya bizi ölmüş bilər.

Birdən xozeyin qəhqəhə çəkir. Hamı susur. Nə baş verdiyini anlamağa çalışıram. Xozeyinin qəhqəhası çox uzun sürür. Arada sakitləşir, nəşə demək istəyir, amma beyninin qoşa gülüş oyucağı yenidən qıvcıqlanır. Axırda gülməyini birtəhər qısır, pıçıldaya-pıçıldaya: "Rəhmətlik atam deyirdi ki, kor Allaha necə baxırsa, Allah da kora elə baxır", - deyir.

Beynimdə səmimi gülən iftarçılarla süni gülənlərin nisbətini hesablayıram. Dostcan qoluma çırtma vurur. Bu, "getdik" işarəsidir.

Yavaşca ayağa dururam. Yandaşım qolumdan yapışır:

- Məclis hələ bitməyib, xozeyin durmamış hara durursunuz?!

Onun əlini qolumdan aralayıram. Çıxışıda ayaqqabılarımızı axtarıb tapana qədər iftarçılar sakitləşir.

Xozeyinin yenidən qəhqəhə çəkdiyini eşidirəm.

- Gecənin bu ələmində nə ədəbazlıqdı belə?! Ey, sizinləyəm, qara eynəklilər!

Sualın bizə aid olduğunu indi anlayıram. Eynəklərimizi çıxarıyıq. Eynəkli əllərimiz bir-birinə toxunur.

Xozeyin içini çəkir:

- Adə, bunlar kor imiş ki!

Mən dostcanın gözlərinin yerindəki bir cüt oyuğa baxan xozeyinin ağzının necə əylidiyini aydın görürəm.

- Biz kor deyilik, xozeyin, - dostcan üçqatlı səsi ilə cavab verir və mən onun səs çalarlarının ayrıldığını, hər bir çalarım partlamaq həddinə qədər şişdiyini duyuram, - biz gecəgörənlik!

İftarçılar narazı küyünü eşidirik.

Çıxırıq. O məni evinə qonaq çağırır. Bilirəm, bu, sadəcə, xorun anlaşıqlığını birlikdə dəfn etmək üçündür.

Otağa giren kimi işığı yandırır.

- İşıq nəyə lazım, dostcan, artıq xərcdi, - deyirəm.

- Nə danışsən, mən həmişə işığı yandırırım, sən də yandır, yoxsa dünya bizi ölmüş bilər.

Birdən xozeyin qəhqəhə çəkir. Hamı susur. Nə baş verdiyini anlamağa çalışıram. Xozeyinin qəhqəhası çox uzun sürür. Arada sakitləşir, nəşə demək istəyir, amma beyninin qoşa gülüş oyucağı yenidən qıvcıqlanır. Axırda gülməyini birtəhər qısır, pıçıldaya-pıçıldaya: "Rəhmətlik atam deyirdi ki, kor Allaha necə baxırsa, Allah da kora elə baxır", - deyir.

Beynimdə səmimi gülən iftarçılarla süni gülənlərin nisbətini hesablayıram. Dostcan qoluma çırtma vurur. Bu, "getdik" işarəsidir.

Yavaşca ayağa dururam. Yandaşım qolumdan yapışır:

- Məclis hələ bitməyib, xozeyin durmamış hara durursunuz?!

Onun əlini qolumdan aralayıram. Çıxışıda ayaqqabılarımızı axtarıb tapana qədər iftarçılar sakitləşir.

Xozeyinin yenidən qəhqəhə çəkdiyini eşidirəm.

- Gecənin bu ələmində nə ədəbazlıqdı belə?! Ey, sizinləyəm, qara eynəklilər!

Sualın bizə aid olduğunu indi anlayıram. Eynəklərimizi çıxarıyıq. Eynəkli əllərimiz bir-birinə toxunur.

Xozeyin içini çəkir:

- Adə, bunlar kor imiş ki!

Mən dostcanın gözlərinin yerindəki bir cüt oyuğa baxan xozeyinin ağzının necə əylidiyini aydın görürəm.

- Biz kor deyilik, xozeyin, - dostcan üçqatlı səsi ilə cavab verir və mən onun səs çalarlarının ayrıldığını, hər bir çalarım partlamaq həddinə qədər şişdiyini duyuram, - biz gecəgörənlik!

İftarçılar narazı küyünü eşidirik.

Çıxırıq. O məni evinə qonaq çağırır. Bilirəm, bu, sadəcə, xorun anlaşıqlığını birlikdə dəfn etmək üçündür.

Otağa giren kimi işığı yandırır.

- İşıq nəyə lazım, dostcan, artıq xərcdi, - deyirəm.

- Nə danışsən, mən həmişə işığı yandırırım, sən də yandır, yoxsa dünya bizi ölmüş bilər.

Birdən xozeyin qəhqəhə çəkir. Hamı susur. Nə baş verdiyini anlamağa çalışıram. Xozeyinin qəhqəhası çox uzun sürür. Arada sakitləşir, nəşə demək istəyir, amma beyninin qoşa gülüş oyucağı yenidən qıvcıqlanır. Axırda gülməyini birtəhər qısır, pıçıldaya-pıçıldaya: "Rəhmətlik atam deyirdi ki, kor Allaha necə baxırsa, Allah da kora elə baxır", - deyir.

Beynimdə səmimi gülən iftarçılarla süni gülənlərin nisbətini hesablayıram. Dostcan qoluma çırtma vurur. Bu, "getdik" işarəsidir.

Yavaşca ayağa dururam. Yandaşım qolumdan yapışır:

- Məclis hələ bitməyib, xozeyin durmamış hara durursunuz?!

Onun əlini qolumdan aralayıram. Çıxışıda ayaqqabılarımızı axtarıb tapana qədər iftarçılar sakitləşir.

Xozeyinin yenidən qəhqəhə çəkdiyini eşidirəm.

- Gecənin bu ələmində nə ədəbazlıqdı belə?! Ey, sizinləyəm, qara eynəklilər!

Sualın bizə aid olduğunu indi anlayıram. Eynəklərimizi çıxarıyıq. Eynəkli əllərimiz bir-birinə toxunur.

Xozeyin içini çəkir:

- Adə, bunlar kor imiş ki!

Mən dostcanın gözlərinin yerindəki bir cüt oyuğa baxan xozeyinin ağzının necə əylidiyini aydın görürəm.

- Biz kor deyilik, xozeyin, - dostcan üçqatlı səsi ilə cavab verir və mən onun səs çalarlarının ayrıldığını, hər bir çalarım partlamaq həddinə qədər şişdiyini duyuram, - biz gecəgörənlik!

Qorxmaz ŞIXALIOĞLU

Payız günü idi. Günortaya yaxın biz dördüncülər axırınıcı dərstdən çıxıb, deyə-gülə məktəbin böyük taxta darvazasına sarı gedirdik. Qəfil eşidilən zurna səsi ilə, uşaqların qışqırmağı bir oldu:

- Odee... toy gəlir.

Yenə də hamının səsi bir-birinə qarışdı:

- Kimin toyudu?

- Kənddə toy yoxdu axı.

- Arzuman dayının qızı Gül-gəzi aparmağa gəliblər, qonşu rayondandırlar.

Kəndimizin qabağı böyük dikdirdir. Bakı-Tbilisi şosesindən kəndə ayrılıb gələn torpaq yol bu dikdirdən keçir. Qayda idi: çalğıcılar-onlar həmişə üstüaçıq QAZ-51, yaxud da QAZ-52 yük maşınında gələrdilər-dikdirin başına çatar-çatmaz, zurnanın zəngüləsi yeri-göyü bürüyərdi.

Dikdirin yamacında-qəbiristanlığın tuşunda zurnanın səsi kəsildi. Dədə-babadan qəbiristanlıq olan həndəvərdə musiqi səsləndirmək günah sayırdı.

Maşınlar qəbiristanlığı keçən kimi, yenə zurnanın səsi kəndi başına götürdü...

Az qala, bütün kənd Arzuman dayının həyatında idi. Hamı, qocacavan, kişi-qadın-təbii ki, uşaqlar da öz yerində-həyatın ortasında dövrə vurmuşdular. Çalğıcılar çox həvəsli görünürdülər. Oynayanlar bəy tərəfinin adamları idi. Adətən, gəlin həyatında çal-çağır bir, uzağı da saatyarım çəkərdi. Anam da qadınların arasında idi. Mənimlə bir partada oturan Tofiqin anası Nübar xala ilə yan-yanaya dayanıb oynayanlara tamaşa edirdi. Çox sıxlıq idi. Balacalar qabağa keçməyə can atırdılar. Çalğıcılarla üz-üzə tərəfdə iri zoğal çomağını çənəsinə dayaq verən Abduləli oynayanlara çox fəhmlə baxırdı...

Bu yazı elə Abduləli haqqındadır.

Kəndimizdə Abduləli kimi gözəl oynayan yox idi. O, uca boylu, iri cüssəli olsa da, çox yüngül oynayırdı, sanki mağarda quş kimi süzərdi. Dəyişməz bir havası vardı-Ləzgihəngi. Oynaya-oynaya oturub-durmağı adamı heyran edirdi. Onun buruq-buruq qız qara saçları, eşmə biği, qalın səsi və sədəf kimi ağappaq, süfahi dişləri var idi. Sol əlinin barmaqları üstündə təvəllüdü yazılmışdı-1927. Ancaq rəqəmlər çətin görünürdü, çünki onların üstünü tük basmışdı. Abduləli "Mazandarın pələngi" filmindəki qəhrəmanı oynayan pəhləvana oxşayırdı, daha doğrusu, elə bil, bir almanı iki yerə bölmüşən.

Bütün kənd ona "dəli Abduləli" deyirdi. Əslində, onda dəlilik adına heç nə yox idi. Sadəcə, bu ad ona iş-gücdən qaçaq düşdüyü üçün verilmişdi. Nə kolxoz işinə gedərdi, nə də həyət-bacada çalışardı. Böyüklər tənbel uşaqlara "Abduləli" deyərdi. Onu dilə-dişə salan tək bu deyildi. Bütün kənd dikdirə

baxırdı. Nə işdisə, Abduləlinin dikdirin yamacında-balaca yastanada-kı birgözlü evi üzə kəndə sarı tikilmişdi. O, qarlı havalarda köynəkdə gəzər, evinin qabağındakı buz tutmuş göldə çimərdi. Və onda kənd uşaqları gölün qırağına tamaşaya yığılardılar. Siqaret çəkən adamın yanında belə durmazdı. Nəinki içkini, heç limonadı da özünə yaxın qoymazdı. Çay da onluq deyildi. İçdiyi su, ayrıq, qatıq və dovğa idi. Abduləlini kənd saxlayırdı. Evində ağartısı olanlar onu yaddan çıxartmazdı. Hərdən özü də simsar bildiyi adamların qarısını döyərdi. O, bizə də gələrdi. Həmişə çörək yeyib gedəndən sonra anam: "Halal xoşu olsun, yazığı Allah qınayıb da"- deyərdi. Abduləli tək-tənha yaşayırdı. Qohum-qardaşdan heç kimi yox idi. Anam deyirdi ki, yazığın ata-anası və qardaşı müharibə illərindəki aclığın qurbanı oldular. O aclığın cəngindən təkə Abduləli qurtula bildi. İki dəfə ev-

hündürlüyündəki torpaq eyvanda sıralama oturduq. Abduləlinin əlində rəngi bilinməyən bir kitab var idi. O, bizi gözdən keçirib amirənə səslə dilləndi: "Bilirsiz, Koroğlu kimdi?" Hamı xorla: "Bəli",-dedi. "İndi sizə "Koroğlunun durna teli səfəri"ni oxuyacam. Birinizin səsi çıxmasın". O, dastanın qoşma yerinə çatanda, zoğal çomağını saz kimi sinəsinə basıb, aşıq kimi oxuyurdu. O gündən sonra daha Abduləli bizi çağırmaş gedərdik yanına. Amma nədənsə sonralar o bu xasiyyətini tərgitdi."

Abduləli rus, ləzgi və erməni dillərini bilirdi. Deyirdilər ki, lap cavanlığında, hardasa 20 yaşından "Nəft Daşları"nda işləyib. Sonra Bakıda bir cinayətkar dəstəyə qoşulub. Həmin vaxtlar tez-tez Tiflisdə, İrəvana gedib-gəlirmiş. Arada bir müddət Dağıstanda yaşamağı olur. Sonra nə olubsa, kəndə qayıdıb. Ancaq ömrünün o illəri haqqında heç vaxt danışmazdı...

Yaz günləri, qaş qaralanda Abduləli eyvanda oturub tütək çalardı. Anam onda çox kədərlənərdi: "Bədbəxt oğlu elə qəmli çalır, az qala adamın ürəyi parçalansın. Özü də radioda olmayan səsləri çalır"...

İndi qayıdıram Arzuman dayıgilin həyatında ki toya.

... Ortadakı bəy tərəfin adamlarından-caydaq bir kişi Abduləlinin qabağında oynayırdı və hərdən də onu meydana çəkmək istəyirdi. Abduləlinin ağ köynəyi (o, həmişə ağ köynək geyinirdi) ala-tala görünürdü, tərlənmişdi. Görünür, bir az əvvəl oynayıb çıxmış ortadan. Bütün kənd bilirdi ki, o, toyda cəmi bircə dəfə oynayırdı. Lap öldürəsən, ikinci dəfə mağara girməzdi. Caydaq kişi elə Abduləli ilə təxminən həmyaş olardı. Birdən o, əl atıb Abduləlinin çənəsinə dayaq verdiyi zoğal çomağı dartdı. Abduləli ləngələnib qabağa gəldi, ancaq tez də müvazinətini tarazlayıb, yenə də çənəsinə çomağına

istədi. Ancaq o, qalxmaq halında deyildi. Yəqin utanırdı. Çalğıcılar çoxdan səslərini kəsmişdilər. Caydaq kişi handan-hana gözlərini açıb sakit səslə dilləndi:

- Mən tariximdə yıxılmamışdım.

Sarıyanız cavan, sanki onun cavabını çoxdan hazırlamışdı:

- Sənin tarixin bu gün tamam oldu.

Birdən yanımdan keçib gedən Abduləlinin səsinə eşitdim:

- A qoc, ağlama!

Çalğıcılar "Vağzalı" çalırıldı.

Göz yaşım qurumuşdu...

Əvvəllər anam mənə qatıqdan, dovğadan verib Abduləligilə göndərəndə, can çəkərdim, o toydan sonra isə qaça-qaça gedərdim...

Yazımın sonudur. Qoy Abduləli ilə bağlı bir əhvalat da danışım.

Bakıya təzə gəldiyim vaxtlar idi. Metronun "İçərişəhər" (onda "Bakı Soveti" adlanırdı) stansiyasının qabağında təsadüfən Abduləlini gördüm. Məni görən kimi, iri palıd

A qoc, ağlama

lənib-ayrılmışdı. Kənd dili ilə desək, sonsuz idi. Amma söz-söhbətində heç vaxt giley-güzar, şikayət görməzdin, həmişə Allaha şükür edərdi. Şaqqanaq çəkib güləndə də ki, az qala yer-göy titrəyirdi. Arada iki-üç kənd qadını gedib evini, həyət-bacasını yığışdırar, səliqə-sahmana salar, pal-paltarını yuyardı. Hamı bu işi böyük savab bilirdi.

Ağlın kəsəndən Abduləli mənə adımla yox, "Qoc" deyər çağırırdı. Təzə-təzə buna görə ondan ürəyimdə inciyərdim. Sonralar bu ada öyrəşdim.

Yadımdadır, bir dəfə üst evdə kitab oxuyurdum, birdən anam mənə çağırırdı: "A bala, düş aşığa, deyəsən, Abduləliyə nəsə olub, uşaqlar küçə yuxarı qaçırdılar". Qaranəfəs özümü onun həyatına çatdırdım. Eyvanın qabağı uşaqla dolu idi. Qanadı qana boyanmış bir qartalı ayağından məftillə eyvanın sütununa bağlamışdılar. Qartal ora-bura çırpındıqca, uşaqlar daha da bərkədən qışqırırdılar. Bir azdan qartalın tamaşasına gələnlərin sırasına böyüklər də qoşuldu.

Sonralar Abduləli deyərdi ki, güllə yarası alan o qartal özü gəlib həyatına düşübmiş. Fikri qartalı sağaltmaq imiş. Amma nə illah eləyib, qartal onun əlindən heç nə yeməyib. O da məcbur olub, bu vəhşi heyvanı aparıb Uyux tərəfdəki sıldırıma yaxın yerdə açıb buraxıb. Uyux qartallar maskənidir.

Bir dəfə məndən yaşca böyük kəndçimiz, hüquqşünas Namizəd Kərimov maraqlı bir əhvalat danışdı: "Yay günü uşaqlarla kəndin qabağındakı göldə çimirdik. 10-11 yaşımız vardı. Birdən yuxarıdan Abduləlinin səsinə eşitdik: "Tez bura gəlin!" hamımız ondan qorxurduq. Tələsik paltarımızı əynimizə keçirib, onun yanına qaçdıq. Bizi yaxınlıqdakı evinə gətirdi. Onun göstərişi ilə, yerdən bir metr

Anam deyirdi ki, Abduləli bizim rızılılar tayfasındandır, özü də, babalarımız əmizədə olublar. Düzü, bu "əmizədə" sözünün indi də hansı qohumluq anlamına gəldiyini bilmirəm. Hər-halda, Abduləli anama "əmiqızı" deyirdi. Yeri gəlmişkən deyim ki, kəndimizdə rızılılarla yanaşı, kosallılar, ovçular, bağlular (atam bağlılardan) deyilən başqa tayfalar da var. Anam hərdən Abduləlinin Koroğlu kimi çox çətin doyduğuna, yəni çox çörək yediyinə istehza edib deyərdi: "O, bizim rızılıların sərkərdəsidir". Bu əhvalatı da anam danışmış mənə: "Yazın ilk günləri idi, çobanəppəyindən dovğa bişirmişdim. Ondən böyük bir bərni doldurub (o vaxtlar bizdə şişə bankaya "bərni" deyirdilər), ağ parçaya da iki təndir çörək büküb, qonşu Adikə ilə getdim Abduləligilə. Hara getsə, yenə bizim övladlandı. (Anamın dilində "övlad" sözü "tayfa" anlamında idi), həm də kimsəsizdir, Allaha xoş gedər. İnsan yiyəsi, o bir bərni dovğayla iki təndir çörəyi beş dəqiqəyə uddu. Bala, yemədi eee... uddu. Baxıram ki, yemədi qapısı sallanıb, yerə dəyir. Bəs nə olub? Qapının həcması qopub. Deyirəm ki, ay Abduləli, bu qapını qaldır o həcmaçaya bir-iki mismar vur da. Bəs hər gün o qapını necə açıb-bağlayırsan? Qayıdıb mənə nə desə yaxşıdır: "Əmiqızı, düz deyirsən. Doğrusu, bir-iki dəfə qərəzlənmişəm onu düzəldim. Ancaq hələ ki, qalıb da. Görək neyirəm".

Anam ara-sıra bu əhvalatı danışanda, az qala gülməkdən qəşş ələyərdir. Sonra da bu söhbətə o, bir az da şirinlik qatardı: "Evi dağılmışın oğlu, götür ora bir-iki mismar vur da, kişi Allah qoymasa, hələ qərəzlənib."

Anamın bu sözləri yadıma düşəndə, indi də gülürəm.

söykədi. Yadımda deyil, kənd ağsaqqallarından kimsə toyda qanqaraçılıq düşər deyər, Abduləlini yola gətirmək istədi:

- Ay Abduləli, qonaqdır, bir də, Arzuman dayının xətrinə bir-iki dövrə vur, çıx, heç nə olmaz.

Qıraqdan da ağsaqqalın sözüne qüvvət verildir. Elə bu vaxt caydaq kişi yenə də Abduləlinin zoğal çomağına əl atdı. Bayaqqı vəziyyət bir də təkrar olundu. Ancaq dünya Abduləlinin vecinə deyildi.

- Əə, meydana çıx, gülşək, sənin oynamağını neyirəm, - caydaq kişi oynaya-oymaya dövrələmə dayanan adamları lovğa bir baxışla süzüb qeyzlə qışqırdı. Abduləlidən yenə səs çıxmıdı. Ürəyim partlayırdı. Yəni Abduləli qorxur? Gözlərimdə yaş gilənməmişdi. Tez əlimin içi ilə gözlərimi sildim. Gördüm, xeyri yoxdur, gözümün yaş dayanmır. Özümü ələ ala bilmirdim. Uğultu çoxalırdı. Anama tərəf baxdım. Gördüm ki, o, məndən də pis gündədir. Fikirləşdim ki, indi yəqin ürəyində Abduləliyə qarışdır edir: "Görüm, bizdə yediğin o qatıqla çörək gözündən gəlsin!"

Birdən Abduləlidən bir hayqırtı qopdu. Elə bil, çalağan kəklik üstünə cumdu. Caydaq kişinin belindən yapışdı, ancaq onun ayaqlarını yerdən ayıra bilmədi. Çalğıcılar həmin an havanı dəyişdilər, "Cəngi" çalmağa başladılar. Caydaq kişi Abduləlinin əlindən çıxıb çıxmırdı. Çox möhkəm tutaşmışdılar. Uğultu getdikcə daha da artırdı. Ürəyim, elə bil qulaqlarımda döyünürdü. Birdən, sanki yer-göy lərzəyə gəldi. Bircə onu gördüm ki, Abduləli caydaq kişinin sinəsində oturub. Onu necə yerə çırpmışdıs, kişinin qalxmağa heyi qalmamışdı. Bəy tərəfin adamlarından sarıyanız bir cavan yerdə sərələnməmiş və gözlərini bağlamış caydaq kişinin qolundan tutub qaldırmaq

yarmaçalarına oxşayan qolları ilə boynumu qucaqladı: "A qoc, Allah səni hardan gətirib çıxartdı bura?" Dayanıb ona baxırdım. "Gəl, bulvara düşək, iyirmi ilə yaxındır oraları görmürəm. Aprel ayı, bazar günü idi. Bulvar qaynayırdı. Abduləli yenə də ağ köynəkdə idi. Keçib gedənlər, istər-istəməz, çevrilib pəhləvana oxşayan Abduləliyə baxırdılar. Mən onun yanında fəxrlə yeriyirdim. Sonra "NZS" qəsəbəsində kirədə qalan qardaşım Aydının yanına getməyi qərarlaşdırırdı. Metroda vaqona oturan-dan sonra gördüm ki, Abduləli çox narahatdır. Elə hey yerində qurcuxur. Səbrimi basa bilmədim: "Axı sənə nə olub, niyə otura bilmirsən?" -dedim. O, günahkar adamlar kimi sakitcə dilləndi: "Qarınma tütək batır". Təəccüblə: - "Nə tütək?" - deyər soruşdum. O, ayağa durub, şalvarının cibindən sariya çalan bir tütək çıxartdı. Demə, ona əziyyət verən, bütün günü Bakını ələk-vələk eləyib hansı mağazadansa tapdığı bu tütəkmiş. Oturduğu üçün, şalvarın cibinə qoyduğu tütəyin başı qarınına batmış...

Abduləli 2001-ci ilin yanvarında haqq dünyasına qovuşdu. Kəndin bütün xeyir-şərinə getsəm də, bu hüzdə ola bilmədim. Çünki onun ölümündən gec xəbər tutdum. Sağ olsun kənd camaatı. Dədə-baba qaydası ilə yasını veriblər, qəbrinin üstünü götürüblər...

Yenə tez-tez kəndə gedirəm. Dikdirdən üzə aşağı düşəndə, Abduləlinin həyatı ovuc içi kimi görünür. İndi evinin bircə boş yeri qalıb. Hər dəfə bu dikdirdən keçəndə, o uzaq illər, Abduləlinin yaz axşamlarında torpaq eyvanda oturub qəmli-qəmli tütək çalmağı yadıma düşür. Kədərlənirəm. Amma tez də onun sözləri yadıma düşür. "A qoc, ağlama".

Bu rubrikada redaksiyanın seçdiyi bir şeirin, yaxud nəsr parçasının bir neçə tərcümə variantını təqdim edirik. Tərcüməçiləri də redaksiya seçir.

Onlar bir-birinin tərcüməsindən, təbii ki, xəbərsiz olurlar. Daha sonra tərcümələri nömrələyib, münsifə göndəririk. Aydındır ki, münsif tərcüməçilərin kimliyindən, hansı variantın hansı tərcüməçiyə məxsus olduğundan xəbərsiz qalır.

Bu layihədə təqdim etdiyimiz növbəti səhifənin münsifi ədəbi aləmdə həm də rus poeziyasının "gümüş dövrü"ndən etdiyi tərcümələrlə tanınan şair Çingiz Əlioğludur.

Bir şeirin beş tərcüməsi

Osip Mandelştam

Biclik etdiyim bəsdir: bilirəm ki,
Mənim nəсібim ölməkdir;
Və heç nəyi gizlətmirəm:
İlham pərisindən sırım ola bilməz...

Və qəribədir: nəfəs ala bilməməyimi
Dərk etmək mənə xoş gəlir.
Ölmək həm dumanlı ecazdır,
Həm də ki, bir sirr...

Mən beşikdə yellənirəm, mürğü içində
Və müdrikcəsinə səsimi çıxarmıram -
Qarşıdan gələcək əbədi həyatım
Qəti olaraq həll olunur!

Sətri tərcümə
İlqar Əlfioğlunundur

Осип Манделъштам

Довольно лукавить: я знаю,
Что мне суждено умереть;
И я ничего не скрываю:
От Музы мне тайн не иметь...

И странно: мне любо сознание,
Что я не умею дышать;
Туманное очарование
И таинство есть — умирать...

Я в зыбке качаюсь дремотно,
И мудро безмолвствую я:
Решается бесповоротно
Грядущая вечность моя!

1911

Tərcümə 1

Bəsdir gizlətdiyim: alın yazımdı,
Bir gün kəsiləcək mənim nəfəsim.
Söhbəti fırlatmaq nəyə lazımdı:
Özgəsi deyil ki, ilham pərisi...

Yaman qəribədi: nəşə xoş gəlir,
Bir gün nəfəsimin heç gəlməməyi;
Dumanlı, sehirlə bir cazibədir,
Həm də müəmmadır – ölüm gerçəyi.

Beşikdə yellənib mürğülü gözlə,
Sükuta dalıram, söz kifayətdir.
Əmrimi verirlər gedər-gəlməzə,
Artıq gələcəyim əbədiyyətdir.

Qismət

Tərcümə 2

Bəsdə hiylə gəldim: bilirəm daha
Mənim qismətimə ölüm yazılıb.
Heç nə gizləmirəm, nə sırım var ki,
İlham pərisindən olam asılı...

Nəfəs alammıram, çox qəribədi,
Bu halı dərk etmək xoş gəlir mənə...
Dumanlı heyranlıq, sirli cazibə
Başqa şey deyilmiş – ölümmüş demə.

Beşik içindəyəm yarıyuxulu,
Ağıllı-ağıllı susub durmuşam.
Həll olur gələcək əbədiyyətim
Qayıtmaz geriyyə bir də bu yaşam...

Zahid Sarıtorpaq

Tərcümə 3

Ölmək yazılıbdır alınma... yetər
Qədrə bu qədər oyun oynamaq;
Gizli saxladığım bir sırım də yox
İlham pərisinin gözündən iraq.

Nəfəsim tıncıxır, xoşdur, di gəl ki,
Gözüm baxa-baxa boğulmaq mənə;
Ölmək – bir dumanlı-sirli gözəllik,
Bir gözəl sirr imiş ölmək – sən demə.

Cıncırım da çıxmır... bu lal mürğüdən
Bu rahat nənnidə ayılmaq çətin –
Duyuram qarşıda üzümə gülən
Sonsuz ləzzətini əbədiyyətin!

Mahir N. Qarayev

Tərcümə 4

Yetər bu kəklər, qılıqlar yetər,
Ölümdü qismətim - bilirəm bunu.
Heç nə gizlətmirəm, gizli nəyim var
İlham pərisiylə aramda mənim.

Nədəndi – ruhumu oxşayır görün
Nəfəsim kəsilən anı düşünmək.
Dumanlı bir xülya – camalı göyçək,
Bir də sirri-xuda – bax budu ölmək.

Mürğü basır, yellənirəm nənnidə,
Susub gözləyirəm hökmü-zamanı.
Dönüşü yox bir yoldu bu – indidən
Oxunur üzümə əcəl fərmanı.

Əhməd Oğuz

Tərcümə 5

Nəm-nüm eləməkdən keçib, bilirəm
Ki, ölüm gözləyir məni qabaqda;
Heç nəyi danmıram, heç gizlətmirəm:
Nə sırım olacaq mənim Muzadan...

Nəfəsim tutulur, amma əbəddir,
Bunu hiss eləmək mənə xoş gəlir;
Qəribə, dumanlı ecazdır ölmək,
Tanrının lütfüdür, gizli nemətdir...

Yarıcan, qərsiz, yuxulu kimi
Cıncırım da çıxmır, həkimanəyəm –
Axır ki, biryolluq qərar verilir,
Gələcək daimi ömür-günümə.

Etimad Başkeçid

Çingiz Əlioğlunun rəyi

Mən bu tərcümə müəlliflərinin fədakar əməyini qiymətləndirməklə bərabər, təəssüf hissi ilə qeyd eləyirəm ki, heç biri məni tam təmin etmədi.

Nümunələrin hər birində bu və ya başqa dərəcədə hansısa uğurlar olmaqla yanaşı, zənnimcə, nöqsanlar daha çox idi. Bəzi nümunələrdənsə açıq-aşkar görünürdü ki, tərcümə müəllifi bütünlükdə nə Osip Mandelştamın şair fərdiyyəti ilə, nə onun poeziyasının özünəməxsus cəhətləri ilə, nə də rus dilinin zəngin imkanları ilə yaxından tanış

deyillər. Mən artıq möhtəşəm ana dilimin zəngin palitrası və ifadə imkanlarından danışıram. Tərcümə müəlliflərinə öz təşəkkürümü bildirməklə yanaşı, bir şair-tərcüməçi azartı ilə bu darımaçılıqda özümün etdiyim tərcümə variantını təklif edirəm. Və qabaqcadan da "söyülüb-döyülməyə" hazır olduğumu bildirirəm.

Bicliyə nə hacət, anadangəlmə
Ölüm alın yazım, hökmü-fələkdir:
O ilham pərisi yalan bir kəlmə
Heç vaxt kəsmədiyim məsum mələkdir...

Demə, can tapşırmaq ölüm nəşəsi,
Ruha qanad verən son təkən, işmiş.
O sirli son nəfəs, sükut köşəsi
Dumanlı ilğımtək cazibə imiş...

Vecimə deyildir olub-olacaq.
Müdrək bir mürğüdə yellənir tənim:
Qəti bir hökmə həll olunacaq
O son əbədiyyət ünvanım mənim!

Jest və bədən dili müşahidəçiyə mimikadan az məlumat ötürür. Elə jestlər var tərəfdaşa müsbət, səmimi və etibarlı münasibəti ifadə edir. Eləsi də var əksinə, mənfə, gizli və sürüşkən münasibətdən xəbər verir. Məsələn, daraqlanmış əl barmaqları tipik şübhə və inamsızlıq jestidir. Adətən, bu duruşda olan adamın ətrafdakıları öz səmimiyyətinə inandırmaq cəhdi baş tutmur. Çox gərgin olan belə adamlarla ünsiyyət qurmaq çətinləşir.

Vəziyyəti qaydaya salmaq üçün ünsiyyət zamanı həmsöhbətə tərəf əyilmək kifayətdir. Əgər rütbəyə böyük adam tabeliyindəki şəxslə oturur, ona tərəf əyilsə, sonuncunun əl barmaqları dərhal açılır.

Inamsızlıq, daxili münaqişə və ya təhlükə hissi zamanı daraqlanmış əllərin baş barmaqları birbirinə sürtünür. Bəzən insanlar əllərinin ətli yerini qələmin, ya karandaşın arxasına sürtür, stulda oturmazdan əvvəl onun söykəncəyinə toxunurlar.

Qadında özünə inamın artmasını göstərən tipik jest əllərin yavaş-yavaş, zərif tərzdə boyuna aparılmasıdır; əgər boynunda boyunbağı varsa, qadın onun yerində olub-olmadığını yoxlaymış kimi əlini boyunbağına toxundurur. Bu jest qadının xoşagəlməz bir şey danışdığı və ya onu naqolay vəziyyətə salan söz eşitdiyi zaman müşahidə olunur.

Həyəcan və narahatlığı bildiren jestlərdən biri də boğazı arıtlamaq üçün öskürməkdir. Bəziləri bu hərəkəti o qədər təkrarlayır ki, vərdişə çevrilir. Belə adamların əksəriyyəti əsəbi insanlardır.

Yayılmış fikrin əksinə, siqaret çəkənlər ən gərgin vaxtlarda siqaret çəkmirlər, onu söndürür, yaxud söndürməyib axıracan yanmasına imkan verirlər. Onlar yalnız gərginlik azaldanda siqareti damağa qoyurlar.

Sizə inanan adam yanınızda ya pencəyinin düyməsini açacaq, ya da pencəyini soyunacaq. Təsədüf deyil ki, bir-birinin yanında pencəyinin bütün düymələrini bağlayan adamlar arasında yox, açan adamlar arasında qarşılıqlı razılıq müşahidə edilir.

Bəziləri əllərini sinəsində çarpzalayıb oturur ki, bu da onların qarşılıqlı və müdafiə mövqeyində dayandığını göstərir. Müşahidələrə görə, işgüzar məsələlərin dostcasına həlli zamanı adamlar əllərini qeyri-iradi aralayaraq pencəklərinin düymələrini açırlar.

Əlin sinədə çarpzlanması kimi etiraz vəziyyəti yoluxucudur. Danışq iştirakçılarında birinin belə dayanması kifayətdir ki, digərləri də həmin vəziyyəti alsınlar.

Əgər siz həmsöhbətinizin müdafiə mövqeyində durduğunu, yoxsa əlini qoynuna qoyub kreslosunda rahatlandığını bilmək istəyirsinizsə, onun barmaqlarına baxın, ayırd edin ki, barmaqlar boşdur, yoxsa yumruq kimi sıxılıb.

Ayağı ayağın üstünə asırıb oturmaq gərgin danışıqlarda qarşılıqlı müdafiə mövqeyində durduğunu göstərir. Danışq iştirakçılarında biri bu tərzdə oturub, üstəlik, əllərini qoynuna qoyubsa, deməli, bu münaqişədə razılıq əldə edilməyəcək – qarşılıqlı müdafiə mövqeyində durduğunu göstərir. Ayağını ayağın üstə asırmış qadın üstdəki ayağını yellədirsə, demək, vəziyyət onu darıxdırır.

Şübhə və qapalılığı ifadə edən jestlər daha çox sol əllə bağlı olur. Əsl mövqeyini gizlətmək istəyən adam, adətən, özündən asılı olmayaraq fikrini söyləmədən əvvəl və ya danışan zaman sol əliylə ağızını örtür: bu, o deməkdir ki, adam danışılanlarla qətiyyət rəzi deyil.

Burunun ucuna toxunma və ya yüngülcə təmas (adətən, şəhadət barmaqla) şübhə və çətin vəziyyətə düşmə əlamətidir. Çox vaxt bu, sadəcə inkarı ifadə edir. Natiqin belə jesti auditoriyanın reaksiyası

şeyi (yumşaq material, yaxud o biri əli) sıgallayarsa, bu, incə hisslərlə dolu, nəşə ilə keçən həyat tərzindən, yumşaq xasiyyətdən xəbər verir. Belə jest daha çox qadınlarda, eləcə də yaradıcı adamlarda müşahidə olunur.

Ünsiyyətdə aparıcı rol oynamaq istəyən adamı elə ilk dəfə əl sıxanda tanımaq olar. Əgər tərəfdaşınız əlinizi möhkəm sıxır, onu çevirib öz əlinin altında saxlayarsa, bu, o deməkdir ki, sizin üzərinizdə fizi-

öllərini yelləyə-yelləyə tez-tez yerimək adamın aydın məqsədindən və həmin məqsədi dərhal gerçəkləşdirmək istəyindən xəbər verir. İsti havada belə əlini cibinə qoyan adamsa hər şeyə tənqidi yanaşan və sirr verməyən

Əl-ayaq jestlərinin dili

na onun şübhəsindən qaynaqlanır. Danışq zamanı buruna toxunmaq əksər hallarda təklif, ya da əks-təklif verilməsinə, yaxud bilavasitə onların ardınca söylənəcək fikirlərin olduğunu göstərir. Buruna toxunma jestinin variasiyası kimi qulağın mərcəyinə toxunmağı və ya gözü ovuşdurmağı da göstərmək olar.

Əgər çıxış zamanı masanın yanında dayanan adam əllərini geniş açıb masaya dirəyirsə, bu, güclü çağırış deməkdir. Masa arxasında əyləşənlərin həmin çağırışı qəbul etməməsi əksər vaxtlarda hər şeyi məhv edəcək emosional partlayışa səbəb ola bilər. Belə vəziyyətdə adamın sözünü kəsmək olmaz.

Barmaqların ucu ilə nəyisə yoxlamağa vərdiş etmiş adam çox vaxt həssaslığı və ehtiyatkarlığı ilə fərqlənir. Əgər açılmış ovuc xoşagəlməz bir

Əgər şəhadət və baş barmağın ucları bir-birinə toxunursa, eyni zamanda o biri barmaqlar, xüsusilə çəçələ barmaq aralanırsa, bu, ən xırda təfərrüatlara yönəlmiş böyük diqqətin və diqqət cəmləməyin göstəricisidir. Bu, ləzzətli yeməkləri çox xoşlayan, həmişə özünə baxmağa vərdiş etmiş adamlara xas jestdir.

Ayağa qalxma jestindən bir çox hallarda – qərar qəbul ediləndə, heyrləndə, pərt olanda, kiminsə danışdığından bezəndə istifadə olunur.

Stulda yırgalanmaq, adətən, razılıq və özünü ələ almaq əlamətidir. Stolun siyirməsini açıb bağlamaq çətin problemin həlli üzərində baş sındırmağı göstərir.

Bir gözünü qıyıb tərəfdaşa diqqətlə, tez-tez çəpəki baxmaqsa onun iç üzünü bildiyinə işarədir.

ki dominantlıq qazanmaq istəyir. Tərsinə olanda isə tərəfdaş təcəllik göstərən adam rolunu nümayiş etdirmək istəyir.

Buxağını baş və işarə barmağıyla qaşıyan adam qərar qəbul etməsi sayılır. Bütün yüksək dərəcəli şahmatçılar bir-biri ilə sözləşibmiş kimi hər gedişdən əvvəl belə edirlər.

Eynək taxan adamın ehtiyac olmayanda belə, eynəyini yavaş-yavaş və ehtiyatla çıxarıb şüşəsini sildiyini tez-tez müşahidə etmək olar. Özü də bəzən həmin hərəkət bir saat ərzində bir neçə dəfə təkrarlanır. Bu, möhlət almaq və danışığa fasilə vermək istəyini bildirir.

Tədqiqatçıların fikrincə, kimsə əlindəki əşyanı ağızına aparıb çeynəyirsə, bu, onun öz həmsöhbətindən əlavə məlumat almaq istədiyini bildirir.

adamdır, beləsi hamını özünə tabe etməyi xoşlayır. Ruhı sıxıntı çəkənlər də tez-tez əlləri ciblərində gəzirlər.

Yeriyəndə əlini belinə qoyan adam qısa məsafəyə qaçan idmançını xatırladır. Beləsi məqsədə qısa zamanda, kəsə yolla çatır. Əlini belinə qoymaq hərəkətə hazır adamın başlıca əlamətidir. Bu, daha çox yarışda rinqə çıxmağa hazırlaşan idmançılarda müşahidə olunur.

Özündənrazı, şöhrətpərəst adam başını dik tutub yeriyir, əlləri ilə nümayişkarana şəkildə kəskin hərəkətlər edir. Onun yerisi bütünlüklə süni surətdə diqqəti cəlb etmək məqsədi güdür. Bu yeriyən çox təbəələrinin önündə gedən liderə xasdır.

(V.Suxarev, M.Suxarev "Xalqların və millətlərin psixologiyası" kitabından)

Nəringül ƏLİYEVƏ çevirib

Şirkətləri gülünc vəziyyətə salan tərcümə xətaləri

Alyaska Universiteti iqtisadiyyat fakültəsinin tələbələri Amerikanın, eləcə də başqa ölkələrin şirkətlərində qeyri-ədəqli tərcümə nəticəsində yaranmış ən maraqlı səhvlərin kolleksiyasını toplayıblar.

Məşhur "General Motors" şirkəti yeni "Chevrolet Nova" avtomobilini Latın Amerikasız bazarına çıxarılanda böyük uğursuzluğa düşür. Məlum olur ki, "nova" ispan dilində "getmir" deməkdir.

ABŞ-da "Coors" pivə reklamında işlənən "Turn it Loose" ("Azad ol") şüarının ispan dilinə hərfi tərcüməsi lap "dahiyana" alınır: "İshaldan əziyyət çək!"

"Clairol" parfümeriya şirkəti Almaniyada quru dezodorantları "Mist Stick" ("Dumanlı Dezodorant") şüarı ilə təqdim edəndə məlum olur ki, "mist" ("duman") sözü alman dilində "peyin" mənası verir.

"Colgate-Palmolive" şirkəti "Cue" adlı yeni diş məcununu fransız bazarına çıxarılanda az

sonra amerikalılara məlum olur ki, diş məcunu məşhur pornoqrafik jurnalla eyni adı daşıyırmış.

"Pepsi" şirkəti özünün əsas reklam devizini çin dilinə "Pepsi nəsli ilə yaşa" kimi tərcümə edib. Çinlilər bunu görəndə heyrləniblər, çünki bu şüar çin dilində belə səslənir: "Pepsi sizin əcdadlarınızı qəbirdən xortlamağa məcbur edir".

"Coca-Cola" şirkəti Çindəki satış üçün ad tapa bilmir. Çinlilər bu içkini "Kekukela" adlandırır, bunun da tərcüməsi "mum çömçəquyruğunu dişlə" deməkdir.

Şirkət vaxtilə öz ticarət markasına "Ağızda xoşbəxtlik" mənası verən "Koku Kole" adını 40 min variantın arasından seçib.

Toyuq məhsulları istehsal edən "Frank Purdue" şirkəti ABŞ-da be-

lə bir şüardan istifadə edir: "It takes a strong man to make a tender chicken" ("Zərif toyuğu bişirmək üçün güclü kişi tələb olunur"). Bu cümlənin ispan dilinə tərcüməsindən tamam başqa məna çıxır: "Toyuğun zərif olması üçün ehtirash kişi lazımdır".

Dəftərxana ləvazimatı istehsalı ilə məşğul olan "Parker" şirkəti də öz şüarını ispan dilinə çevirmək istəyəndə dodaq qaçıran məna alınıb. Onun reklam çarxı ingilis dilində belə səslənir: "It won't leak in your pocket and embarrass you" ("O, heç vaxt sizin cibinizə axmaz və sizi narahat etməz").

Tərcüməçi iki ispan sözünü qarışdırıb. Nəticədə "Parker"-in Meksikada reklam kampaniyası "O, heç vaxt sizin cibinizə axmaz və siz hamilə qalmazsınız" şüarı altında keçib.

"American Airlines" aviaşirkəti öz təyyarələrinə dəri qoltuqlu kürsü yerləşdirib və bu barədə

meksikalı sərnəinləri məlumatlandırmaq istəyib. İngiliscə çox gözəl səslənən "Fly in Leather" ("Dəridə uç!") şüarı hərfi tərcümədə belə alınıb: "Lüt uç!"

Uşaq məhsulları istehsalçısı "Gerber" Afrikada məhsullarını satmağa başlayır. Məhsulun qutusu üstündə gülümsəyən körpə əks olunur. Az keçmiş "Gerber"-in marketoloqları öyrənirlər ki, əhalinin həddən artıq savadsızlığı ucbatından yerli məhsulların üzərinə onun içindəkinin şəkli vurulmalıdır. Məsələn, yulaf lopaşı doldurulmuş qutuya sıyıq şəklində çəkilmişdir. Yoxsa savadsız afrikalılar çəpə-qalır.

Tərcümə səhvinə görə tarixə düşmüş xarici firmalar da az deyil. Skandinaviyada məişət texnikası istehsal edən "Elektrolüks" şirkəti öz tozoranlarını Amerika bazarına çıxarılanda "Nothing Suck Like an Electrolux" şüarı "Heç nə Elektrolüks qədər əmmir" kimi tərcümə edilir.

○ "Tərcüməçinin təcrübəsi" rubrikasının qonağı bu dəfə şair, filologiya elmləri namizədi, fransız dilindən Azərbaycan dilinə, azərbaycanca-dan da fransızcaya tərcümələr edən Şamil Zamanıdır.

Şamil Zaman ədəbiyyata ötən əsrin 60-cı illərində gəlib. "Çay" adlı ilk şeiri 1964-cü ildə "Araz üzərində şəfəq" almanaxında işıq üzü görüb. "Partizan Nağı" sənədli povesti, "Höküm oxunmadı", "Qeyrət məsələsi", "Düşmən", "Müttəhimin son sözü", "Qisas", "Söz hakimindir", "Oxlar", "Məslək dostları", "Haqqa qovuşan ömür" hekayələri müxtəlif mətbuat orqanlarında işıq üzü görüb.

Orijinaldan tərcümə sahəsində xeyli əməyi olan Şamil Zamanın Viktor Hüqo, Qustav Flober, Gi de Mopassan, Prosper Mərimə və Onore de Balzakdan dilimizə etdiyi tərcümələr ədəbi aləmdə maraqla qarşılanıb. O, Fransanın dövlət himni "Marselyoza"-nı, Aleksandr Dümanın "Qafqaz" səyahətnaməsini də ana dilimizə çevirib.

Şamil Zaman eyni zamanda Azərbaycan ədəbiyyatından Rəsul Rza, Nigar Rəfibəyli, Məmməd Araz, Fikrət Qoca, Zəlimxan Yaqub və onlarla başqa şairin şeirlərini fransızdilli oxuculara çatdırıb.

Nə vaxt başladığını unudub

Ömrünü tərcüməyə həsr edən 78 yaşlı Şamil Zaman bu sahədə ilk addımlarını nə vaxt atdığını xatırlamır: "Tərcüməylə məşğul olmağa başladığım vaxt dəqiq yadımda deyil. Bir onu bilirəm ki, təxminən tələbəlik illərində başlamışam. Keçmiş Xarici Dillər İnstitutunun fransız dili fakültəsində oxuyurdum. İnstitutda Üzeyir Hacıbəyovun "Məşədi İbad" operettası tamaşaya qoyulmuşdu. Onun haqqında məqalə yazıb "Bakı" qəzetinə apardım. Qəzetin redaktoru mərhum Nəsir İmanquliyev məqaləmi yaman bəyəndi. Qonorar yazılarda kim olduğumu soruşdu. Tələbə olduğumu biləndə dedi ki, ona çox qonorar yazın, həm məqaləni özü yazıb, həm də tələbədir, qoy doyunca yeyə bilsin..."

Həmin vaxt fransızca iki şeir də yazmışdım. Biri "Mənim məhəbbətim", biri də "Partiya" adlı şeir idi. Dördüncü kursda fransız dili ədəbiyyatından imtahan verəndə öz şeirimini fransızca dedim. Daha mənəndə imtahan suallarını soruşmayıb "4" yazdılar, çıxıb getdim. Əgər buna başlanğıc demək olarsa, burdan başlamışam..."

Aleksandr Şirvanzadənin qızı ilə mübahisə

Həmsöhbətimiz tərcüməçilik xatirələrinə tələbəlik xatirələrini də əlavə edir: "Ali məktəbdə bizə fransız dilindən erməni əsilli yazıçı Aleksandr Şirvanzadənin qızı Marqarita Aleksandrovnaya dərs deyirdi. Azərbaycanca bilmirdi deyə dərsi rus dilində keçirdi. Biz də kənd uşaqlarıydıq, rus dilini hardan biləydik... Bir dəfə bir söz dedim, başa düşmədi, rusca hirsli-hirsli sözlənməyə başladı. Onu da mən başa düşmədim. Yanımda oturmuş rusca bilən bakılı qızdan soruşdum ki, o nə deyir? Qız cavab verdi ki, deyir, kənddən gələn qoyunlar, belə-filan... Durdum ayağa, dedim, qoyun sənin dədəndi, babəndi..."

Bu dəfə də müəllimə üzünü qıza tutdu ki, mənim dediyimi tərcümə eləsin. Söylədiklərimi biləndə şeylərini yığışdırıb, auditoriyadan çıxdı. Bir azdan fakültəmizin dekanı məni çağırırdı. Eynəyinin üstündən baxıb qayıtdı ki, özünü lap quldur kimi aparmısan, o nə sözdü müəlliməyə demisən? Dedim, müəllimə bizi təhqir elədi, mən də dözmədim, cavabını verdim. Bəyəm biz qoyunuq? Qoyun dərs oxuyar, fransız dili öyrənər? Nə isə, məni həftələrlə dərsə buraxmadılar, institutdan qovmaqla hədələdilər. Onu da deyim ki, heç vaxt əlaqə etməmişəm, qiymətə yox, biliyə oxumuşam".

Fransada uğursuz balıq ovu

Şamil Zaman təhsilini bitirəndən sonra düz 30 il fransız dilindən dərs deyib: "Müəllim işlədiyim vaxtlarda da dərsimi deyirdim, sonra evə gəlib tərcüməylə, öz yaradıcılıqla məşğul olurdum. Demək olar, hər gecə işləyirdim. Gündə azı 8 saat yazı masası arxasında oturdum. Elə indi də səhər saat 6-da durub işə başlayıram".

Şamil Zamanın maraqlı Fransa sərgüzəştləri olub: "1994-cü il idi. Həm Bakı Dövlət Universitetində, həm də Bakıdakı 66 nömrəli orta məktəbdə fransız dilindən dərs deyirdim. Bir gün dərsdəydim, direktor məni kabinetinə çağırırdı ki, bəs Fransanın Bakıdakı səfirliyində sizi gözləyirlər. Çox təəcübləndim, axı səfirliklə heç bir əlaqəm yox idi. Fikirləşdim ki, deməli, Fransa ilə bağlı kimin nə yazıb-pozduğuyla maraqlanıb məni tapıblar.

Getdim, gördüm, tək mən deyiləm, mənəndən başqa 70-dən çox adam çağırılıb. Rayonlardan da, paytaxtdan da gələnlər vardı, bir-bir içəri çağırılıb söhbət edirdilər. Otaqdan kim çıxırdısa, deyirdi, baş tutmadı. İşin nə yerdə olduğundan xəbərsiz idim, axırda birinə yaxınlaşıb soruşdum ki, nə baş tutmadı? Cavab verdi ki, kim fransız dilini yaxşı bilsə, onu Fransaya göndərəcəklər. Məsələ aydın oldu, ürəyim bir qədər rahatlandı, çünki dili bilmək sarıdan özümə arxayın idim. Növbəm çatanda içəri keçdim, mənimlə fransızca bir-iki kəlmə danışdılar, gördülər, çətinlik çəkmirəm. İmzalatdıqları kağızı oxuyub başa düşdüm ki, məni bir ay müddətinə Fransanın Qrenobl şəhərindəki universitetə təkmilləşmə kursuna göndərəcəklər.

Gedəndə xəritəyə baxmışdım ki, Qrenobl şəhərinin ortasından İzir çayı keçir. Özümə tilov da götürdüm. Bir bazar günü boş vaxtım olanda çayın qırağına getdim, yeri qazıb soxulcan çıxarmağa başladım ki, balıq tutum. Bir fransız gəldi, mənə təəcüblə baxıb neylədiyimi soruşdu. Dedim, soxulcan çıxarıram, çaydan balıq tutacam. Dedi, havayı yerə əziyyət çəkməyin, o çayda balıq olmur. Dedim, bu nə sözdür, balıqsız çay olar? Dedi, inanmırsınız, gedək, bax gör orada balıq var, ya yox? Getdik, gördüm, çaya elə bil sement tökülüb, sənaye tullantılarından çox çirkəndiyinə görə burada doğrudan da balıq ola bilməz.

Nədənsə həmin məqamda yadıma Araz çayı düşdü. Arazın üstündə də Mehri Su-Elektrik Stansiyası var, Ermənistan ərazisindədir. Orada ermənilər kərpic zavodu da tikiblər, zavodun tullantıları Araz töküldüyündən suyu həmişə bulanıq olur. Amma Arazın İran tərəfi dupdurudur. Bu əhvalatdan sonra gəldim oturdum, fransızca "Mənim İzirim" adlı şeir yazdım. Yığıncaqların birində şeirimə nüsxələrini çoxaldıb iştirakçılara payladım. Sən demə, şeir payladığım şəxslərdən üçü erməniymiş..."

ti bundan ibarətdir ki, qapıbir iki qonşu olur. Qonşulardan birinin arvadı həkimdir. Onların bir oğlu doğulur. O biri qonşunun da iki oğlan uşağı var. Uşaqların ata-anasını orduya çağırırlar, qonşu qadın valideynsiz qalmış uşaqları evinə gətirir. Əri deyir, uşaqların sayı üç oldu, indi onların qarnını necə doyuracağıq? Qadın cavab verir ki, narahat olma, iki nəfərə çatan yemək üç nəfərə də çatır. Fransız dilindəki həmin ifadənin hərfi tərcüməsi əslində belə idi: "İki olanda üç

mo" romanının koloritli dilini xatırladır. Balzakin cümlələri vərəqin bu tərəfində başlayır, o tərəfində bitir. O, dilin bütün imkanlarından istifadə edə bilib. Mən Balzakin "Qulan dərisi" (təəssüf ki, əsərin adı "Şaqren dərisi" kimi tərcümə edənənlər də var, amma "şaqren" adlı heyvanı nə görənlər, nə də haqqında eşidən) romanını tərcümə eləmişəm. Fransız ədəbiyyatından Nostradamus, Merimenin, Hüqonun seçilmiş əsərlərini, Pyer Jan Beranjenin 1500 misra şeirini çevirmişəm".

"Tərcüməçi

də fəhlədir"

Şamil Zaman: "Balzakı dilimizə çevirəndə çox əziyyət çəkdim"

Şaqren adlı canlı varmı?

Şamil Zaman uzun illər fransız dilindən tərcümələr etsə də, bu dilin incəliklərinə bələd olsa da, xeyli çətinlik çəkib. Bəzən fransız ifadələrinin əlində girinc qaldığı da olub: "Bir dəfə məşhur yazıçı Lui Araqonun "Görüşlər" hekayəsini tərcümə edirdim. Hekayənin süje-

də olar". Bu ifadəni Azərbaycan dilində verə bilmirdim. Universitetə, mənə dərs deyən müəllimin yanına getməli oldum. O, ifadənin yerinə düşən ekvivalentini tapmaqda mənə kömək elədi".

Fransız dilindən ana dilimizə, Azərbaycan dilindən də fransızcaya tərcümələr etdiyindən Şamil müəllimin işi daha ağırdır: "Bu cür tərcümənin o qədər çətinlikləri var ki... Əvvəla, şeir tərcümə edən adam gərək şair olsun, şeirin bütün vəznələrini, ölçülərini, formalarını bilsin. Lazım olan nüansları axtarsın, tapsın, baş işlətməyi bacarsın. Ən əsası, tərcüməçi hər iki dili mükəmməl bilməlidir. Orijinaldan olunmayan tərcümə orijinalın suyunun suyudur. 1900, 1948, 1972, 2011-ci illərdə nəşr edilmiş lüğətlər, həmçinin fransız dilinin izahlı lüğəti mənim stolüstü kitablarımdır".

Müsahibimiz deyir ki, tərcümə işində onu ən çox çətinə salan Onore de Balzak olub: "Onun kimi çətin dili olan yazıçı yoxdur. Əsərlərinin dili bizim nasirlərdən bir az Süleyman Rəhimovun dilinə oxşayır, "Şa-

Tərcüməçi son illərdə də boş dayanmayıb, gördüyü işə bu gün də davam edir: "Son illər Azərbaycan poeziyası antologiyasını fransız dilinə tərcümə etmişəm. Bununla yanaşı, Naxçıvanda yaşayıb-yaradan şairlərin şeirlərindən ibarət fransızca topla da nəşr etdirmişəm. Füzulinin "Mətlül-ətiqad" əsərini fransız dilinə çevirib bitirmişəm, amma hələ işıq üzü görməyib.

Bu yaxınlarda Elmlər Akademiyası Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru İsa Həbibbəyli məni çağırub dedi ki, Ceyhun Hacıbəylinin xatirələrini Fransa arxivindən alıb gətirmişik, onu tərcümə eləyin. Dedim, haqqını verin, eləyin, bu da bir fəhləlikdir axı. Fəhlənin pulunu, yeməyini verərlər, o da işini görür. O da zarafatla qayıtdı ki, pul verəcəyik, yemək yox. Xatirələr iki kitabdan ibarətdir: birini tərcümə eləyib bitirmişəm, birini də bitirməyimə az qalıb.

İndi istəyirəm fransız dilində Azərbaycanın nəsr antologiyasını hazırlayım. Kömək eləsələr, bir il ərzində kürəyini yerə vuraram..."

Sevinc FƏDAİ

Ən bahalı tərcüməçi

Bilirsiniz o kimdir? Madridin "Real" klubunun hazırkı məşqçisi portuqaliyalı Joze Mariu duş Santuş Mourinyo Feliş. İldə 15 milyon avro qazanır. Tərcüməçi ləqəbini almaq ona o qədər də asan başa gəlməyib.

Joze Mourinyo əvvəlcə məşhur ingilis məşqçisi, sonralar futboldakı uğurlarına görə cəngavər tituluna layiq görülən Bobbi Robsonun tərcüməçisi olub. Robson "Barselona"ya keçəndən sonra Mourinyo yeni işinə görə katalon dilini də öyrənir. Beləliklə, o, altı dil – portuqal, ispan, italyan, fransız, ingilis və katalon dillərini bilir.

Bobbi Robson və Joze Mourinyo

Sonralar təcridcən baş məşqçi vəzifəsinə qədər yüksəlir.

"Barselona" azarkeşləri tərcüməçini özündən çıxarmağı xoşlayırlar. Mourinyo ingilis dilini pis bilən tərcüməçi Sami Xediranın dilmanlığı ilə keçmiş ötənlik mətbuat konfransını – "ömrünün ikinci baharını" yada salır.

Kiprli tərcüməçi işin öhdəsindən gələ bilməyəndə Joze özü işə qatır. O, konfransın gedişində tərcüməçinin funksiyalarını da öhdəsinə götürməklə ingiliscədən ispancaya və əksinə elədiyi tərcümələrlə auditoriyanı əməlli-başlı hey-rətləndirir.

Hazırladı: N. Əliyeva

Bu il görkəmli sənətkar, xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin anadan olmasının 105, vəfatının 40 ili tamam olur. Bu səbəbdən il boyu ölkə ərazisində rəssama həsr olunmuş tədbirlər keçirilib. Rəssamın Əmircan qəsəbəsində yerləşən ev muzeyinin təmirindən sonra açılışı olub. Noyabr ayında Səttar Bəhlulzadənin şəxsi kolleksiyalarda qorunan və əksəriyyəti bu vaxta kimi nümayiş olunmamış 30 əsəri sərgilənib.

Səttar Bəhlulzadənin ev muzeyinin təmirindən sonrakı vəziyyəti ilə tanış olmaq, yeni eksponatlar barədə daha ətraflı məlumat almaq və ən əsası, onları oxuculara təqdim etmək üçün Əmircan qəsəbəsinə üz tutduq. Dar küçələrdə qarşımıza çıxan qəsəbə sakinlərindən rəssamın ev muzeyinin yerini xəbər aldıq, eşitdiyimiz cavablar təəccüb və təəssüfümüzə səbəb oldu – muzeyin yerini bilən yox idi...

Nəhayət, axtardığımız ünvanı tapdıq. Direktor İradə Abdinova ilə söhbətə qarşılaşdığımız anlaşılmaqlığa gileylə başladığımız İradə xanım dedi ki, ev muzeyi bu ilin may ayından fəaliyyətə başlayıb: "Ola bilsin, çox adam bundan xəbərsizdir. Həm də nəsillər, insanlar dəyişir..."

Mərhum rəssamın qohumu olan İradə Abdinovanın sözlərinə görə, Səttar Bəhlulzadənin ev muzeyi ilk dəfə 1981-ci ildə Əmircan kəndində Murtuza Muxtarovun tikdirdiyi məsciddə fəaliyyətə başlayıb: "1989-cu ildə məscidlər yenidən ibadətə kimi bərpa ediləndə xatirə muzeyi bağlandı, əsərlər və şəxsi əşyalar Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyinə təhvil verildi. 1994-cü ildə Səttar Bəhlulzadənin 95 illik yubileyi ərəfəsində rəssamın Əmircanda yaşadığı evdə muzeyinin təşkil olunması ilə bağlı prezident sərəncamı imzalandı. Hazırkı ev muzeyi də həmin dövrdən fəaliyyətə başladı.

2014-cü ildə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Səttar Bəhlulzadənin yaşadığı evdə əsaslı təmir-bərpa işləri apardı, ev muzeyinin açılışı oldu. Əvvəllər bu evdə biz yaşayırdıq. Onda da çoxlu qonaqlarımız olurdu. Xaricdən gələn rəssamlar, sənətşünaslar mütləq bura baş çəkərdilər".

Muzey iki mərtəbədə ibarət evdə yerləşir. Əsas eksponatlar ikinci mərtəbədə nümayiş olunur. Birinci mərtəbədə məşhur heykəltəraş Ömər Eldarovun müəllifi olduğu Səttar Bəhlulzadənin gipsdən hazırlanmış heykəli sərgilənir. Muzey rəhbərinin bildirdiyinə görə, bu heykəlin eynisi rəssamın qəbirüstü abidəsidir. Amma həmin heykəl gipsdən yox, bürüncdəndir.

Səttar Bəhlulzadənin ilk dəfə sərgilənən rəsmləri

Muzeydə asılmış Azərbaycanın böyük xəritəsində Səttar Bəhlulzadənin ölkəmizin müxtəlif guşələrində çəkdiyi şəkillər qeyd edilib.

İradə xanımın bildirdiyinə görə, rəssam vaxtilə Azərbaycanın demək olar, bütün bölgələrində olub: "Səttar Bəhlulzadə həmin rayonlarda olanda rəsm əsərləri çəkib. Məhz buna görə məsləhətləşib qərara gəldik ki, belə bir xəritə hazırlayaq".

İkinci mərtəbədəki ekspozisiya salonu beş otaq, bir dəhlizdən ibarətdir. Dəhlizdə rəssamın fotosəkilləri və "Yuxarı Daşaltı" əsərinin reproduksiyası asılıb. İradə xanım deyir ki, muzeydəki əsərlərin hamısı reproduksiyaadır. Təhlükəsizliyinə təminat verə bilmədikləri üçün əsərlərin orijinalı Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyində saxlanılır.

Böyük zalda rəssamın ən məşhur rəsmlərindən olan "Mənim anam", "Kəpəzin göz yaşları", "Bazardüzü" əsərləri nümayiş olunur. İradə Abdinovanın dediyinə görə, Səttar Bəhlulzadə anasına çox bağlı olub. Elə qonaq ota-

ğında da rəssamın anası Hökümə xanımın və özünün gənclik fotosu yan-yanı asılıb. "Füzuli", "Məcnun" və başqa əsərlərin reproduksiyaları da burada sərgilənir.

Muzeydə rəsm əsərləri ilə yanaşı rəssamın mebeli, televizoru da olduğu kimi durur: "Buradakı əşyaların hamısı Səttar Bəhlulzadəyə aiddir. Çalışmışıq ümumi ab-havanı pozma-yaq, hər şeyi onun sağlığında olduğu kimi saxlayaq. Rəssam bu evdə anası,

bunu hiss edə bilərsiniz. Onun rəsmlərində qara rəng yoxdur. Həmişə aləvan rənglərdən istifadə edib. Ən çox Baxa, Bethovenə qulaq asarmış. Avropa musiqisini xüsusi sevirmiş".

İş otağında rəssamın molberti və rəsm əsəri qoyulub. Səttar Bəhlulzadənin daş kolleksiyası da iş otağındadır. İradə Abdinova rəssamın çay daşlarına, balıqqulağına böyük maraq göstərdiyini deyir: "Çoxlarına lazımsız görünən balıqqulağı yığır, cilaladıqdan sonra üstündə tarixi qeyd edir, eksponat kimi saxlayırmış".

Divarda gördüyümüz rəsm əsəri isə onun pəncərəsindən görünən mənzərədir. O, bu mənzərəni ustalıqla kətana köçürüb. Mən də onun pəncərəsindən baxıb, bu mənzərəni fotoaparata yaddaşına köçürürəm. Texnologiya nə qədər inkişaf etsə də nə qədər aydın, dəqiq görüntü ala bilsəm də, mən çəkmə onun rəsm əsəri ilə heç cür müqayisə edilə bilməz.

İradə Abdinovanın dediyinə görə, Səttar Bəhlulzadənin qrafik əsərlərindən ibarət rəsmləri şəxsi kolleksiyalardan yığılaraq ilk dəfə sərgilənib: "Əsərləri şəxsi kolleksiyalardan yığıdım, sərgiləndən sonra yenidən sahiblərinə qaytarıdım. Azərbaycan təsviri sənət tarixində Səttar Bəhlulzadə rəngkar rəssam kimi xarakterizə edilsə də, qrafika onun yaradıcılığının mühüm hissəsini təşkil edir. O, bu sahədə yaradıcılığa qəzet qrafikası ilə başlayıb. Əsərləri ilk dəfə "Kommunist" qəzetində çap olub.

Səttarın qrafik işləri kiçik rəsmlərdən, eskizlərdən tutmuş, irihəcmli lövhələrə qədər böyük bir irsi əhatə edir. Onların bir qisminə müstəqil sənət əsəri kimi, bə-

bacısı Pərzad və bacısıoğlu Rafaella birgə yaşayıb. Rafael müəllim sağlığında onunla bağlı xatirələrini bizimlə bölüşürdü. Danışdı ki, gənc vaxtımda təzə işə girmişdim, işdə 5 manat qazancım olmuşdu. Gətirib anama verdim. Bunu gören Səttar əlini üzünə tutub dedi ki, Rufa, sən rüsvət almısan? Daha sonra Rafaeli məcbur edir ki, ərizəsini yazıb işdən çıxsin. Səttar Bəhlulzadə belə adam olub".

Dahi İsveçrə psixoloqu, analitik psixologiya təliminin, arxetiplər haqqında nəzəriyyənin banisi, mədəniyyət fəlsəfəsinə dair bir sıra əsərlərin müəllifi Karl Qustav Yunqun (1875-1961) "Şərq təfəkkürü ilə Qərb təfəkkürünün fərqi" məqaləsi onun "Böyük qurtuluşun Tibet kitabı"na psixoloji şərhlər əsərinin birinci hissəsini təşkil edir. Əsər 1939-cu ildə yazılıb, ilk dəfə 1954-cü ildə çap olunub.

Əvvəli ötən sayda

Fəlsəfə sahəsində hələ də insanın ilkin "ruhunun" rudimenti kimi şəxsiz Universal İdraka rast gəlmək olar. Qərb dünyagörüşünün belə şərhli bir az şişirdilmiş görünə bilər, lakin hər halda bu, həqiqətdən o qədər uzaq deyil. Hər halda mentallığın Şərq tipi ilə müqayisədə dediklərimizə yaxın cəhətlər aydın nəzərə çarpar. Şərqdə əql – kosmik qüvvədir, varlığın mahiyyətidir, Qərbdə isə onu yalnız yaxın vaxtlarda əqli idrakın (və deməli, dünyanın koqnitiv mövcudluğunun) mahiyyətə aid şərti kimi yozmağa başladılar. Şərqdə elm və din arasında miskindir; Şərqdə insan özü öz tanrısı və xilaskarıdır.

Tibet buddist tanrıları xəyali fərqləndirmə (*separateness*) səltənətində, proyeksiyalar sahəsində yaşayırlar – hər halda onlar mövcuddurlar. Bizim üçün xəyal həmişə xəyaldır, daha doğrusu, heç nədir; biz həтта əsl fikri ifadə etdiyi mühakimənin müəyyən faktlara istinad etdiyi dərəcədə mövcud hesab edirik. Öz-özlüyündə fikrin reallığının mümkün hesab edilməsi bizə tamamilə absurd gəlir, baxmayaraq ki, atom bombası kimi real şey həm də "faktiki" mövcud olmayan fikirlərin yardımı ilə yaradılıb.

"Psixi reallıq" "psixika" və ya "əql" qədər ziddiyyətli anlayışdır, bəziləri onun məzmununu şüur kimi başa düşür, başqaları "qaranlıq" və ya "şüuraltı" təsvirlərin mövcudluğunu mümkün sayır, üçüncülər psixika sahəsinə instinktləri aid edir, dördüncülər onları istisna bilir. Böyük əksəriyyət psixikanı beyin hüceyrələrindəki biokimyəvi proseslər məcmusu hesab edir, bəzilərinə görə isə məhz psixika beyin qabığına fəaliyyət göstərməyə məcbur edir. Bəziləri "həyatı" psixika ilə eyniləşdirirlər. Və adamların yalnız cüzi bir hissəsi psixi fenomenə "özündə şey" in mövcudluğu kateqoriyasını görür və bundan zəruri nəticələrə gəlir. Paradoksaldır ki, mövcudluğun məhz bu planına – bütün mövcudluğun ayrılmasız zəruri şərtinə – psixiyə qəbul edilən münasibətə görə o, sanki eləcə "yarmövcuddür". Psixi – haqqında bilavasitə biliyimiz olan yeganə mövcudluq növüdür, çünki dərk edilən predmet haqda psixi varlıq olmadan heç bir şey bilmək olmaz. Bilavasitə gerçəklik kimi bizə yalnız psixi mövcudluq verilib. Dünya psixi obraz forması əldə etmədiyi ("təşkil olunmadığı") yerdə faktiki olaraq mövcud deyil. Qərb hələ buna gəlib çıxmayıb, buddizmin və Upanişadın güclü təsiri altında olan Şopenhauer kimi nadir istisnalara çıxmaq şərti ilə. Şərq fikri ilə hətta səthi tanışlıq Şərqlə Qərb arasında fundamental fərqi üzə çıxarmağa imkan verir. Şərq varlığın əsas və unikal xüsusiyyəti kimi psixinin reallığından çıxır. Elə görünə bilər ki, bu müddəasına görə Şərq fəlsəfi təfəkkürün spesifikasiyasından daha çox özünün

Karl Qustav Yunq

Şərq təfəkkürü ilə Qərb təfəkkürünün fərqi

“Şərqin mövqeyi Qərbinkini, Qərbin mövqeyi isə Şərqinkini istisna edir. Özünü azad etməklə məşğul olub yaxşı xristian, Tanrıya ibadətə Budda olmaq mümkün deyil. Ziddiyyətin mövcudluğu ilə barışmaq daha yaxşıdır, çünki onun həlli, əgər ümumiyyətlə mümkündürsə, yalnız qeyri-rasional ola bilər.”

Xristian Qərbi belə hesab edir ki, insanın taleyi tamamilə İlahi Nemətdən və ya hər halda Kilsədən – insanın yer üzündə xilas üçün yuxarıdan təsbit edilmiş xüsusi təşkilatdan asılıdır. İnsanın "özünün xilasına" inanan Şərq isə əksinə, güman edir ki, insan öz kamilləşməsi yolunu özü müəyyən edir. Dini dünyagörüş həmişə, hətta özünün dini ənənəsini unutmuş və ya bu bərdə heç bir şey eşitməmiş adamların belə mahiyyətə dair psixoloji mövqeyini ifadə edir və formalaşdırır. Qərb psixoloji cəhətdən tamamilə xristian ənənəsi məcrasındadır. Tertullianın xristian qəlbinin təbii ifadəsi Qərb üçün həqiqət olaraq qalır – lakin onun nəzərdə tutduğu kimi dini deyil, psixoloji mənada. Nemət yuxarıdan enir, hər halda kənardan gəlir. İstənilən digər nöqtəyə nəzər əsl küfrdür. Buradan aydın olur ki, nə üçün bizdə insan psixikasına lazımi dəyər verilmir. Psixi ilə Tanrı ideyası

arasında əlaqə yaratmaq istəyən dərhal "psixologizm"ə və ya zərərli mistisizmə ittiham olunur. Digər tərəfdən, Şərq mərhəmət göstərərək bu "aşağı" mənəvi mərhələlərə qarşı dözümlü nümayiş etdirir. Burada karmadan kor kimi xəbərsiz insan hələ də günahkarlıq qayğısına qalır və öz təxəyyülünə mütləq tanrıların mövcudluğuna inamla əzab verir ki, bunlar da diqqətlə nəzərdən keçirdikdə onun qaranlıq idrakını bürümüş maya örtüyündən başqa bir şey deyil. Beləliklə, yalnız psixi və ya hər yerdə mövcud olan Prana (Ruh), Buddanın mahiyyəti, Budda – İdrak, Yeganə, Dharma kaua (Əsl təlim) şəksiz dəyərə malikdir. Bütün mövcud olan ondan törəyir, bütün ayrıca mövcud formalar onda birləşir. Mövcudluğun hər bir məqamında Şərq insanının şüurunda kök salan, onun bütün fikir, hiss, əməllərinə nüfuz edən və dini etiqadından asılı olmayan əsas psixoloji mühakimə budur. Elə həmin mənada istənilən Qərb insanı dinindən asılı olmayaraq xristiandır.

rəkatlarını nə təşkil edir? Bu, başqasının mülkiyyətinin mənimsənməsi və ya özününkünün müdafiə edilməsi cəhdlərindən ibarətdir. İdrakdan əsasən daha böyük tikə əldə etməkdən ötrü özünün əsl motivlərini gizlətmək məqsədi ilə əlverişli "izm" in kəşfi üçün istifadə edilir. Qərb mövqeyi öz üstünlüklərinin şübhəli ehtimallarından qaçmaq üçün əgər özünün Buddaya bənzər (*budha-essence*) idealını yaddan çıxarsa, Şərq insanının başına nə gələcəyinin təsvirinə girişmək istəmirəm. Lakin mən başqasının nöqtəyi-nəzərini yamsılamağın mümkün və ya hətta arzuolunan olub-olmaması sualını verməyə bilmirəm. Onlar arasında fərq o qədər böyükdür ki, belə bir təqlid imkanı yoxdur, bununla bərabər, bu, arzu edilən də deyil. Odlu suyu qarışdırmaq olmaz.

Şərqin mövqeyi Qərbinkini, Qərbin mövqeyi isə Şərqinkini istisna edir. Özünü azad etməklə məşğul olub yaxşı xristian, Tanrıya ibadətə Budda olmaq mümkün deyil. Ziddiyyətin mövcudluğu ilə barışmaq daha yaxşıdır, çünki onun həlli, əgər ümumiyyətlə mümkündürsə, yalnız qeyri-rasional ola bilər.

Taleyin hökmü ilə Qərb Şərqin mənəviyyətinin bəzi təzahürləri ilə tanış olmağa başlayır. Bunun əhəmiyyətini azaltmaq da, aşkar görünən uçurum üzərindən etibarlı körpü tikmək də eyni dərəcədə mənasızdır. Şərq mənəvi texnikası məşqlərini əzbərləyib özünü təbii ki, zorlayaraq təqlid etmək əvəzinə belə bir məsələni aydınlaşdırmaq daha ağıllı hərəkət olardı: bizim qeyri-şüuri introvert meylimizdə Şərqin rəhbər mənəvi prinsipinə

bənzər bir şey mövcuddurmu? Bilavasitə Şərq variantının mənimsənilməsi bizim Qərb işgüzarlığı-muzdan başqa bir şey olmazdı, bir daha sübut olunardı ki, bütün yaxşı şeylər kənardadır, onları əldə edib bizim boş qəlblərimizə doldurmaq lazımdır. Mənə elə gəlir, biz hər halda Şərqdən öyrənmiş, başa düşmüşük ki, psixika başqalarından alınmalara ehtiyac duymayacaq qədər məzmunludur, hiss etmişik ki, biz ilahi mərhəmətin köməyi ilə və ya onsuz da özümüzün yaradıcılıqımız ola bilərik. Lakin nə qədər ki mənəvi qürurumuzla və küfrə özünü təsdiqimizlə rəftar etməyi öyrənməmişik, belə bir təkəbbürlü işə girişməməliyik.

Şərqə xas münasibət spesifik xristian dəyərlərini pozur və bunu görməmək yanlışlıq olardı. Yeni mövqeyimizin həqiqiliyi, daha doğrusu, öz tarixi yolunda möhkəmliyi yalnız xristian dəyərləri və introvert Şərq mövqeyi arasındakı ziddiyyətin aydın başa düşülməsi ilə təmin oluna bilər. Biz Şərq dəyərlərini xaricdən deyil, daxildən dərk etməliyik, onları özümüzdə, qeyri-şüuri sahədə tapmalıyıq. Bu zaman aydın olacaq ki, qeyri-şüuri qarşısındakı qorxumuz nə qədər böyükdür, müqavimətimiz nə qədər ciddidir. Buna görə biz Şərq üçün bu qədər aşkar olan introvert idrakın özünü azad edən qüvvəni şübhə altına alırıq.

(ardı var)

Paşa ƏLİOĞLU çevirib

Nərgiz CABBARLI

Hər işin başlanğıcında ideya durur. Amma ideya işin hamısı deyil. Dərinə getsək, heç yarısı da deyil. Çünki ideyanın reallaşdırılması üçün atılan addımın, görülən işin, gerçəkləşdirilən layihənin – hər nə olursa olsun - İstedadla, Zəhmətlə, Bacarıqla birbaşa əlaqəsi var. Odur ki, bir ideyadan çoxları yararlanırlar, ortaya qoyulan nəticə isə hər dəfə fərqli alınacaq. Çünki istəsə də, istəməsə də, hər kəs istedadı, bacarığı, dünyaduyumu çərçivəsində çıxış edir. O çərçivəni aşmaq mümkündürmü?

İdeyadan söz salmağımızın səbəbi odur ki, müstəqillik qazandıqımız dövrdən bəri, xüsusilə son on ildə uşaq ədəbiyyatının nəşrində bu məsələyə xüsusi diqqət yetirən, məhz dediyimiz istiqamətdə köklənən nəşirlər də var, əsər müəllifləri də. Uşaqlarımızın ölkəsini, tarixini, kökünü, coğrafiyasını, qəhrəmanlarını, şəxsiyyətlərini tanıması, bu məzmununda nağılların, hekayələrin yazılması və bu istiqamətdə məqsədli fəaliyyətin aparılması müsbət dəyərləndirilməlidir.

Amma təəssüf ki, ideya mübtəlalığı, ideya əsirliyi bəzən zahiri xarakter daşıyır. Araşdıranda görürük ki, ideyanı əsas götürərək uşaqlarımıza təqdim edilən nağıl mətnləri bəzən, müsbət yöndə təbiiyələndirmək bir yana, onların hətta beynini dumanlandırır, fikirlərini çəşdirir.

Nəyə əsasən bu qənaətə gəlmisik? Aydınlaşdırmaq.

Keçən yazıda da qeyd etdiyimiz kimi, ideoloji tərbiyəyə xüsusi önəm verən müəlliflərdən Dilsuz, Rafiq Yusifovlu, Qəşəm İsabəyli, Gülzar İbrahimovanın (Gülzar nənə) imzaları öndədir. Bu dəfə onlardan biri - Gülzar İbrahimova və onun adı ilə diqqət çəkən "Dəhşətli nağıl" (Bakı, 2006) kitabı haqqında danışacağıq.

Kitabın ilk və başlıca maraqlı cəhəti toplanan nağılların yazılma məqsədidir. Tarixi faktlara əsaslanan bu nağıllar uşaqların keçmişimizi həm də bədii materialdan mənimsəməsinə yardım edə bilər. "Təmraz və Gün" Qobustan rəsmləri ilə bağlı əhvalatları, "Zərdüşt" atəşpərəstliyi, "Qisas" Tomiris və onun hökmdarlığı ilə əlaqədar məşhur hadisəni əks etdirir. "Çirkin qul" Atabəylər dövlətinin başçısı Şəmşəddin Eldənizdən danışır.

"Dəhşətli nağıl" din və inanc məsələsinə, "Hippokratın andı" isə, adından da göründüyü kimi, əfsanəvi təbibin həyatına həsr olunub.

Məqsəd alidir. Bəs bu ali məqsəd reallaşdırmı? Bax bu suala bir-mənalı cavab verə bilmirik. Və təhlilə kitabın ən qüsurlu mətnindən – ilk nağılından danışmaqla başlayırıq. Bu mətn "Dəhşətli nağıl" adlanır. Nağılın məntiqində dəhşət nədədir? İnsanların Tanrıdan dönməsində. Müəllif bunu çatdırmağa çalışıb. İnsanların inancını itirdiyini, vəhşiləşdiyini təsvir edən mətnə hər şey xoşbəxtliyin formulunu göstərməklə başlayır. Təəccüb doğuran ilk cəhət də elə bu formulla bağlıdır.

Nağılçı yazır: "Biri var idi, biri yox idi, qədim zamanlarda insanlar var idi. Onların əcdadları, dədə-babaları çox əziyyətlərdən sonra bu adamlara gözəl bir dünya qoymuşdular... Elə dövr, elə zaman

Müəllif burada xoşbəxtlik sözünü dırnaq arasına almaqla yeni bir çəşqinliyə yol açır. Yəni əvvəl həqiqi xoşbəxtlik kimi təqdim etdiyinə bu dəfə fərqli mənə yükləyir. Amma sonra yenidən o mənadan çıxır. Məsələn təkcə bunda deyil, həm də ondadır ki, durğu işarələri hesabına aşılanan fikir uşaqlar üçün uyğun deyil...

Nağıldakı adamların axtarışının nəticələri oxucuda həqiqətən maraqlı və gərginlik yaradır. Amma bu məqamda "işləmədikcə darıxan" insanın tapıntısı oxucuda heyrət doğurur: "Xoşbəxt adamlar ən cavan, ən gözəl qızları seçib onlarla şənəlməyə, əylənməyə, vaxtlarını "gözəl" keçirmə-

Belə bəsit mətnlə müəllif həm də Tanrı sevgisini aşılamaq məqsədi güdür. Nağıldakı Tanrı isə güclü və... acizdir! ("Tanrı ilk əvvəl dünyanı silkələyib dedi: "Ey insanlar! Dayanın! Durun! Məni yada salın! Mən də varam!" Bu silkələnmədən, zəlzələdən çox adam qırılsa da, Tanrı səsini az adam eşitdi. Tanrı fəryadı çox az adama çatdı").

Bütün təbiət hadisələrini Tanrı sınağı kimi təqdim etmək də yanlışdır ("İkinci dəfə Tanrı bəndələrinin üstünə böyük su dalğası – sunami göndərdi ki, su adamları ayılsın, insafa gətirsin"). Bu, artıq dindən gəlmə "Tanrı sınağı" məsələsinin, yəni dinin özünün döviyyəyə girməsi deməkdir.

Bu cür yanaşma uşaqda yalnız çəşqinliyə yarıda bilər. Çünki "Məhəmmədə şəkk gətirənlər cəzalandırılsa", bu, onun dininin yüksək dəyərləndirilməsi deməkdir. Müəllifin gəldiyi son nəticə isə fərqlidir. O, nağılı belə tamamlayır: "Nağılı Tanrıya dua ilə bitirirəm. Tanrı, səni tanıyıram, sənə səcdə edirəm. Sənə yalvarıram.

...Adımıza nə xristian, nə də müsəlman dini yazma. Tanrı dinindən qeyri din, Tanrı dilindən qeyri dil yoxdur".

Nağılda müəllif uşaqlara Tanrı sevgisi aşılamaq, onları günahlardan yayındırmaq kimi məqsəd seçsə də, çəşqinliyə yaratmaqdan uzağa getməyib. "Tanrı var, amma xristianlığı, müsəlmanlığı bizə yazma" duası ilə bu çəşqinliyə lap gücləndirilib.

Mətnə "xoşbəxt adamların" dəhşətli filmlər çəkdiyi, həmin filmlərə baxaraq özlərinin də vəhşiləşdiyi deyilir (təsvir olunur yox, məhz deyilir!). Amma "Vəhşi filmlərə baxa-baxa iştahla yemək yeyirdilər" kimi mənasız fikirlərin mətnə salınması səbəbi anlaşılmır.

Əlbəttə, "Dəhşətli nağıl"ın real həyatımızla, gündəməmlə bağlılığı (hətta quş qripindən də söz açılır) danılır. Nağılda qaldırılması vacib problemlər var, amma biz publisist mətnəndən, hansısa məqalədən yox, uşaqlar üçün yazılmış nağıldan danışıyıq.

Kitabda nisbətən uğurlu alınmış mətnlərdən biri "Zərdüşt" nağılıdır. "Azərbaycanda yaranmış bütün dinlərin yolunu zərdüştlik işıqlandırdı" kimi nəticəyə gələn nağılda başlıca qüsur "keçid məsələsi"dir.

Zərdüştə bağlı faktların mətnə salınması müsbət sayılsa da, bu faktlar mətnə əridilməyib. "Biri var idi, biri yox idi" cümləsindən sonra oxucu hadisələrin düz mərkəzinə düşür. Amma hadisələrin necə bitəcəyi bilinmədən birdən-birə nağılcının göydəndüşmə öyüd-nəsihəti peyda olur. Ümumiyyətlə, nağılda öyüd-nəsihətə nə ehtiyac var? İbrət götürülsə bir insan ömrü, bir hadisə, əhvalat nəql edilirsə, balaca oxucu özü ondan nəticə çıxarmalıdır – nağılçı qələminin gücü məhz bu məqamda özünü göstərir. Yox, nağıl müəllifi sonda nəsihətə ehtiyac duyursa, deməli, mətnin gücünü yetərsiz sayır.

Müqayisədə götürülsə, uğurlu mətnlərdən biri də "Təmraz və Günün nağılı"dır. Atropatena məmləkətindən bəhs edən nağıl düşmənlərin tayfalarının övladları – Təmraz və Gün arasında məhəbbətdən söz açır. Süjet elə qurulub ki, Təmrazın Günün xilas etməsi ilə hadisələr tamamlanır. Onlar evləndikdən sonra yadellilərin basqını, Günün əsir götürülməsi səhnələri də mətnə əlavə olunur. Amma burada da diqqəti çəkən cəhət təsvir zamanı uşaq təxəyyülünü gücləndirəcək, genişləndirəcək, hərəkətə gətirəcək obrazların yaradılması zamanı yol verilən nöqsanlardır.

Təəssüf ki, bir qəzet yazısı çərçivəsində müəllifin adı çəkilən kitabda yer almış bütün nağıllarını təhlil etmək imkanımız yoxdur...

ardı var

Uşaqlar üçün

dırnaq işarəsi

gəlib çatdı ki, həmin adamların hər şeyi oldu, onlar günü-gündən daha gözəl, daha rahat yaşamağa başladılar. Dadlı yeməkləri, gözəl geyimləri, avtomobilləri, dəbdəbəli evləri, bağları, qiymətli daş-qaşları, pulları... Hər şeyləri var idi onların... Hər işi məşinlər görürdü, onlar isə çox vaxt istirahət edirdilər. Çox xoşbəxt idilər. Amma özləri bunu bilmirdilər".

Açıq, xoşbəxtliyin formulunu biz də dəqiq bilmirik. Dəqiq bildiyimiz odur ki, sadalananlar rahat və təminatlı həyatın formuludur. Bu isə uşaqda – hansı yaşda olursa olsun – belə bir yanlış təsəvvür yarada bilər ki, maddi təminatın həyatın istirahətlə keçməsinə yetirsə, deməli, xoşbəxtsən...

Nağılçı yazır: "Bir gün "xoşbəxt" adamlar bütün bunlardan bezdilər. Daha xoşbəxt yaşamaqdan yoruldu. Bekarlıq onları bezdirdi. Onlar işləmədikcə darıxır, özlərinə maraqlı məşğuliyyət axtarırdılar. Axtarırdılar və tapdılar..."

yə başladılar. Hər gözəl görünən qıza "səni sevirəm" deyib, onu da, özlərini də aldatdılar. Yalan danışdılar. Aldadılan gözəllərdən doyanda isə onları atıb başqalarını, onlardan da gözəllərini tapdılar. Atılanlar isə atılmamaq üçün cürbəcür cərrahi əməliyyatlar etdilər, Tanrının onlara verdiyi cismani canı dəyişdirmək üçün qan tökdülər... Qan tökdülər..."

Bu, ironiyadır, yoxsa müəllif real həyatda olan problemə bu şəkildə reaksiya verməyə, ona diqqət yönəltməyə çalışıb?! Əlbəttə, estetik əməliyyat nağıl mövzusunun çevrilə bilər. Eys-ışrət də həmçinin. Klassik nağıllarda da belə mətləblərə toxunulub. Amma bu şəkildə bayağı yox.

"Xoşbəxt adamların əylənmək üçün daha maraqlı şeylər axtardığını" yazan müəllif "insanların ağılı başından çıxaran, adamı yavaş-yavaş öldürən "nəşə adlı bir məstedicini" ortaya atır. Və bütün bunların sonu onunla nəticələnir ki, İnsan Tanrını unudur.

Ümumiyyətlə, uşaqların dini tərbiyəsi ilə bağlı məsələlər xüsusi diqqət tələb edir. Biz müsəlman əhəlinin çoxluq təşkil elədiyi dövlətlik - burası aydındır. Amma tolerantlıq da vacibdir. Hələ həyata gözü açılmamış uşaqlara baş bağlatmaq, onları dinə tapındırmaq nə dərəcədə yanlışdırsa, bu nağılda olduğu kimi dini inanc məsələsində qarışıqlıq yaratmaq da o qədər səhvdir.

Nağılda əvvəlcə xristianlıq motivləri görünür: "Tanrı onlara bəxş etdiyi kişilik qüruru ilə belə davrandıqları üçün və onların Müqəddəs Ana timsalında yaratdığı bəndələri ilə belə rəftar etdikləri üçün bəndələrindən küsdü, küsdü..."

"Müqəddəs Ana" məsələsindən sonra islam haqqında danışılır: "Sonra Tanrı Məhəmməd Peyğəmbərə şəkk gətirənləri cəzalandırdı. Daha sonra vəhşiləşib adam öldürənləri, ondan sonra isə göz yaşları içərisində günahlı-günahsız bütün bəndələri məhv etdi..."

Yelbeyin

N 06(06) 5.12.2014

Kişilər ona pərəstiş, qadınlar isə nifrət edirdilər. Dünyaya meydan oxuyan siyasətçilər belə onun qarşısında diz çökdülər. Yaşından asılı olmayaraq milyonlarla insan bu gün də onun fotolarına, haqqında yazılan xəbərlərə və faktlara biganə qala bilmir. Hamı onun obrazını tanıyır və sevir.

Əslində, Merilin Monro kim idi? Sadələvh şəhər gözəlcəsi, əzmkar karyera qurucusu, yoxsa "yelibeyin sarışın"? Bəlkə də Merilin sadəcə sevgi və sakit ailə həyatı arzusunda olan qadın idi...

Küləklə sovrulanlar

Əsl adı Norma Cin Beyker olan Merilin Monro 1926-cı il iyunun 1-də Los-Ancelesdə anadan olub. Anası Qledis Monro qızına o dövrdə populyar olan aktrisa Norma Tolmeci adını verib. Atası Edvard Mortensen Norma doğulmazdan əvvəl ailəni tərk edib. Buna görə də Edvardın aktrisanın atası olub-olmaması da şübhəlidir.

Hələ iki həftəlik olanda Bolen dar ailəsinə övladlığa verilən Merilin burada yeddi xoşbəxt il keçirib. 1933-cü ildə Qledis qızı ilə birgə Hollivuda köçüb. Depressiv psixozdan əziyyət çəkən xanım Beyker tezliklə xəstəxanaya düşüb. Əvvəlcə anasının rəfiqəsi, daha sonra qohumlarının himayəsində yaşayan Monro, nəhayət, uşaq evinə verilib. Cinsi və psixoloji təzyiqlə maruz qalan Normanın həyatı daha da ağırlaşdı və 16 yaşında o, yetimxanaya qayıtmamaq qərarına gəlib.

Müstəqil həyata atılmış Norma Cin 1942-ci ilin iyununda fabriklərin birində işləyən Cim Douqerti ilə evlənib, amma cütlüyün münasibətləri uzun sürməyib.

Zavoddan "Playboy"a

1944-cü ildə yeni ailə həyatı qurmuş Norma aviasiya zavodunda işə düzəlir. Məhz bu illərdə o, bütün həyatını dəyişən hadisələrlə üzləşir.

İkinci Dünya müharibəsi illərində sonralar ABŞ prezidenti olacaq hərbiç Ronald Reyqan belə qərara gəlir ki, aviasiya zavodunda çalışan gözəl qızların iş zamanı çəkilən fotoları əsgərlər üçün əsl stimullar olar. Çəkiliş üçün zavoda gələn Devid Konover paraşütlərin yoxlanılması və təyyarələrin rənglənməsiylə məşğul olan 19 yaşlı Norma Cinlə tanış olur. 1945-ci ildə zavodda çəkilən foto-sessiya Normanın şöhrətə aparan uzun yolda ilk addımı kimi qəbul edilə bilər.

Tezliklə model agentliklərinin diqqətini cəlb edən xanım Cin "Playboy"un ilk buraxılışında jurnalın üz qabığını bəzəyir.

Normaya əsl şöhrət və yeni adını 53 yaşlı kino-agent Con Hayd bəxş edib. Merilinnə eşq macarası yaşayan Hayd aktrisanı bir neçə plastik əməliyyat keçirməyə məcbur edir, saçlarının rəngini dəyişir və onu gözəllik simvoluna çevirə bilir.

"20-ci əsr Foks" kinoşirkəti ilə danışıqlar aparan Hayd Merilinnə dünya şöhrətini gətirəndən qısa müddət sonra ürək tutmasından vəfat edir.

ELAN

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi bədii tərcümə əməyinin dəyərləndirilməsi, tərcümə sahəsinin inkişafının stimullaşdırılması məqsədi ilə "Dəf(inə) yarpağı" adlı Bədii Tərcümə Mükafatı təsis edib. Müsəbiqənin 2 ildən bir keçirilməsi nəzərdə tutulur. Tərcümə əsərlərinin qəbul müddəti bu ilin oktyabr ayının 24-dən dekabr ayının 20-sinə qədər müəyyən edilir. Qaliblərin adı 2015-ci ilin mart ayının sonlarında keçiriləcək mükafatlandırma mərasimində elan olunacaq.

* Müsəbiqəyə nəsr və poeziya üzrə Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş əsərlər qəbul edilir.

* Müsəbiqəyə təqdim edilən əsərlərin həcmi aşağıdakı qaydada müəyyən edilir:

nəsr əsərləri – 20.000 işarəyə qədər
poeziya nümunələri – 100 misrəyə qədər

* Hər nominasiya üzrə mükafat bir müəllifə və bir əsərə təqdim edilə bilər.

* Bir şəxs mükafata bir nominasiya üzrə yalnız bir əsər təqdim edə bilər.

* Müsəbiqədə iştirak edən namizədlər üçün yaş məhdudiyəti yoxdur.

Müsəbiqəyə təqdim üçün zəruri olan sənədlər:

a) Tərcümə edilmiş əsər elektron poçtla göndərilmişə, çap olunmuş şəkildə 5 nüsxə;

b) Şəxsiyyət vəsiqəsinin surəti;

dəf(inə) yarpağı

e) Müsəbiqə iştirakçısının əlaqə nömrəsi;

ç) Tərcümənin digər işlərinin siyahısı (mənbəyi göstərməklə);

d) Tərcümə əsərləri elektron (press@aztc.gov.az ünvanına) və kağız formatında təqdim edilə bilər.

Qeyd: Göndərilən nüsxədə əsərin Azərbaycan dilinə hansı dildən çevrildiyinin qeyd edilməsi zəruridir;

Müsəbiqə şərtlərinə əməl olunmadan təqdim edilən əsərlər müsəbiqədə iştirak etmir.

Əsərlər AZTM-in Mətbuat və nəşr məsələləri üzrə müşavirliyi tərəfindən qəbul edilir.

Mükafat fondu:

Tərcümə edilən nəsr əsərləri üçün:

I yer – 3000 (üç min) manat

II yer – 2000 (iki min) manat

III yer – 1000 (min) manat

Həvəsləndirici mükafat: 500 (beş yüz) manat

Tərcümə edilən poeziya nümunələri üçün:

I yer – 3000 (üç min) manat
II yer – 2000 (iki min) manat
III yer – 1000 (min) manat

Həvəsləndirici mükafat: 500 (beş yüz) manat

Müsəbiqənin gedişatı barədə:

Qəbul edilən əsərlər nömrələnmiş qaydada (imzasız) ekspertlərə verilir, ikinci mərhələyə – 20-likə çıxan əsərlər Mükafat Komissiyasına təqdim edilir.

Qalib əsərlərin seçimi iki mərhələ üzrə aparılır. Birinci mərhələdə seçilmiş 20-likdən 10-luq seçilir. İkinci mərhələdə qaliblər müəyyən edilir. Əsərlər 5-dən 10-a qədər olan bal sistemi ilə qiymətləndirilir.

Ekspertlərin və Mükafat Komissiyası üzvlərinin adları mükafatlandırma mərasimində qədar gizli saxlanılır. Mükafat diplom və pul təltifindən ibarətdir.

Ünvan: Ə.Topçubaşov 74

Email: press@aztc.gov.az

Telefon: 595-10-42

Mob: (050) 263-02-95

Ekranın tənha kraliçası

Monronun ekrandakı ilk ciddi işi isə "Xor artistləri" və "Yeva haqqında hər şey" filmləri olub. "Centlmenlər sarışınları seçir" filminə çəkiləndə aktrisanın qonorarı 1000 dollar idi. Zamanla qonorarların da, pərəstişkarların da sayı milyonlarla ölçülməyə başladı.

Üç evlilik, üç qasırğa

Merilin Monronun ilk həyat yoldaşı Ceyms Doqertiyə əra getməsinin yeganə səbəbi uşaq evindən qurtulmaq olub. Ceymsin evinə köçən Norma model fəaliyyətinə başlayandan, filmlərə çəkiləndən qısa müddət sonra, 1947-ci ildə Doqertidən boşanıb.

Aktrisanın ikinci həyat yoldaşı əfsanəvi beysbolçu Co Di Macio olub. 1954-cü ilin yanvarında ailə quran cütlüyə "Mister və missis Amerika" ləqəbi verilmişdi. Merilinin bəxti bu dəfə də gətirməyib, cütlük bir il tamam olmamış, elə həmin ilin oktyabrında yollarını ayırıb.

Merilinin ikinci həyat yoldaşından ayrılmasına əsas səbəb aktrisanın şöhrəti və cazibədar sarışın imici olub.

1956-cı il isə Merilin Monro məşhur dramaturq Artur Mil-

ler ilə ailə həyatı qurub. Kübar cəmiyyət üçün bu qərar əsl sürpriz idi. Yelibeyin sarışın və təmkinlik intellektual bir dam altında necə yaşaya bilərdi? Proqnozlar özünü çox tez doğrultdu. Yuxu dərmanlarının təsirindən ayıllayan Monronun hamiləliyi də baş tutmadı.

Aktrisanın karyerasına mənfi təsir göstərən narkotik və alkoqol asılılığı elə bu dövrdə başlayır. Psixoloji problemlər içində özünü unudan Monro 1961-ci ilin iyununda üçüncü həyat yoldaşından da ayrılır. Merilindən boşanan kimi Miller digər məşhur qadın – İneborqe Morat ilə evlənir.

Monronun dəfn mərasimi zamanı Morat səkkiz aylıq hamilə idi. Dəfnə gəlməkdən imtina edən yazıçı "Mən bu dəfn sirkinə tab gətirə bilmirəm" - deyir.

Hekayənin sonu

Hollivudun gözəllik rəmzi 1962-ci il avqustun 5-də yatağında ölü tapılıb. Onun qanında aşkar olunan xloralhidrat və nembutal maddələrinin miqdarı on adamın ölümünə səbəb olacaq dozadaymış. Los-Anceles dairə məhkəməsi Monronun ağır depressiya vəziyyətində özünə qəsd etdiyini təsdiqləyib. Amma bu ölümün intihar olmadığını ehtimal edənlər də var. Polis hadisə yerinə gec çağırılıb və onlar gələndə qədar Monro yatağa uzandırılıb, dərman şüşələri sıra ilə düzülüb. Bundan başqa, evdən Monronun gündəlikləri və qeyd dəftərcələri yoxa çıxıb. 1972-ci ildə Merilin Monronun yaşadığı evi satın alan aktrisa Veronika Hamel burada telefon dinləmə cihazları tapdığını iddia edib.

Monronun prezident Con Kennedi və prezidentin qardaşı, dövlət katibi Robert Kennedi ilə gizli əlaqələri heç kəsə sirt deyildi. Bəzi mətbuat orqanları və ayrı-ayrı şəxslər dəfələrlə ulduzun ölümünə səbəb kimi onun Kennedi qardaşlarıyla münasibətini qeyd edib. Şayiələrə görə, Kennedi qardaşlarının məşuqəsi olan aktrisa intihar günü Robert Kennedi ilə möhkəm dalaşdı.

Kamyunun oxucusu

Ölümündən sonra da unudulmayan gözəl ulduz, 1999-cü ildə People Maqazin tərəfindən "Dünyanın Ən Cazibədar Qadını" seçilib.

Leydi Qaqanın ifa etdiyi "Government Hooker", "Dance in the Dark", Elton Conun "Candle in the Wind", Farrel Uilyamsın və Lana Del Reyin "Marilyn Monroe" mahnıları aktrisa həsr olunan çoxsaylı musiqi kompozisiyalarından sadəcə bir neçəsidir.

2011-ci ilin iyununda Merilin Monronun artıq simvola "çevrilən uçan paltar"ı Los-Ancelesdə keçirilən hərəcəddə 4,6 milyon dollara satılıb. Monro ölümündən sonra da milyonlar "qazanan" üç dünya ulduzundan biridir.

Çoxları aktrisanın intellektual cəhətdən kasıb hesab etsə də, Merilin öz üzərində işləməyi və kitab oxumağı çox sevir. Ölüm anında aktrisanın kitabxanasında 400 cildlik kitab xəzinəsi olub. Monronun ədəbi zövqü də kifayət qədər maraqlıdır. Cazibədar sarışın Ziqmund Freyd, Lev Tolstoy, Fyodor Dostoyevski, Skott Fitscerald, Alber Kamyu və Ceyms Coys kimi müəllifləri oxumağı sevir.

Leyla ƏLİYEVA